

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas

Virgilijus Pupeikis

Edukologijos studijų programa
Magistro darbas

**Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacijos sistemos
veiksmingumo vertinimas remiantis atestacijos nuostatuose
numatytais tikslais bei mokytojų požiūriu**

Darbo vadovas: Prof. habil. dr. Rimantas Želvys

Vilnius
2025

Šis magistro darbas nagrinėja šiuo metu veikiančios Lietuvos bendrojo ugdymo mokytojų atestacijos sistemos veiksmingumą, remiantis atestacijos nuostatose įvardintais tikslais bei mokytojų požiūriu į atestacijos procedūras. Atestacijos tikslai siekia skatinti mokytoją tobulinti savo kompetenciją, sudaryti sąlygas jam siekti karjeros ir įgyti kompetenciją bei praktinę veiklą atitinkančią kvalifikacinę kategoriją, o taip pat skatinti mokytoją materialiai ir didinti jo atsakomybę už ugdymo rezultatus bei profesinį tobulėjimą. Pateikiama 1991 – 2007 metų atestacijos tikslų kaitos analizė leidžia suprasti mokytojų atestacijos reikšmę Lietuvos švietime. Tačiau daugiau kaip 15 metų iš esmės nebeatnaujinama atestacijos sistema šiandien galimai praranda savo aktualumą ir gyvybingumą. Darbe siekiama giliau pažvelgti į aktualios mokytojų atestacijos nuostatų tikslų formuluotes, siekiant suprasti jų reikšmę ir svarbą mokytojų profesinei veiklai. Analizuojami statistiniai duomenys, kurie pagrindžia atestacijos veiksmingumo tendencijas. Antroje darbo dalyje pateikiamas bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrio į mokytojų atestaciją tyrimas - kiekybinio tyrimo dalyje siekiama išsiaiškinti vyraujančią respondentų (n=249) požiūrį į dabartinę mokytojų atestaciją ir į decentralizuotos atestacinės sistemos galimybes. Kokybine tyrimo dalimi išsamiau atskleidžiama su atestacija susijusi informantų patirtis ir sprendimų argumentacija, taip papildant kiekybinio tyrimo duomenis naujais kontekstais.

The master's thesis examines the effectiveness of the currently operating Lithuanian general education teacher certification system, based on the goals specified in the certification provisions and teachers' attitudes towards certification procedures. The goals of certification aim to encourage teachers to improve their competence, create conditions for them to pursue a career and acquire a qualification category corresponding to their competence and practical activities, as well as to encourage teachers materially and increase their responsibility for educational results and professional development. The analysis of the changes in certification goals for 1991–2007 provides an understanding of the significance of teacher certification in Lithuanian education. However, the certification system, which has not been updated for more than 15 years, is currently potentially losing its relevance and viability. The thesis aims to take a deeper look at the formulations of the goals of the current teacher certification provisions in order to understand their meaning and importance for teachers' professional activities. Statistical data are analyzed that substantiate the trends in the effectiveness of certification. The second part of the paper presents a study of the attitudes of general education school teachers towards teacher certification - the quantitative part of the study aims to clarify the prevailing attitude of respondents (n=249) towards the current teacher certification and the possibilities of a decentralized certification system. The qualitative part of the study reveals in more detail the informants' experience related to certification and the reasoning behind their decisions, thus supplementing the quantitative research data with new contexts.

Turinys

Įvadas	4
Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacijos samprata	11
Kaip apibrėžiama mokytojų atestacija	11
Mokytojų atestacijos tikslai ir jų kaita 1991 – 2007 metais	12
Aktualios (2007 – 2025 m) mokytojų atestacijos sistemos tikslų analizė ...	15
Statistinių mokytojų atestacijos duomenų analizė.....	24
Aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojai ir jų veiklos rezultatai ...	27
Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrio į mokytojų atestaciją tyrimas	30
Kiekybinio tyrimo pagrindimas, metodologija, eiga ir respondentai	30
Mokytojų požiūrio į atestaciją kiekybinio tyrimo analizė	34
Mokytojų požiūrio į atestaciją kiekybinio tyrimo pastebėjimai ir išvados..	46
Kokybinio tyrimo pagrindimas, metodologija, eiga ir informantai.....	47
Mokytojų požiūrio į atestaciją kokybinio tyrimo analizė.....	50
Apibendrinimai, išvados ir rekomendacijos	76
Šaltiniai	80
Priedai	83
Priedas A	84
Priedas B	91
Priedas C	93
Priedas D	99

Ivadas

Pirmieji atkurtos nepriklausomos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų atestacijos nuostatai buvo patvirtinti 1991 metais. (Kolegijos nutarimas dėl pedagogų atestacijos nuostatų ir ugdymo įstaigų vadovų atestacijos nuostatų, 1991) Toks ankstyvas dar tik besiformuojančios nepriklausomos Lietuvos švietimo sistemos skiriamas dėmesys pedagogų atestacijai rodo šios sistemos prioritetinę svarbą tarp kitų neatidėliotinų švietimo reformos darbų. Prabėgus pirmajam dešimtmečiui pedagogų atestacijos aktualumas nemažėjo, o pati atestacija buvo suvokiama kaip sudedamoji švietimo reformos dalis. (LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2001) 1990 – 2000 metais pedagogų atestacijos tvarka buvo keičiama net 4 kartus – 1991, 1994, 1997 ir 1998 metais. Tuo laikotarpiu švietimo politikai ir administratoriai aktyviai ieškojo būdų, kaip sukurti ne tik švietimo sistemai kylančius iššūkius atliepiančią, bet ir mokyklų bendruomenių poreikius tenkinančią mokytojų veiklos vertinimo sistemą. Tačiau šalia veiklos vertinimo atestacinė sistema kartu atliko ir tam tikrą vadybinę - reguliacinę funkciją. „Lietuvos švietimas 2000“ ataskaitoje pateikiami tokie duomenys -

2000 m. liepos 1 d. duomenimis, iš viso atestuota 74,7 proc. bendrojo ugdymo įstaigose dirbančių pedagogų. . . . Per pastaruosius 3 metus ženkliai išaugo pedagogų, atestuotų aukščiausioms kvalifikacinėms kategorijoms, skaičius – mokytojų ekspertų padidėjo 3,7 karto, o mokytojų metodininkų – 5,4 karto. Esant tokiems spartiems tempams reikia peržiūrėti šių kvalifikacinių kategorijų suteikimo tvarką ir reikalavimus. (LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2001, p. 28)

Nepaisant atestacinės sistemos peržiūrėjimo poreikio, 2001 – 2024 metais bendrojo lavinimo (ugdymo) mokyklų pedagogų (mokytojų) atestacijos tvarkos iš esmės (neskaičiuojant įvairių redakcinio pobūdžio pataisų) buvo keičiamos tik 2 kartus – 2007 ir 2008 metais. Esminis 2008 - ūjų metų pokytis - tai atestacijos imties išplėtimas. Atestacija bendrojo ugdymo mokyklose buvo pradėta taikyti ir pagalbos mokiniui specialistams (išskyrus psichologus).

Analizuojant mokytojų atestaciją apibrėžiančius dokumentus, dabartinę atestacinę sistemą galima būtų įvardinti mokytojų kompetencijos ir praktinės veiklos įvertinimo bei kvalifikacinių kategorijų suteikimo įrankiu. (Išsakymas dėl mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestacijos nuostatų patvirtinimo, 2008) Nuo 2007 metų mokytojų atestacijos tikslai numato, o kartu ir prognozuoja tam tikrą atestacijos daromą poveikį mokytojų kompetencijos tobulinimui, profesinei karjerai, įvertinimui ir priskyrimui prie atitinkamos kvalifikacinės kategorijos,

materialiniam skatinimui bei atsakomybės pokyčiams už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą (Įsakymas dėl mokytojų atestacijos nuostatų patvirtinimo, 2007).

Mokytojų atestacijos daromas poveikis turėtų apimti įvairius lygmenis – nuo asmeninio poveikio konkrečiam vertinamajam iki mokyklos bendruomenės ar visą šalį apimančios švietimo sistemos.

Kuomet mokytojų atestacijos sistemos deklaruojami tikslai atitinka daromą poveikį, sistema yra efektyviai veikianti arba veiksminga. Ir jei, anot R. Želvio, tikslai sėkmingai įgyvendinti ir mūsų vizija tapo realybe, prasideda tolesnis nepertraukiamo ciklo etapas – keliama nauji siekiai ir plėtros planavimo procesas tęsiamas toliau. (Želvys, 2003, p. 28) Atestacijos dokumentuose aprašyti tikslai paaiškina sistemos būtinumą ir apsprendžia konkrečių įvardintų tikslų siekimo trukmę. Kai tikslai pasiekiami ir / ar tampa neaktualūs, sistemos nustoja būti gyvybingomis arba pradeda siekti kitų tikslų, kartais vien tam, kad pateisintų savo egzistavimą.

Mokytojų atestacijos daromas poveikis švietimo sistemai gali ir neatitikti deklaruojamų tikslų. Poveikis gali būti sunkiai apčiuopiamas, kada mokytojai abejingai vertina pačią atestaciją, nemato jos prasmės ir joje vangiai dalyvauja. Poveikis taip pat gali būti ir nepageidaujamas, o gal net ir žalingas, kada mokytojai dalyvauja atestacinėse procedūrose, tačiau jų siekiai ir mokyklų bendruomenėms daromas poveikis visiškai nederą su dokumentuose aprašytais tikslais.

Taigi, analizuojant tikslus ir jiems pasiekti naudojamas priemonės, procedūras bei pasiektus rezultatus, galima įvertinti sistemos efektyvumą. Todėl šiame darbe išskirtinis dėmesys telkiamas mokytojų atestacijos tikslų analizei.

Darbo pradžioje trumpai apžvelgiama pati mokytojų atestacijos samprata - kaip ji traktuojama EBPO leidiniuose, kokios mokytojų veiklos vertinimo dedamosios dalys išskiriamos skirtingose Europos sąjungos šalyse. Apžvelgiama kaip kai kurių šalių mokytojų vertinimas susijęs su kompetencijos tobulinimu, teikiamu grįžtamoju ryšiu, karjeros bei atlyginimo didinimo pokyčiais.

Vėliau dėmesys koncentruojamas į mokytojų atestacijos dokumentuose aprašytus tikslus ir jų kaitą 1991 – 2007 metų laikotarpiu. Tikslų kaita atskleidžia laikmečio aktualijas ir būdingus iššūkius, su kuriais turėjo padėti dorotis ano laikmečio mokytojų atestacija. 1991 – 1997 metais atestacijos sistemos tiksluose buvo numatytas besiatestuojančių mokytojų indėlis į Lietuvos švietimui keliamų uždavinių bei reformos įgyvendinimą. (Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas, 1995) 1997 – 2007 metais pedagogų atestacijos tikslai jau nebemini švietimo reformos, kadangi suvokiama, kad reforma nėra baigtinis procesas, o mokytojams tenka ir teks dirbti nuolatinio ugdymo turinio ir

metodų modernizavimo nenutrūkstamame procese. Kūrybiškumas tampa nauja švietimo bendruomenės aktualija, todėl tiksluose atsiranda siekis paskatinti pedagogus tapti kūrybiškesniais. Trumpą laikotarpį buvo siekiama per pedagogų atestaciją paskatinti mokytojus „tobulinti savo pažiūras“. (LR švietimo ir mokslo ministerija, 1996)

Gerokai daugiau dėmesio šiame darbe skiriama 2007 – 2025 metų mokytojų atestacijos sistemos tikslų analizei – atskirai aptariamas kvalifikacijos ir kompetencijos sampratos, jų sąsajos bei skirtys. Svarstoma apie mokytojo kompetencijos tobulinimą kaip išorinių ir / ar vidinių veiksnių inspiruotus mokytojo veiksmus ir tų veiksnių daromą įtaką mokytojų kompetencijos kaitai. Atskiras dėmesys skiriamas mokytojų karjerai ir jos šiuolaikinei sampratai. Remiantis A. Stancikienės išskirtomis ir aprašytomis asmeninės bei organizacinės karjerų skirtimis, siekiama geriau suprasti mokytojų karjeros problematiką bei pabandyti surasti atestacijos sistemos daromą poveikį mokytojo karjeros raidai. (Stancikienė, 2009) Nepaisant to, kad „Lietuvoje pedagogo karjeros procesas buvo atliepiantis vertikalios karjeros teorines nuostatas ir sietinas su pedagogo atestacijos procedūra bei aukštesnės kvalifikacinės kategorijos įgijimu.“ (Merfeldaitė & Railienė, 2012), šaltinių analizė rodo, jog dabartinė mokytojų atestavimo tvarka menkai atspindi mokytojų nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdų įvairovės poreikius.

Analizuojant atestacinę sistemą per mokytojo materialinio skatinimo prizmę bei remiantis Deci apsisprendimo teorija, materialinį skatinimą galima priskirti prie išorinės motyvacijos veiksnių kategorijos, kurie siejami su dalyvavimu ir įsitraukimu dėl išorinio atlygio ar spaudimo ir priklauso nuo kitų žmonių sprendimų ir teigiamai arba neigiamai paskatina. (Sabaliauskas, 2011) Todėl materialinis skatinimas atestacijos sistemoje tampa svarbiausiu tikslu užgoždamas ir sumenkindamas kitus numatytus siekinius. Tai reiškia, kad siekiama aukštesnė kvalifikacinė kategorija yra tik būdas gauti didesnę materialinį atlygį. Nesant kitų vidinės motyvacijos apraiškų, pasiekus šį tikslą, sunku būtų tikėtis iš mokytojo, kad bus siekiama ir kitų dokumentuose aprašytų tikslų – tarkime, didesnės atsakomybės už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą ar nuolatinį kompetencijos tobulinimą. Taip pat išskiriama Herzberg dviejų veiksnių teorijoje aprašomo palaikomojo veiksnio (materialinis skatinimas) daroma įtaka dabartinei mokytojų motyvacijai. Dabartinė darbo rinkos situacija diktuoja tokias sąlygas, kad darbo užmokesčio dydis jau nėra motyvuojantis veiksnys ir naujai atėjusiems į mokyklas mokytojams administracija privalo rasti būdus kaip iš karto mokėti jų lūkesčius atitinkantį darbo užmokestį, o ne laukti kol mokytojas įgis aukštesnę kvalifikacinę kategoriją.

Analizuojant tikslo formuluotę apie mokytojų atsakomybės už profesinio tobulėjimo didinimą, peršasi išvada, kad atestacinė sistema gali daryti ir daro poveikį mokytojų profesiniam

tobulėjimui, tačiau sunku įvertinti kaip tai siejasi su atsakomybės už profesinį tobulėjimą pokyčiu, nes tyrimo metu jo dalyviai atsakomybės kategoriją aiškiai priskyrė prie vidinių žmogaus savybių ir ją menkai siejo su mokytojų atestacija.

Dar sunkiau būtų įvertinti (ką aiškiai nurodė kokybiniame tyrime dalyvavę informantai), kaip atestacija siejasi su atsakomybės didinimu už ugdymo rezultatus. Keblu paaiškinti atsakomybės didinimo sampratą mokytojo profesinės veiklos kontekste. Jeigu traktuojama, kad mokytojas įgyja daugiau funkcijų, tai atsakomybės ribos yra plečiamos, o ne didinamos, ir tai jau būtų galima sieti su horizontaliosios karjeros samprata.

Norint geriau suprasti mokytojų atestacijos sistemos daromą poveikį švietimo sistemai, šiame darbe pateikiama ŠVIS ir kitų laisvai prieinamų statistinių duomenų analizė. Lyginami ir analizuojami 2009 – 2023 metų pedagoginių darbuotojų, neturinčių pedagoginės kvalifikacijos skaičiaus pokyčiai, skirtingais statistiniais pjūviais analizuojami neatestuotų, tačiau turinčių nuo 10 iki 14 metų bei daugiau kaip 15 metų darbo stažą, skirtingo amžiaus mokytojų skaičiaus pokyčiai ir ieškoma ryškėjančių tendencijų. Statistinė analizė parodė (o kartu ir iškėlė klausimą tolimesniam tyrimui), kad dabar veikianti mokytojų atestavimo sistema menkai atspindi vis dažniau mokyklas, ugdymo sritis ar net pačias profesijas keičiančius mokytojų, turinčių sąlyginai trumpą pedagoginį stažą (iki 10 metų) ir esančių vyresnio amžiaus (35 ir vyresni), lūkesčius atestacijai.

Siekiant išsiaiškinti, kaip turima aukštesnė mokytojo kvalifikacinė kategorija lemia šių mokytojų mokinių aukštesnius pasiekimus, buvo analizuojami Vilniaus m. savivaldybės ir Raseinių raj. savivaldybės mokytojų turimų kvalifikacinių kategorijų duomenys bei vieši NMPP minėtų savivaldybių duomenys. Darytina išvada, kad aukštesnė mokytojo kvalifikacinė kategorija nėra lemiamas veiksnys užtikrinantis šių mokytojų mokinių aukštesnius mokymosi pasiekimus.

Antroje šio darbo dalyje pateikiamas kitas svarbus atestacinės sistemos efektyvumo veiksnys, kuris siejamas su pačių mokytojų, kurie tiesiogiai susiduria su atestavimo procedūromis, požiūriu ir vertinimu. Suinteresuotų grupių požiūrių, vertinimų ir nuomonių tyrimai leidžia daryti išvadą apie realią švietimo sistemos būklę (Želvys, 1999).

Suplanuoti ir atlikti 2 vienas kitą papildantys tyrimai: kiekybinis ir kokybinis. Kiekybiniu tyrimu siekiama išsiaiškinti vyraujančią respondentų požiūrį į mokyklos pajėgumą pačiai nustatyti mokytojų atestavimo tvarką ir ją vykdyti, į atestacijos sistemos daromą poveikį mokytojų kompetencijos tobulinimui ir karjeros siekiams, procedūrų tinkamumą įvertinti mokytojo praktinę veiklą ir teorinį pasirengimą bei žinias, o taip pat ir į materialinį skatinimą. Kokybine tyrimo dalimi siekiama papildyti kiekybinio tyrimo duomenis naujais kontekstais - išsamiau atskleisti informantų

patirtis ir mokytojų priimamų sprendimų argumentaciją. Šių tyrimų rezultatai, išvados bei rekomendacijos pateikiamos darbo pabaigoje.

Darbo tikslas, uždaviniai ir metodų pagrindimas. Atsižvelgiant į dabartinės mokytojų atestacijos nuostatuose deklaruojamus tikslus, šiuo darbu siekiama įvertinti, ar šiuo metu veikianti mokytojų atestavimo sistema skatina bendrojo ugdymo mokyklų mokytojus tobulinti savo kompetencijas bei sudaro tinkamas sąlygas įgyti kompetenciją ir praktinę veiklą atitinkančias kvalifikacines kategorijas bei didina mokytojo atsakomybę už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą.

Šio darbo tikslas – įvertinti bendrojo ugdymo mokytojų atestavimo sistemos veiksmingumą remiantis atestacijos nuostatuose numatytais tikslais bei mokytojų požiūriu.

Uždaviniai:

apžvelgti ir įvertinti ankstesnių laikotarpių bei dabartinius bendrojo ugdymo mokytojų atestavimo tvarką reglamentuojančiuose dokumentuose aprašomus tikslus;

apžvelgti ankstesnių laikotarpių laisvai prieinamus statistinius duomenis susijusius su mokytojų atestacija ir įvertinti vyraujančias tendencijas;

ištirti bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrį į šiuo metu veikiančią mokytojų atestaciją ir galimą decentralizuotą mokytojų atestaciją vykdomą mokyklos lygmeniu.

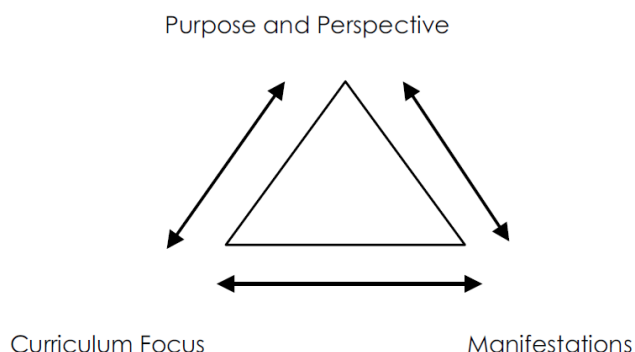
Hipotezė – šiuo metu veikianti bendrojo ugdymo mokytojų atestavimo sistema nėra veiksminga, t.y. nuostatuose aprašyti tikslai mokytojams nėra aktualūs.

Šis darbas grindžiamas socialinio konstruktyvizmo požiūriu į pažinimą grįsta prielaida, kad bet koks pažinimas, žinios bei pati realybė yra bendros žmonių socialinės veiklos konstruktas. Realybė yra kuriama ir perkuriama bendroje žmonių veikloje, kuri vyksta tam tikrame specifiniame kontekste, pasižyminčiame tam tikromis fizinėmis, emocinėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis istorinėmis charakteristikomis ir yra to konteksto lemiamas. Žinios apie socialinį pasaulį per patirtį yra socialiai sukonstruotos ir nulemtos žmogaus ar žmonių grupių praktinės veiklos, tačiau jos nėra suteiktos ar duotos. Žinios suvokiamos kaip žmogaus sukurtos interpretacijos, reikšmės ar prasmės, suteiktos socialinio pasaulio reiškiniams. (Duoblienė, 2011; Jarienė; Maslauskaitė, 2008)

Teorinė šaltinių analizė bei kokybinis ir kiekybinis tyrimai paremti Adamson ir Morris lyginamojo ugdymo turinio tyrimams naudojama schema. Joje yra nagrinėjamos trys tarpusavyje susijusios dimensijos – tyrimo tikslas ir perspektyva, dėmesys į ugdymo programą ar jos komponentą (-us) bei jo (jų) pasireiškimus (angl. - manifestations). (Adamson & Morris, 2014)

Paveikslas nr. 1

Ugdymo turinio lyginimo schema pagal Adamson ir Morris

Viena iš septynių Marsh ir Willis (1995) pasiūlytų ugdymo turinio sampratų yra skirta lyginamųjų tyrimų objektų apibrėžčiai. Patirtiniu mokymusi pavadinta ugdymo turinio samprata apima visą besimokančiojo patirtį - tiek planuotą, tiek neplanuotą, tiek pageidaujamą ir nepageidaujamą – kurią besimokantysis įgyja ugdymo įstaigos kontekste. Be planuojamų mokymosi patirčių, ši koncepcija apima besimokančiojo patirtį, susijusią su paslėpta ugdymo programa, kuri reiškia tas socialines vertybes (tiek neigiamas, tiek teigiamas), kurios sąmoningai ar nesąmoningai sustiprinamos per planuotą mokymąsi ar kitus institucinio bendravimo būdus. (Adamson & Morris, 2014)

Remiantis šiuo plačiuoju požiūriu į ugdymo turinį, bendrojo ugdymo mokyklose veikiančią mokytojų atestavimo sistemą taip pat galima laikyti poveikį ugdymo turiniui darančia jėga, kurią galima tirti pasinaudojant aukščiau pateikta schema. Tuomet ir atsiranda galimybė tyrimo dėmesį fokusuoti į pedagogų atestacijos dokumentų analizę, o ypač į nurodytus jos tikslus, atestavimo sistemos nešamus pokyčius, kuriuos patiria su švietimo organizacija susiję asmenys (mokytojai, pagalbos specialistai, mokiniai, administratoriai, tėvai ir kt.), taip pat ir šios sistemos apraiškas mokytojams (pagrindiniams atestacinės sistemos dalyviams) bei visų šių veiksnių tarpusavio sąsajas.

Žiūrint iš tikslų ir perspektyvos dimensijos, šiame darbe siekiama mokytojų atestaciją paaiškinti kaip reiškinį analizuojant atestacijos dokumentus bei atestacijos sistemos daromą poveikį mokytojų profesinei veiklai. Ypatingas dėmesys skiriamas mokytojų atestacijos tikslų analizei siekiant įvertinti sistemos efektyvumą – t.y. siekiama suprasti, kaip sistemoje numatytus tikslus pavyksta įgyvendinti realybėje ir kokį poveikį tai daro švietimo įstaigoms. Todėl šiuo požiūriu darbas

ir atliekami tyrimai priskirtini interpretacinei arba hermeneutinei perspektyvai. (Adamson & Morris, 2014)

Kalbant apie likusias kitas 2 dimensijas - mokytojų atestacijos dokumentų analizę (angl. - focus) ir šios sistemos pasireiškimus profesinėje veikloje (angl. - manifestations), didžiausias dėmesys kreipiamas į mokytojų įgyjamas patirtis, kurios atsiranda iš tikslingai suplanuotų ir nesuplanuotų veiklų, įvairiais šaltiniais gaunamos įvairios informacijos apie atestaciją ir dalyvavimo (arba nedalyvavimo) atestacijos procese. Remiantis Adamson ir Morris išdėstytais rekomendacijomis apie patirtinio ugdymo turinio (šiuo atveju mokytojų atestavimo) tyrimą, jo pasireiškimus bei siūlomus tipinius tyrimo metodus, buvo pasirinkta šiame darbe naudoti klausimyną kiekybinio tyrimo daliai bei interviu metodą kokybiniam tyrimui. (Adamson & Morris, 2014)

Šiame darbe vartojami terminai ir sąvokos:

Atestacinė arba atestavimo (šie žodžiai vartojami atsitiktine tvarka) sistema – bendrojo ugdymo mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestavimui priskiriamų elementų (vertinimo kriterijai, rodikliai, atestavimo procedūros, vertintojai, apylankai ir t.t.) ir jų ryšių visuma.

Mokytojai ir pedagogai – terminai vartojami sinonimiškai priklausomai nuo laikmečio. Iki 2007 metų - pedagogai, nuo 2007 metų – mokytojai.

Visi kiti darbe esantys terminai vartojami taip, kaip jie apibrėžiami aktualiuose švietimo dokumentuose.

Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacijos samprata

Kaip apibrėžiama mokytojų atestacija

Jau minėta, kad bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacija laikoma svarbia Lietuvos švietimo sistemos dalimi. Fedorovskytė straipsnyje populiariai aiškina atestacijos sąvoką –

Lotynų kalbos žodis attestatio reiškia patvirtinimas, liudijimas. Atestacija – dirbančiųjų kvalifikacijos, mokslo darbuotojų, specialistų žinių lygio patikrinimas, kurio tikslas – nustatyti, ar jie tinka užimamoms pareigoms. Atestacija leidžia racionaliau naudoti specialistus, didinti jų veiklos efektyvumą, atsakomybę. Atestacija – priemonė, kuria siekiama įvertinti darbo lygį ir kokybę, asmenines darbuotojo savybes, reikalingas tam tikrai veiklai. Atestacija yra skatinimas siekti aukštesnio lygio. (Fedorovskytė, 2006)

Mokytojų atestacijos nuostatų dokumentuose netiesiogiai nurodoma, kad atestacija yra kompetencijos ir praktinės veiklos įvertinimo bei kvalifikacinių kategorijų suteikimo tvarka. (Įsakymas dėl mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestacijos nuostatų patvirtinimo, 2008) Laužackas atestavimo sąvoką taip pat sieja su darbuotojų įvertinimu, kurio metu stebėjimų ir matavimų rezultatai palyginami su normomis siekiant tam tikro sprendimo. Periodiškas darbuotojų įvertinimas vadinamas atestacija. (Laužackas, 1996) Dessler mano, kad darbuotojas dažniausiai vertinamas norint gauti svarbią informaciją skirtą – 1) priimti sprendimus dėl darbuotojo paaugstinimo pareigose arba atlyginimo padidinimo; 2) sudaryti veiksmų planui pastebėtų trūkumų šalinimui ir privalumų įtvirtinimui; 3) sudaryti ir koreguoti karjeros planą (Dessler, 2001).

Panašiai mokytojų atestavimo arba vertinimo sąvoka apibrėžiama ir EBPO leidiniuose, tačiau čia galima pastebėti akcentuojamą ir teikiamo grįžtamojo ryšio svarbą - „Mokytojų vertinimas reiškia atskirų mokytojų vertinimą, siekiant nuspręsti apie jų kompetencijas ir rezultatus ir (arba) pateikti grįžtamąjį ryšį, kuris padėtų tobulinti jų praktiką“. (OECD, 2013; OECD, 2020)

Grįžtamojo ryšio teikimo dedamoji apibrėžime yra pagrindinė sąvokų „atestacija“ ir „vertinimas“ skirtis. Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų vertinimas gali būti įvairių formų: nuo centralizuotų nacionalinių vertinimo sistemų su griežtai reguliuojamomis procedūromis iki mokyklose savarankiškai sukurtų metodų. (OECD, 2013) Nepaisant vertinimo metodų įvairovės, sutariama, kad mokytojų veiklos vertinimas (atestacija) sudaro galimybes įvertinti ir tinkamai reaguoti į mokytojų nuolatinio profesinio tobulėjimo ir specialistų pagalbos poreikius bei padėti tobulinti mokytojų kompetencijas, gerinti rezultatus bei savijautą. Tai gali turėti teigiamos įtakos ne tik mokymo kokybei, bet ir mokytojų motyvacijai bei pasitenkinimui savo darbu ir galiausiai mokytojų išlaikymui savo darbo vietose (European Commission / EACEA / Eurydice, 2023).

2023 metų Eurydice ataskaitoje, kurioje analizuojami visų Europos sąjungos šalių bei Albanijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Islandijos, Lichtenšteino, Juodkalnijos, Šiaurės Makedonijos, Norvegijos, Serbijos ir Turkijos (iš viso 38 šalių) duomenys, nurodoma, kad maždaug dviejuose trečdaliuose šių švietimo sistemų teisės aktuose arba kolektyvinėse sutartyse numatomas mokytojų vertinimas (atestacija), kaip įrankis, kad būtų atsižvelgta į mokytojų poreikius ir dalyvavimą nuolatinio tobulėjimo programose. Keturiolikoje ataskaitoje aprašomų šalių (Lietuvoje taip pat), mokytojų vertinimo procedūros atveria galimybes gauti kolegų ir kitų specialistų pagalbą bei konsultavimą. (European Commission / EACEA / Eurydice, 2023)

Veiksmingas mokytojų vertinimas taip pat suteikia galimybę pripažinti mokytojų aukštos kokybės mokymą, skirti tinkamą atlygį bei valdyti mokytojo karjerą. Mokytojų vertinimas gali palengvinti mokyklų veiklos organizavimą, atsižvelgiant į individualius talentus, rezultatus ir motyvaciją, leisdamas mokytojams siekti karjeros ir prisiimti naujų vaidmenų bei pareigų, pagrįstų jų veiklos įvertinimu. (OECD, 2013)

Karjeros ar atlyginimo didėjimo susiejimas su vertinimu gali pagerinti mokytojų profesinį tobulėjimą, motyvaciją ir rezultatus. (OECD, 2013) Tai atsispindi ir jau minėtoje Eurydice ataskaitoje, kurioje teigiama, kad daugiau nei dviejuose trečdaliuose analizuojamų švietimo sistemų (tame tarpe ir Lietuvos) teisės aktuose ar kolektyvinės sutartyse įtvirtintas ryšys tarp mokytojų vertinimo ir karjeros kilimo, atlyginimų didinimo ar kitų ekonominių paskatų. (European Commission / EACEA / Eurydice, 2023)

Plačiąja prasme mokytojų vertinimas (atestacija) sietinas su šiomis mokyklos vadybos sritimis – naujai pradedančių dirbti mokytojų bandomuoju laikotarpiu ir jo pabaigos procedūromis, mokytojų nuolatinio profesinio tobulėjimo (angl. - continuing professional development) vadyba, mokytojo karjera ir atlygio sistema. Kai kurios šalys (Norvegija, Islandija ir kt.) mokytojų vertinimų nesieja nei su viena iš aukščiau paminėtų vadybinių funkcijų, kitos šalys (didžioji dalis ES šalių, tame tarpe ir Lietuva) susieja beveik visas aukščiau paminėtas sritis. (OECD, 2013; European Commission / EACEA / Eurydice, 2023)

Mokytojų atestacijos tikslai ir jų kaita 1991 – 2007 metais

Mokytojų atestacijos nuostatuose įvardinti tikslai analizei buvo pasirinkti neatsitiktinai – tikslai paprastai nurodo vykstančio proceso siekiamybių kryptis. Analizuojant tikslus ir jiems pasiekti naudojamas priemonės, procedūras bei pasiektus rezultatus, galima įvertinti sistemos efektyvumą. „Švietimui įžengus į nuolatinės kaitos laikotarpį, vis populiariesnė tampa plėtros planavimo samprata. . . . Šis procesas dažnai vaizduojamas kaip nepertraukiamas ciklas. (Želvys, 2003) „Jei tikslai

sėkmingai įgyvendinti ir mūsų vizija tapo realybe, prasideda tolesnis nepertraukiamo ciklo etapas – keliami nauji siekiai ir plėtros planavimo procesas tęsiamas toliau“. (R. Želvys, 2003) Šiame kontekste tikslai paaikškina sistemos būtinumą ir apsprendžia konkrečių įvardintų tikslų siekimo trukmę. Kai tikslai pasiekiami ir / ar tampa neaktualūs, sistemos nustoja būti gyvybingomis arba pradeda siekti kitų tikslų, kartais vien tam, kad pateisintų savo egzistavimą.

Nuo 1991 metų vykdomos mokytojų atestacijos dokumentuose įvairiais laikotarpiais įvardijami skirtingi tikslai, kuriuos galima būtų panagrinėti švietimo sistemos raidos kontekste. 1991-2007 metais stebima gana ryški tikslų kaita, kurių formuluotėse galima įžvelgti atitinkamo laikmečio Lietuvos švietimo sistemos iššūkius, tačiau nuo 2007 metų iki dabar tikslų formuluotės iš esmės nesikeitė, tik atsirado papildymas dėl pagalbos mokiniui specialistų atestavimo. Mokytojų atestacija Lietuvos mokyklose vykdoma pagal unifikuotus reikalavimus visiems švietimo įstaigų mokytojams, todėl formuluojami tikslai turi atliepti skirtingo tipo, dydžio ir vietovių įstaigų poreikius. Peržvelgus nuo 1991 metų iki dabartinės mokytojų atestacijos sistemos tikslus, galima matyti, kad formuluotės labai abstrakčios ir labiau primena aprašomus siekius, o ne konkrečiai įvardinamus ir pamatuojamus tikslus.

Lentelė nr. 1

Atestacijos sistemų tikslų palyginamas pagal 1991 - 2007 mokytojų atestacijos nuostatų dokumentus

1. Prioritetinės pedagogų atestacijos 1991 – 1994 m tikslai (pagal pedagogų atestacijos nuostatus)	2. Pedagogų atestacijos 1994 – 1997 m tikslai (pagal pedagogų atestacijos nuostatus)	3. Pedagogų atestacijos 1997 – 1998 m tikslai (pagal pedagogų atestacijos nuostatus)	4. Pedagogų atestacijos 1998 – 2007 m tikslai (pagal pedagogų atestacijos nuostatus)	5. Mokytojų atestacijos 2007 - 2024 m tikslai (pagal mokytojų atestacijos nuostatus)
1.1 Skatinti pedagogus nuolat tobulinti savo profesinį meistriškumą, siekiant įgyvendinti Lietuvos mokyklai keliamus uždavinius	2.1 Skatinti pedagogą nuolat tobulinti profesinį meistriškumą, kad galėtų reikiamai prisidėti prie Lietuvos švietimui keliamų uždavinių sprendimo ir švietimo reformos įgyvendinimo	3.1 Skatinti pedagogą tapti kūrybiškesniu ir tobulinti savo pažiūras bei gebėjimus nenutrūkstamai modernizuojant ugdymo turinį ir metodus	4.1 Skatinti pedagogą tapti kūrybiškesniam ir tobulinti savo gebėjimus nenutrūkstamai modernizuojant ugdymo turinį ir metodus	5.1 Skatinti mokytoją ir pagalbos mokiniui specialistą tobulinti savo kompetenciją

1.2 Didinti kiekvieno pedagogo atsakomybę už ugdomojo darbo rezultatus	2.2 Didinti kiekvieno pedagogo atsakomybę už ugdomojo darbo rezultatus	3.2 Didinti pedagogo ir švietimo įstaigos bendruomenės atsakomybę už darbo rezultatus	4.2 Didinti pedagogo ir švietimo įstaigos bendruomenės atsakomybę už darbo rezultatus	5.2 Sudaryti sąlygas mokytojui ir pagalbos mokiniui specialistui siekti karjeros ir įgyti jo kompetenciją ir praktinę veiklą atitinkančią kvalifikacinę kategoriją, skatinti jį materialiai
1.3 Įvertinti pedagogo profesinį pasirengimo lygį	2.3 Įvertinti pedagogo profesinį pasirengimą ir pedagoginę veiklą	3.3 Skatinti pedagogą moraliai ir materialiai	4.3 Skatinti pedagogą moraliai ir materialiai	5.3 Didinti mokytojo ir pagalbos mokiniui specialisto atsakomybę už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą

Analizuojant 1.1 ir 2.1 pažymėtus tikslus matome, kad 1991 – 1997 metais pedagogų atestacija siekė informuoti mokytojus apie vykstančią švietimo sistemos reformą, skatinti juos aktyviai dalyvauti reformos darbuose, nuolat domėtis pedagogikos naujovėmis, jas taikyti darbe. Visuotinio principas įtraukė į atestaciją ir tuos pedagogus, kurie pedagoginį darbą dirba jau daugiau kaip 20 metų, ko gero, siekiant sumažinti priešinimąsi vykstantiems pokyčiams. Šis tikslas siejamas ir su profesinio meistriškumo tobulinimu, t. y. išugdyti pedagogo gebėjimus keisti pamokos planą tos pamokos eigoje, pastebėti įvykius ir reakcijas, kurių nebuvo galima numatyti ir tuo pasinaudoti (Hopkins et al., 1998)

1.2, 2.2, 3.2, 4.2 tikslai akcentuoja pedagogų, o vėliau ir švietimo įstaigos bendruomenės atsakomybės didinimą. Pedagogai ilgą laiką dirbė prie griežtų ir aiškių direktyvinių nurodymų atsakomybę už ugdymo rezultatus natūraliai dalijosi su kitomis švietimo lauke dirbančiomis institucijomis – mokyklų vadovais (administracija), savivaldybių švietimo skyriais, šalies lygmens institucijomis (Švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo plėtotės centru ir t.t.). Tačiau didėjantis mokyklų savarankiškumas leido pedagogams vadovaujantis bendrosiomis programomis formuoti unikalų mokyklos ugdymo turinį (Želvys, 1999), kuris kartu ir perkelia atsakomybę už ugdymo rezultatus ant mokyklų ir mokytojų pečių. Atsakomybė, anot Jovaišos, ugdoma reiklumu atsakyti už savo veiksmus. (Jovaiša, 1993).

1.3, 2.3 tikslo formuluotės iš esmės nusako pačią žodžio „atestacija“ sąvoką. Tik 2.3 formuluotė dar patikslina, kad svarbi ir vertintina pedagogo praktinė veikla, o ne tik teorinės žinios.

Reikia pastebėti, kad nuo 1997 atestacijoje nebelieka tikslo įvertinti mokytojo veiklą, kas tiesiogiai atliepia atestacijos sąvoką, bet vartojamas „švelnesnis“ apibrėžimas - „įgyti kategoriją“.

Įdomios ir tikslų 3.1, 4.1 formuluotės, kurios kaip ir 1991 – 1997 metų tiksluose atspindi švietimo bendruomenės aktualijas. 1997 – 2007 metų pedagogų atestacijos tikslai nebemini švietimo reformos, kadangi suvokiama, kad reforma nėra baigtinis procesas, o mokytojams tenka dirbti nuolatinio ugdymo turinio ir metodų modernizavimo nenutrūkstamame procese. Kūrybiškumas tampa nauja švietimo bendruomenės aktualija, todėl tiksluose atsiranda siekis paskatinti pedagogus tapti kūrybiškesniais. Atestacijos sistema kviečia mokytojus ugdyti tokias kūrybiškai asmenybei būdingas savybes kaip originalumas, lankstus mąstymas, kritiškumas, naujų išpūdžių siekimas, polinkis kurti, aktyvi saviugda, laki vaizduotė, žaismingumas. (Liugailaitė, 1999)

1997 – 1998 metų atestacijos tiksluose likęs įdomus žodžių junginys „tobulinti savo pažiūras“, kurį net sudėtinga būtų pakomentuoti. Tačiau ši formuluotė buvo greitai pakeista ir šio junginio nebeliko.

3.3 ir 4.3 tikslus skatinti pedagogus moraliai ir materialiai galima traktuoti kaip pedagogo profesinės veiklos įvertinimą, kuris gali būti lydimas didesniu darbo užmokesčiu. Numanoma, kad šie tikslai turėtų motyvuoti pedagogus siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos, o kartu ir tobulinti savo profesinę veiklą. Pagal Maslow poreikių hierarchijos teoriją, išskiriamos penkios poreikių kategorijos, kurios gali turėti įtakos žmogaus motyvacijai – fiziologiniai, saugumo, socialiniai, pagarbos ir saviraiškos poreikiai (Kasiulis & Barvydienė, 2001). Materialinis paskatinimas galėtų būti motyvu fiziologinių ir saugumo poreikių patenkinimui, o moralinis – socialinių, pagarbos ir saviraiškos.

Aktualios (2007 – 2025 m) mokytojų atestacijos sistemos tikslų analizė

Kaip suprantamas mokytojo kompetencijos tobulinimas

Kadangi analizuojamas aktualus švietimo sistemos dokumentas, tai išaiškinimų pirmiausia reiktų ieškoti aukštesnio lygmens Lietuvos švietimo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose. Lietuvos respublikos Švietimo įstatymas kompetenciją apibrėžia kaip gebėjimą atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma. (LR Švietimo įstatymas, 1991) Šį apibrėžimą gerokai išplečia Luostarinen ir Nilivaara (2019) –

Kompetencija – tai ne tik žinios, metodai ar meistriškumas. Tai veikiau žinių ir įgūdžių sistema, kurios žmogui reikia, kad jis galėtų gyventi ir veikti tam tikrame kontekste. Kompetencijos yra grindžiamos žiniomis ir prisideda prie gebėjimo apdoroti, vertinti ir, svarbiausia, etiškai bei prasmingai naudoti žinias. Todėl kompetencijos samprata

neatskiriama ir nuo nuostatų bei pasiryžimo kryptingai bei prasmingai veikti – tinkamai naudoti žinias ir įgūdžius įvairiose situacijose šiame sudėtingame pasaulyje. (Girdzijauskienė et al., 2024)

Kad kompetencijos sąvoka dažniausiai apima ir praktinę veiklą rašo ir Laužackas - „Kompetenciją be praktinės veiklos galima būtų vadinti kvalifikacija“. (Laužackas, 2005). Taigi, kalbant apie kompetenciją neišvengiamai atsiranda ir kvalifikacijos sąvoka. Kompetencijos ir kvalifikacijos santykį mokytojų atestacijos sistemos kontekste apžvelgsime vėliau, kai aptarsime mokytojų kompetencijos atitikimo kvalifikacinei kategorijai klausimus.

Dabar svarbu aptarti kompetencijos *tobulinimo* sąvoką. Kompetencijos tobulinimas suvokiamas kaip paties pedagogo veikla siekiant įgyti naujų ar aukštesnių kompetencijų. (LR ŠMM ministro įsakymas dėl pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijos tvirtinimo, 2012) Nepaisant to, kad šioje sampratoje akcentuojama paties mokytojo veikla siekiant kompetencijos tobulinimo, tačiau aiškiai aprašytos procedūros, rodikliai ir pripažinimo taisyklės apriboja mokytojų pasirinkimo laisvę tobulinti savo kompetenciją atsižvelgiant į savo vidinius pasirinkimus bei vidinių pokyčių siekius.

Kaip rašo Mičiulienė ir Brandišauskienė, „yra svarbu pajusti skirtumą tarp tobulinimosi ir tobulinimo, kuris savyje talpina tą patį imperatyvą, būdingą ir kvalifikacijos tobulinimui. . . . Taigi darome aiškią skirtį tarp tobulinimo, tobulinimosi ir tobulėjimo terminų, pirmąjį siedamos su išorinių veiksnių poveikiu, antrąjį – su individualiais tobulinimo veiklų pasirinkimais ir pastangomis save keisti, kurios suponuoja – trečiąjį – asmeninius, vidinius pokyčius“. (Mičiulienė & Brandišauskienė, 2021) Jeigu kompetencijos tobulinimą suvokiame kaip daugiau išorinių veiksnių inspiruotus mokytojo veiksmus, tai tuomet ši tikslo formuluotė puikiai dera ir su kitu įvardintu atestacijos tikslu – išoriškai skatinti mokytojus tobulinti savo kompetenciją ir netgi už tai papildomai gauti materialinį paskatinimą (Žr. Lentelę nr. 1, 5.2 tikslo formuluotę). Tačiau, kai pasižiūrime Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijoje pateiktą kvalifikacijos tobulinimo apibrėžimą - „Kvalifikacijos tobulinimas – suvokiamas ir įgyvendinamas kaip organizacinių, finansinių ir pedagogų bendradarbiavimą skatinančių priemonių visuma, *suteikianti kiekvienam pedagogui galimybes darbo metu įsivertinti profesinę veiklą, planuoti profesinį tobulinimąsi, įsisavinti naują medžiagą, kūrybiškai išbandyti naujus metodus bei įrangą.*“ atsiranda tam tikra prieštara. Šiame mano pakeisto šrifto apibrėžimo dalyje jau matome aiškias nuorodas į individualius tobulinimo veiklų pasirinkimus ir pastangas save keisti, ką turėtume priskirti prie mokslininkų siūlomų vartotinių sąvokų – tobulinimasis ar tobulėjimas, o ne tobulinimas. Mokytojų atestacijos dokumentuose ir

procedūrose matoma tam tikra painiava tarp naudojamų sąvokų – kompetencijos tobulinimas ir tobulinimasis. Visgi galima įžvelgti, kad pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijoje siekiama akcentuoti mokytojo tobulinimosi svarbą, o atestacijos dokumentuose ir procedūrose išlieka daugiau išorinio vertinimo veiksnių, todėl ir vartojamas labiau šiai sistemai tinkamas terminas – tobulinimas.

Mokytojo karjeros samprata

Vieną iš galimų mokytojo karjeros apibrėžimų pateikia Stancikienė. Ji teigia, kad karjera – tai nuolatinis asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdas, turintis optimistinę kokybinės kaitos perspektyvą, kryptį ir paskirtį. (2009, cit. iš Merfeldaitė & Railienė, 2012) Šiuolaikinis profesinės karjeros suvokimas gali būti siejamas ir su asmens pasitenkinimu darbine veikla bei tobulėjimu sėkmingai pasirinktos veiklos kryptimi. Tokia asmeninė, arba kitaip dar vadinama profesinė, karjera yra individualiai suvokiama kaip seka nuostatų ir elgsenų, susijusių su darbine patirtimi ir veikla per visą asmenybės gyvenimo laikotarpį. (Stancikienė, 2009) Vartojant sąvoką „karjera“ yra orientuojamasi į asmens judėjimą laike ir socialinėje erdvėje. Dažniausiai tai judėjimas profesinėje ar organizacinėje erdvėje ar erdvėse, susijęs su veiklos funkcijų, kompetencijų ir kompetentingumo kaita nuosekliai užimant tam tikras darbine pareigas ar imantis kitų, tiesiogiai su formaliomis pareigomis nesusijusių darbinių vaidmenų. (Čiutienė et al., 2006, cit. iš Merfeldaitė & Railienė, 2012) Atkreiptinas dėmesys, kad karjera niekaip nesiejama su viena įstaiga ar organizacija. Dažniau pabrėžiamas viso profesinio gyvenimo kelias. Tuo tarpu analizuojant mokytojų atestacijos dokumentus galima įžvelgti tam tikrą profesinės karjeros dirbtinį administracinį pristabdymą keičiant darbo vietą. Atestacijos tvarkos 39 punkte nurodoma, kad mokytojas ar pagalbos mokiniui specialistas, pradėjęs dirbti kitoje darbovietėje, gali atestuotis ne anksčiau kaip po vienerių metų.

Pažymėtina, kad daugelis mokslininkų specialistų karjeros raidą sieja su kompetencijų kaita ir kvalifikacijos tobulinimu. (Merfeldaitė & Railienė, 2012) Šiuo požiūriu mokytojų atestacijos tikslai atrodo nuoseklūs ir suderinti. Tą patvirtina ir Merfeldienė bei Railienė, teigdamos, kad „Lietuvoje pedagogo karjeros procesas buvo atliepiantis vertikalios karjeros teorines nuostatas ir sietinas su pedagogo atestacijos procedūra bei aukštesnės kvalifikacinės kategorijos įgijimu. (Merfeldaitė & Railienė, 2012) Pateiktoje citatoje svarbu atkreipti dėmesį į žodžius „vertikali karjera“. Paprastai vertikali karjera siejama su organizacine arba tradicine karjeros samprata, kuriai puikiai tinka dabar veikianti mokytojų atestavimo tvarka. Remdamiesi Stancikienės pateikta asmeninės (arba profesinės) ir organizacinės (arba tradicinės) karjeros sugretinimo lentele, galima teigti, kad mokytojų atestavimo tikslų formuluotės ir numatytos procedūros priskiriamos vertikalios, organizacinės karjeros sampratai. (Stancikienė, 2009)

Lentelė nr. 2

Asmeninės ir organizacinės karjeros sugretinimas (Stancikienė, 2009)

Asmeninė, arba profesinė, karjera	Organizacinė, arba tradicinė, karjera
Kiekvienas asmuo, norintis ir gebantis nuolat mokytis, gali modeliuoti ir valdyti savo karjerą.	Apima tik dalį darbuotojų ir yra gana didelėse ir hierarchinėse struktūrose.
Dominuoja asmenybės vertybės, tikslai ir sprendimai, kurie tuo pačiu metu gali būti realizuojami keliose organizacijose.	Dominuoja organizacijos vertybės, tikslai, siekiai ir sprendimai, kurie nebūtinai sutampa su darbuotojo.
Vienodai galimos ir vertikalioji, ir horizontalioji karjeros vystymo kryptys.	Dominuoja vertikali ir nedaugeliui prieinama karjeros vystymosi kryptis.
Asmuo pats prisiima atsakomybę už savo karjeros valdymą.	Darbdaviai prisiima atsakomybę už ilgalaikius darbuotojų vystymo siekius.
Karjeros judėjimo greitis ir kryptys priklauso nuo asmens siekių, galimybių ir atitinka asmens vystymosi tempą.	Darbuotojų karjeros judėjimo greitį ir kryptį nulemia organizacija.
Beribis procesas dominuoja laike ir tęsiasi visą asmens gyvenimo laikotarpį.	Organizacinės karjeros trukmės laikas ribotas, dominuoja hierarchiškumas (organizacijos struktūra).
Nuolatinis užimtumas nėra asmeninės karjeros vertybė, svarbiau pragmatinis ir emocinis pasitenkinimas karjera, užtikrinantis nuolatinį karjeros vystymą, asmenybės augimą ir pasitenkinimą gyvenimu.	Dažnai garantuoja nuoseklų nuolatinį užimtumą, kuris ne visada skatina vystymąsi.

Taigi remiantis šiuolaikine asmeninės (arba profesinės) karjeros samprata, galima teigti, kad dabartinė mokytojų atestavimo tvarka menkai atspindi mokytojų nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdų įvairovės poreikius.

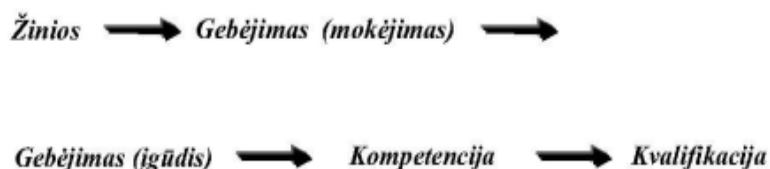
Mokytojo kompetencijos atitikmuo kvalifikacinei kategorijai

Švietimo įstatyme kvalifikacija apibrėžiama kaip Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstama asmens turimų kompetencijų arba profesinės patirties ir turimų kompetencijų, reikalingų tam tikrai veiklai, visuma. (LR švietimo įstatymas, 1991) Remiantis šiuo apibrėžimu galima daryti prielaidą, kad kvalifikacija „įrėmina“ mokytojo turimą patirtį ir kompetencijas.

Bilbokaitės straipsnyje (2013) pateikta Laužacko ir kt. (2005) schema galima vizualizuoti ir konkretizuoti kvalifikacijos ir kompetencijos santykį, pažymint, kad kompetencija yra sudėtinė kvalifikacijos dalis. (Bilbokaitė, 2013)

Paveikslas nr. 2

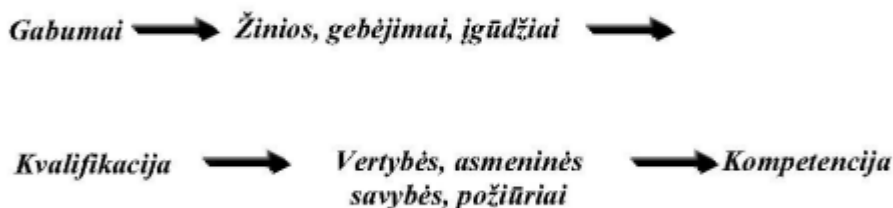
Kompetencijos ir kvalifikacijos santykis pagal Laužacko ir kt. schemą (2005)

Tačiau kompetencijos ir kvalifikacijos santykis mokslinėje literatūroje nėra vienareikšmiškai apibrėžiamas ir suprantamas. Šiais klausimais yra rašę Pukelis, Dienys, Jucevičienė, Lepaitė ir kiti autoriai. I. Bilbokaitė tame pačiame straipsnyje, remdamasi Jucevičiene ir Lepaite (2000) pateikia ir kitą, labiau su mokytojų atestavimo sistema susijusią schemą, kurioje kvalifikacija traktuojama kaip kompetencijos dalis. Anot Jucevičienės (2007), kompetencija įgyjama kvalifikacijos pagrindu, todėl reikia praktinės patirties šią kvalifikaciją išplėtoti į kompetenciją. (Jucevičienė, 2007, cit. iš Bilbokaitė, 2013) Kadangi mokytojai ateina į švietimo įstaigas jau įgiję tam tikras kvalifikacijas, tai esminių aspektu tampa vertinama mokytojo praktinė veikla ir jos atitikimas kvalifikacinei kategorijai.

Paveikslas nr. 3

Kompetencijos ir kvalifikacijos santykis pagal Jucevičienę ir Lepaitę (2000)

Apibendrinant galima remtis Laužacko (2008) citata, kad „kvalifikacijos, kompetencijos, kompetentingumo sąvokų skirtumai nėra tokie dideli, kad darytų įtaką jų kasdieniniam vartojimui. Kompetentingumo sąvoka artimesnė veiklos pasaulio vartosenai. Ją vartojame tuomet, kai tenka apibrėžti žmogaus praktinės veiklos profesines galias. Kvalifikacijos ir kompetencijos sąvokos

vertotinos švietimo proceso tikslams, kaip būsimoms konkrečaus žmogaus profesinėms galioms apibūdinti". (Laužackas, 2008, cit. iš Bilbokaitė, 2013)

Atestacinė sistema, kaip mokytojo materialinio skatinimo įrankis

Kaip jau buvo minėta, mokytojų atestacinė sistema daugelyje Europos sąjungos šalių siejama su darbo užmokesčio sistema. Nagrinėjamuose aktualiuose atestacijos nuostatose atskirai įvardintas tikslas skatinti mokytoją materialiai (beje, reikia atkreipti dėmesį, kad iš ankstesnių atestacijos nuostatų redakcijų yra išimtas žodis „moraliai“), todėl kyla klausimas, ar materialinis paskatinimas galėtų būti veiksmingas motyvas mokytojams siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos.

Skirtingi autoriai personalo motyvavimą sieja su skatinimo sistemos poveikiu (Kasiulis & Barvydienė, 2001), su veiklos priežastimis, kurios skatina darbuotojus veikti. (Sakalas, 1998) Motyvavimą galima suvokti kaip savęs ir kitų veiklos, siekiant asmeninių ar organizacijos tikslų, skatinimo procesą. (Sakalas & Šilingienė, 2000) Personalas motyvavimas laikomas sudėtingu procesu, nes norint efektyviai motyvuoti žmones reikia žinoti, suprasti jų poreikius. Žmonių, nors ir dirbančių vienoje organizacijoje, poreikiai, o kartu ir motyvai, labai skiriasi. Motyvai nukreipia darbuotojų elgesį į asmeninių tikslų siekimą, kuriuos pasiekus, tikėtina, kad bus patenkinti ir poreikiai. (Kasiulis & Barvydienė, 2001) Pastaruoju metu paplitusi apsisprendimo teorija (angl. - self – determination) remiasi įgimtų žmogaus psichologinių poreikių tenkinimu siekiant užtikrinti asmens aktyvumą. (Sabaliauskas, 2011) Mokslininkai Deci ir Ryan išskiria tris prigimtinius žmogaus poreikius: **kompetencijos, santykių ir autonomijos**, kurie laikomi svarbiais nuolatiniam žmogaus augimui ir tobulėjimui. Kompetencijos poreikis siejamas su asmens noru atskleisti savo potencialą ir realizuoti save tam tikroje socialinėje aplinkoje. Santykių poreikis siejamas su asmens priklausymu tam tikrai socialinei grupei ir galimybe bendrauti su skirtingais žmonėmis. . . . Autonomijos poreikis apibrėžiamas kaip „asmens laisvės laipsnis ir galimybė rinktis“ ir yra siejamas su asmens suvokimu, kad jis gali kontroliuoti savo elgesį. (Sabaliauskas, 2011)

Deci, Ryan (1985) išskiria tris motyvacijos rūšis: vidinę motyvaciją, išorinę motyvaciją ir amotyvaciją. Vidinė motyvacija, anot Sabaliausko, kuris remiasi jau minėtais Deci ir Ryan, būdinga tiems asmenims, kurie dalyvauja veikloje dėl noro patirti malonumą, sužinoti ką nors naujo bei siekia tobulumo. Asmenys, kuriems būdinga vidinė motyvacija, suvokia, kad jie daro tai, kas jiems patinka, todėl jaučiasi atsakingi už savo veiklos rezultatus, patiria kompetencijos ir meistriškumo augimo jausmus. Išoriniai apdovanojimai jiems nėra svarbūs. Veikla, sąlygota vidinės motyvacijos, asmeniui

yra įdomesnė, teikia daugiau pasitikėjimo savimi ir džiaugsmo. Šie emociniai veiksniai skatina asmens atkaklumą ir kūrybiškumą, todėl darbai atliekami kokybiškiau. (Sabaliauskas, 2011)

Išorinė motyvacija siejama su dalyvavimu ir įsitraukimu dėl išorinio atlygio ar spaudimo, kurie priklauso nuo kitų žmonių sprendimų ir teigiamai arba neigiamai paskatina. (Sabaliauskas, 2011) Amotyvacijos atveju asmenys tiesiog nesistengia įsitraukti į kokią nors veiklą. Amotyvacija dažnai siejama su bejėgiškumo būkle, kai nerandama ryšio tarp savo elgesio ir veiklos rezultatų. (Sabaliauskas, 2011)

Mokytojų atestacijos nuostatuose įrašytą teiginį apie materialinį skatinimą galima įvardinti išoriniu motyvacinio įrankiu, kuris naudojamas kaip tam tikra priemonė tikslui pasiekti. O tai reiškia, kad siekiama aukštesnė kvalifikacinė kategorija yra tik būdas gauti didesnę materialinę atlygį. Nesant kitų vidinės motyvacijos apraiškų, pasiekus šį tikslą, sunku būtų tikėtis iš mokytojo didesnės atsakomybės už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą.

Panašiai apie poreikių patenkinimą ir motyvaciją kalba Herzberg dviejų veiksnių teorija: joje išskiriami dviejų rūšių veiksniai – palaikymo ir motyvavimo. (Sakalas & Šilingienė, 2000) Materialinis atlygis priskiriamas prie palaikymo veiksnių ir atlygio didinimas sukurdamas tik trumpalaikį poveikį neperkelia jo iš palaikančiųjų (higieninių) veiksnių kategorijos į motyvuojančiųjų. Veiksniai, kurie daro įtaką darbo aplinkai, dažniausiai yra tik palaikymo veiksniai ir jų buvimas ar nebuvimas nedaro įtakos darbuotojo motyvacijai, bet gali sukelti nepasitenkinimą darbu. (Sakalas & Šilingienė, 2000) Jeigu prieš dvidešimt metų mokytojus išlaikyti darbo vietoje pakako tik tinkamai pasirūpinti palaikančiaisiais veiksniais (ypač darbo užmokesčio dydžiu, saugia darbo vieta, socialinėmis garantijomis ir pan.), tai dabartinė darbo rinkos situacija diktuoja kitas sąlygas. Naujai į mokyklas atėję dirbti mokytojai nori gauti juos tenkinantį darbo užmokestį ir visus kitus palaikančius veiksnius iš karto, o ne palaipsniui juos užsitarnauti savo lojalumu darbovietai per keletą metų. Į šiuos darbuotojų poreikius reaguoja ir savivaldybės, kurios privalo nedelsiant spręsti mokytojų trūkumo klausimus, todėl Vilniaus m. savivaldybė skiria 300 € dydžio priedą naujai pradėjusiems dirbti mokytojams, kad jų darbo užmokesčio dydis priartėtų prie aukštesnės kvalifikacinės kategorijos turinių mokytojų. (<https://vilnius.lt/naujienos/savivaldybe-tesia-motyvacine-priemone-naujai-pritrauktiems-mokytojams-mokes-300-eur-kompensacija>)

LR biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo ir komisijų narių atlygio už darbą įstatymo 2 priede pateiktoje lentelėje nurodoma, kad mokytojų pareiginės algos koeficientai diferencijuojami pagal mokytojo turimą kvalifikacinę kategoriją ir pedagoginio darbo stažą. (LR biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo ir komisijų narių atlygio už darbą įstatymas, 2017)

Jeigu lyginsime vienodą darbo stažą (nuo daugiau kaip 5 iki 10 metų) turinčių ir mokytojo, vyresniojo mokytojo, mokytojo metodininko ir mokytojo eksperto kvalifikacines kategorijas įgijusių mokytojų darbo užmokesčio dydžius (atskaičius mokesčius), tai matysime tokius rezultatus – skirtumas tarp mokytojo ir vyresniojo mokytojo bus 23,91 €; tarp vyresniojo mokytojo ir mokytojo metodininko - 66,16 €; tarp mokytojo metodininko ir mokytojo eksperto – 151,48 €. Skaičiavimai atlikti atsižvelgiant į šiuo metu galiojantį bazinės algos dydį – 1785,4 €.

Reikia atsižvelgti ir į tai, kad anksčiausiai vyresniojo mokytojo kvalifikacinę kategoriją galima įgyti po 2 pedagoginio darbo metų, mokytojo metodininko - po 5 metų, o mokytojo eksperto maždaug po 7 metų. Vilniaus miesto savivaldybės pasiūlymas naujiems mokytojams juos pagal darbo užmokesčio dydį prilygina mokytojo metodininko kvalifikacinę kategoriją įgijusiems mokytojams.

Todėl galime įžvelgti mokytojų atestacinės sistemos keliamus tam tikrus suvaržymus savivaldybėms ir mokykloms tinkamai ir lanksčiai reaguoti į besikeičiančią situaciją mokytojų darbo rinkoje.

Mokytojo atsakomybė už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą

Mokytojų atestacijos tiksluose siekiama didinti mokytojo ir pagalbos mokiniui specialisto atsakomybę už ugdymo rezultatus. Anot Visuotinės lietuvių enciklopedijos, atsakomybė – tai įsipareigojimas atsakyti už padarinius, sukeltus žmonių poelgių, sprendimų ar įsitikinimų. (Visuotinė lietuvių enciklopedija, n.d.) Atsakomybė ugdoma reiklumu atsakyti už savo veiksmus. (Jovaiša, 1993) Sunku paaiškinti atsakomybės didinimo sampratą mokytojo profesinės veiklos kontekste. Jeigu traktuojama, kad mokytojas įgyja daugiau funkcijų (tampa metodinio būrelio pirmininku, mokyklos tarybos nariu ir pan.), tai atsakomybės ribos yra plečiamos, o ne didinamos ir tai jau būtų galima sieti su horizontaliosios karjeros samprata. Atestacijos nuostatuose atsakomybės už ugdymo rezultatus didinimą galima suprasti ir taip – aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojas neša didesnę atsakomybę už ugdymo rezultatus nei žemesnės kvalifikacinės kategorijos specialistas. Jeigu darysime prielaidą, kad aukštesnės kvalifikacijos specialistas yra kompetentingesnis, tai jo veiksmų, sprendžiant ugdymo proceso klausimus, gali būti kitokie, nei mažiau kompetentingo kolegos ir pasekmės ar poveikis mokinių rezultatams gali būti skirtingas. Tačiau atsakomybę (arba įsipareigojimą atsakyti už veiksmų padarinius) abu specialistai turės tokią pačią – nei didesnę, nei mažesnę. Todėl svarstyti, ar mokytojų atestacijos sistema didina atsakomybę už veiklą nėra prasmės, nebent šį klausimą nagrinėtume atsakomybės (kitais - horizontaliosios karjeros) plėtros prasme.

Analizuojant atsakomybės už profesinio tobulėjimo didinimą klausimą, galima būtų remtis Gedvilienės, Laužacko ir Tūtlio pateiktais teiginiais, kad kvalifikacijos tobulinimas nulemtas dviejų

pagrindinių veiksnių: išorinės būtinybės, t. y. aplinkos keliamų reikalavimų, ir paties asmens vidinės motyvacijos, apsisprendimo, sąmoningo suvokimo kryptingai siekti karjeros ir ją planuoti. (Gedvilienė et al., 2010) Čia galime rasti tiesioginių sąsajų su kitais jau nagrinėtais mokytojų atestacijos tikslais, kurie yra susiję tiek su išoriniais veiksniais (atitinkamos kvalifikacinės kategorijos vertinimo procedūros, skatinimas darbo užmokesčiu ir t.t.), tiek su vidiniais (motyvacija, apsisprendimas siekti karjeros, poreikis nuolatiniam kompetencijos tobulinimuisi), tačiau anksčiau aptartas atsakomybės didinimo klausimas vis tiek išlieka neatsakytas.

Anot Trakšelio (2008), mokytojų kvalifikacijos tobulinimas siejasi su mokytojų poreikiais įgyti aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, tačiau kvalifikacinių kategorijų suteikimo tvarka ne visada tenkina juos. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad negatyvus mokytojų požiūris į atestavimo sistemą dažniausiai grindžiamas nepasitikėjimu pedagogo darbą vertinančių asmenų objektyvumu. Tyrimas skatina daryti išvadą, kad mokytojų veiklai reikia skirti gana daug laiko, tačiau tik mokytojai patys turi nusistatyti tobulinimosi prioritetus ir tiksliai jų laikytis. (Trakšelis, 2008) Barkauskaitės (2001) tyrimas parodė, kad kvalifikacijos tobulinimas mokytojui tampa reikšmingas tada, kai jis pats ir mokykla pastebi realius rezultatus, įvertina ir susieja juos su mokinio mokymo kokybės gerėjimu. (Barkauskaitė, 2001 cit. iš Gedvilienė et al., 2010) Taigi, tyrimai rodo, kad atsakomybės didinimas profesinio tobulėjimo atžvilgiu turėtų būti siejamas labiau su vidiniais, o ne išoriniais veiksniais. tad ir įvertinti atsakomybės pokytį būtų labai sunku.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojų atestacinė sistema gali daryti ir daro poveikį mokytojų profesiniam tobulėjimui, tačiau sunku įvertinti kaip tai siejasi su atsakomybės už profesinį tobulėjimą pokyčiu.

Grįžtamojo ryšio teikimo mokytojams svarba

Nors grįžtamojo ryšio teikimas mokytojams nėra įvardintas nei viename mokytojų atestacijos tikslu, tačiau, kaip jau buvo rašyta anksčiau, tai yra labai svarbi mokytojų vertinimo sistemos dalis. Apie kolegialaus grįžtamojo ryšio teikimui mokytojams būdus ir formas nemažai rašoma Pedagogų kompetencijų vertinimo, jų pripažinimo ir taikymo profesinėje veikloje instrumentų pakete (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2021). Kaip Aspfors ir Fransson (2015) rašo savo straipsnyje -

kolegialus grįžtamasis ryšys, konsultuojamasis vertinimas – tai profesinio augimo forma, ugdanti abu šiame vertinamajame procese dalyvaujančius pedagogus, glaudžiai susijusi su saviugda. Mokytojui ar švietimo pagalbos pedagogui kolegialaus atgalinio ryšio teikimas gali būti suprantamas ir kaip bendradarbiavimo forma, suteikianti galimybę tobulėti. Šis

vertinimo funkciją turintis procesas pedagogui leidžia reflektuoti ne tik konsultuojamojo asmens veiklą ir patirtį, bet ir savo įgytą patirtį, apžvelgti savo paties darbą dirbant su mokiniais ir bendradarbiaujant su pradedančiuoju pedagogu bei dalintis įgyta patirtimi. Taigi pedagogo veiklos, nukreiptos į mentorystę skatina tobulėti kasdieninėje veikloje ir analizuoti pedagoginę praktiką, tokiu būdu tobulinti savo, kaip pedagogo ir kaip mentoriaus, kompetencijas. (Aspfors & Fransson, 2015 cit. iš Šiuolaikinių didaktikų centras, 2021)

Visgi, kad tokia kolegialaus grįžtamojo ryšio arba konsultuojamojo vertinimo kultūra mokykloje būtų sukurta, dažnais atvejais mokytojams reikalinga nuolatinė savitarpio pagalba, kokybiško ir konstruktyvaus grįžtamojo ryšio teikimas, kolegialus bendravimas ir bendradarbiavimas, kai mokyklos bendruomenės nariai gali vienas kitą papildyti, vienas kitam patarti ir padėti, o ne konkuruoti. Kolegos taip pat gali suteikti reikiamą paramą ištikus neįprastai situacijai, kurioje gelbsti jų turima profesinė patirtis. (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2021)

Deja, mokytojų atestacijos tvarka dėl savo procedūrų taikomo fragmentiškumo, atvykstančiųjų išorės vertintojų, kurie neturi galimybės tinkamai pažinti ir įvertinti mokyklos ar klasės konteksto, nesukuria kolegialios bendravimo atmosferos ir tarnauja ne efektyvaus grįžtamojo ryšio teikimui, bet formaliam mokytojų demonstruojamų kompetencijų priskyrimui atitinkamai kvalifikacinei kategorijai, kas dažnai pasitarnauja ne bendradarbiavimo, o konkurencinės kultūros skatinimui.

Mokyklos administracijos suprasdamos, kad abipusio grįžtamojo ryšio teikimas ir kolegiškas vienas kito konsultavimas mokyklos besimokančioje ir nuolat tobulėjančioje bendruomenėje, išvelgiamas kaip vienas iš esminių ir prasmingiausių mokymosi būdų (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2021), dažnai taiko įvairias neformalias metinių su darbuotojais pokalbių formas. Gaila, tačiau dažniausiai mokyklų naudojamos metinių pokalbių formas ir jų vykdymas formaliai niekaip nėra susietas su mokytojų atestacine sistema.

Statistinių mokytojų atestacijos duomenų analizė

Analizuojant viešus Švietimo valdymo informacinės sistemos (toliau – ŠVIS) statistinius duomenis, susijusius su Lietuvos bendrojo ugdymo mokytojų atestavimo sistema, gali rasti įdomių tendencijų. Leidinyje „Lietuvos švietimas 2000“ pateikiama informacija, kad 2000 metų liepos mėn. 1 d. Lietuvoje atestuota 74,7 % bendrojo ugdymo mokytojų. (LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2001) Prabėgus dešimtmečiui (2009/2010 mokslo metai) ŠVIS duomenų bazėje skelbiama, kad net 87,7 % mokytojų yra suteikta pedagoginė kvalifikacija. Dar po ketverių metų (2013/2014 mokslo metai) pedagoginę kvalifikaciją turinčių mokytojų procentinė dalis padidėja net iki 91,9 %. Nuo 2018 metų situacija pradeda keistis, ir mokytojų, įgijusių pedagoginę kvalifikaciją, dalis nežymiai

sumažėja – iki 89,7 %. Tačiau po penkerių metų fiksuojamas jau ženklus sumažėjimas net iki 72 %. (NŠA Švietimo valdymo informacinė sistema, 2024) Kitaip sakant, šiuo metu turime didžiausia neturinčių pedagoginės kvalifikacijos mokytojų skaičių nuo pat 2000 metų, tiek vertinant santykinę dalimi (27,97 %), tiek ir absoliučiais skaičiais (8090 mokytojų).

Lentelė nr. 3

Bendro pedagoginių darbuotojų skaičiaus ir neturinčių pedagoginės kvalifikacijos pedagogų skaičiaus santykis (ŠVIS duomenys)

Mokslo metai	Bendras pedagoginių darbuotojų skaičius be mokyklos vadovų	Neturinčių pedagoginės kvalifikacijos pedagogų skaičius	Procentinė dalis mokytojų neturinčių pedagoginės kvalifikacijos
2009/2010	33773	4145	12,27 %
2013/2014	35537	2887	8,12 %
2018/2019	30324	3137	10,34 %
2023/2024	28926	8090	27,97 %

Šios dinamikos priežasčių įvardinimui, ko gero, reikėtų atskiro tyrimo, tačiau galima daryti prielaidą, kad tai siejasi su akivaizdžiu mokytojų darbo rinkoje trūkumu ir siekiu pritraukti į mokyklas kitų profesijų žmones, kurie nėra įgiję pedagoginės kvalifikacijos. Tuo galima įsitikinti paanalizavus neturinčių pedagoginės kvalifikacinės kategorijos mokytojų darbo stažą. Sėkmingai veikiančioje atestacijos sistemoje neatestuotų, aukštąjį išsilavinimą turinčių ir daugiau kaip 10 metų dirbančių mokytojų skaičius, dėl sudarytų galimybių atestuotis, turėtų būti nuosekliai mažėjantis arba daugiau mažiau stabilus. Ką galima ir pastebėti lyginant 2009/2010 mokslo metų ir 2013/2014 mokslo metų duomenis, apie dirbančius nuo 10 iki 14 metų neatestuotus, bet turinčius aukštąjį išsilavinimą pedagogus. Jų yra atitinkamai – 8,49 % ir 8,83 %, o dirbančių daugiau kaip 15 metų neatestuotų ir turinčių aukštąjį išsilavinimą – 18,46 % ir 18,29 %. Situacija pradeda keistis 2018/2019 mokslo metais, kuomet dirbančių daugiau kaip 15 metų neatestuotų ir turinčių aukštąjį išsilavinimą pedagogų skaičius šokteli iki 26,17 %. Po ketverių metų absoliutus į šią kategoriją patenkančių pedagogų skaičius išlieka labai panašus - 799 mokytojai, tačiau santykinis dydis pakinta drastiškai – nuo 3137 iki 8090 padidėjus mokytojų neturinčių kvalifikacinės kategorijos skaičiui procentinė vertė nukrenta iki beveik 10 proc. Toks pat pokytis pastebimas ir dirbančiųjų nuo 10 iki 14 metų segmente – nuo 9,79 % iki 2,89 %. Tai rodo, kad į mokyklas nuo 2019 iki 2024 metų atvyko nemažas skaičius pedagoginės kvalifikacijos neturinčių mokytojų, o ne ženkliai pagerėjusį atestavimo sistemos efektyvumą mokytojų dirbančių nuo 10 ir daugiau metų segmentuose.

Lentelė nr. 4

Neturinčių pedagoginės kvalifikacijos kategorijos ir nuo 10 iki 14 metų bei daugiau kaip 15 metų dirbančių ir turinčių aukštąjį išsilavinimą mokytojų skaičiaus palyginimas (ŠVIS duomenys)

Mokslo metai	Neturintys pedagoginės kvalifikacinės kategorijos pedagogų skaičius	Dirbančių nuo 10 iki 14 metų neatestuotų ir turinčių aukštąjį išsilavinimą pedagogų skaičius. Skliausteliuose pateikiama procentinė vertė.	Dirbančių daugiau kaip 15 metų neatestuotų ir turinčių aukštąjį išsilavinimą pedagogų skaičius. Skliausteliuose pateikiama procentinė vertė.
2009/2010	4145	354 (8,49 %)	765 (18,46 %)
2013/2014	2887	255 (8,83 %)	528 (18,29 %)
2018/2019	3137	307 (9,79 %)	821 (26,17 %)
2023/2024	8090	234 (2,89 %)	799 (9,88 %)

Analizuojant ŠVIS duomenis apie neturinčius pedagoginės kvalifikacinės kategorijos mokytojų kaitą išskiriant amžiaus grupes, matome, kad nuo 2009 iki 2013 metų turime labai panašias procentines vertes jaunesnių kaip 35 metų kategorijoje - 51,36 % ir 45,93 %. Situacija pradeda keistis 2018/2019 mokslo metais. Neturinčių pedagoginės kvalifikacijos mokytojų pradeda mažėti iki 37,23%, o 2023/2024 mokslo metais jų sumažėja iki 26,23 %. Kadangi į šią kategoriją patenka ir jauni, tik pradedantys savo pedagoginę karjerą mokytojai, tai tikėtina, kad šiame segmente ir turėtų būti didžiausias skaičius neturinčių pedagoginės kvalifikacinės kategorijos mokytojų. Tačiau tai neatsispindi 2023/2024 metų duomenyse - tokių mokytojų yra tik 26,23 %. Jeigu 35 – 54 metų segmente neatestuotų mokytojų procentinė vertė svyruoja nuo 39 iki 49 % per nagrinėjamą laikotarpį, tai 55 metų ir vyresnių mokytojų segmente stebimas aiškus procentinis augimas – nuo 9,6 % iki 24,1%. Sugretinus šiuos duomenis su anksčiau analizuotais duomenimis apie mokytojų stažą, galima būtų teigti, kad mokyklose gerokai padaugėjo 55 metų ir vyresnių neatestuotų mokytojų, kurie dar tik pradeda savo pedagoginę karjerą.

Lentelė nr. 5

Neturinčių pedagoginės kvalifikacinės kategorijos pedagogų skaičius pagal amžių. (ŠVIS duomenys)

Mokslo metai	Iš viso	Pedagogų amžius		
		Jaunesni nei 35 m.	35-54 m.	55 m. ir vyresni
2009/2010	4145	2129 (51,36 %)	1618 (39,03 %)	398 (9,6 %)
2013/2014	2887	1326 (45,93 %)	1226 (42,47 %)	335 (11,6 %)
2018/2019	3137	1168 (37,23 %)	1446 (46,09 %)	523 (16,67 %)
2023/2024	8090	2122 (26,23 %)	4018 (49,67 %)	1950 (24,1 %)

Ši duomenų apžvalga iškelia tokius klausimus – kaip (ir ar) dabar veikianti mokytojų atestavimo sistema atliepia vis dažniau mokyklas, ugdymo sritis ar net pačias profesijas keičiančius mokytojų, turinčius sąlyginai trumpą pedagoginį stažą (iki 10 metų) ir esančių vyresnio amžiaus (35 ir vyresni), lūkesčius.

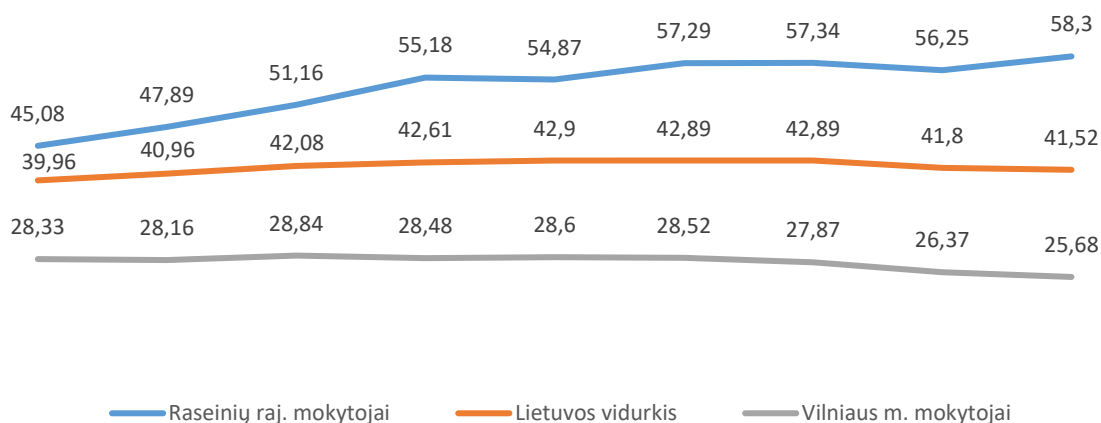
Aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojai ir jų veiklos rezultatai

Analizuojant statistinius duomenis galima pastebėti, kad kai kurių Lietuvos savivaldybių mokyklose dirba gerokai daugiau aukštesnių kvalifikacinių kategorijų mokytojų (mokytojų metodininkų ir mokytojų ekspertų) nei Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų vidurkis. Jeigu darytume prielaidą, kad efektyviai veikianti mokytojų atestavimo sistema turėtų sukurti tinkamas sąlygas mokytojams įgyti kompetenciją ir praktinę veiklą atitinkančias kvalifikacines kategorijas, tai tuomet aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojai turėtų demonstruoti aukštesnes kompetencijas ir, tikriausiai, kokybiškesnę praktinę veiklą bei prisiimti didesnę atsakomybę už ugdymo rezultatus. Kitaip tariant, aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojo aukštesnė kompetencija, kokybiškesnė praktinė veikla bei prisiimama didesnė atsakomybė turėtų nulemti ir aukštesnius mokinių ugdymosi pasiekimus. Suprantama, kad tikrai ne visada, tačiau tam tikra tendencija bent jau dešimtmečio laikotarpiu turėtų atsispindėti.

Jeigu palygintume 2016 – 2024 metų Raseinių raj. savivaldybės ir Vilniaus m. savivaldybės bendrojo ugdymo mokytojų, turinčių mokytojo eksperto ir mokytojo metodininko kvalifikacines kategorijas, procentinį santykį, pamatytume, kad Raseinių raj. mokyklose dirba gerokai daugiau aukščiausias kvalifikacines kategorijas turinčių mokytojų.

Paveikslas nr. 3

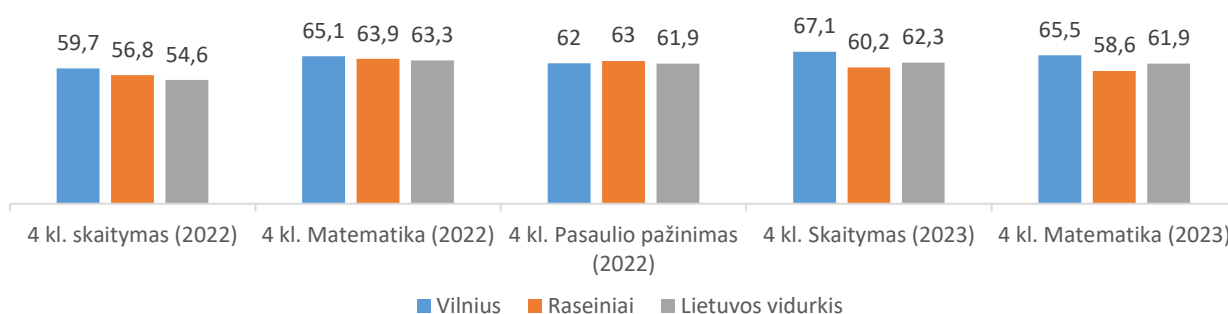
Mokytojų ekspertų ir mokytojų metodininkų procentinis santykis Raseinių raj. ir Vilniaus m. bendrojo ugdymo mokyklose 2016 - 2024 metai (ŠVIS duomenys)

Analizuojant viešai prieinamus 2022 ir 2023 metų Nacionalinės mokinių pasiekimų patikros (toliau – NMPP) duomenis apie 4 klasės mokinių rezultatus Vilniaus m. ir Raseinių raj. savivaldybėse sunku būtų išvelgti kokias tai tendencijas. Kai kuriais atvejais pasiekimai aukštesni Vilniaus m. mokinių – ypač lyginant 2023 metų 4 kl. skaitymo, matematikos rezultatus, tačiau 2022 metų rezultatuose ženklų skirtumų nėra.

Paveikslas nr. 4

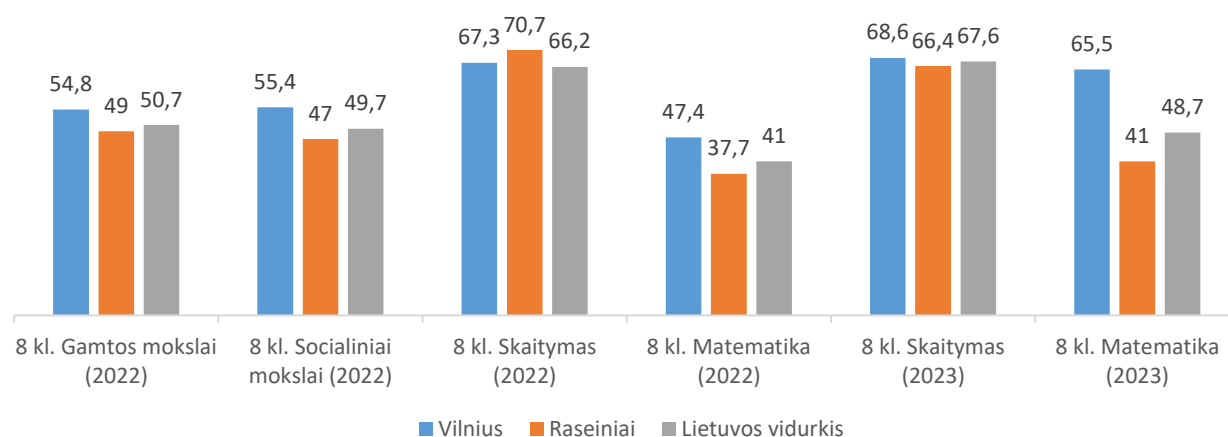
Vilniaus m. sav. ir Raseinių raj. NMPP 4 kl. mokinių pasiekimai pagal procentinius rodiklių vidurkius. (Vieši Vilniaus m sav. ir Raseinių sav. duomenys)

Nežymiai skiriasi situacija nagrinėjant tų pačių savivaldybių 8 klasės mokinių NMPP pasiekimus – visose kategorijose pasiekti geresni rezultatai Vilniaus savivaldybės mokyklų aštuntokų, išskyrus 2022 metų skaitymo pasiekimų patikrinimą. Kai kurie rezultatų skirtumai yra ženkliūs – kaip 2023 metų matematikos ir 2022 metų socialinių mokslų.

Paveikslas nr. 5

Vilniaus m. sav. ir Raseinių raj. 8 kl. mokinių NMPP pasiekimai pagal procentinius rodiklių vidurkius. (Vieši Vilniaus m sav. ir Raseinių sav. duomenys)

Remiantis šiais duomenimis negalima daryti jokių apibendrinimų dėl daugybės veiksnių, kurie čia nėra vertinami. Pažvelgus į ŠMSM pateiktą ataskaitą apie Lietuvos švietimą šalyje ir regionuose matome didelį socialinio, ekonominio ir kultūrinio (toliau – SEK) indekso skirtumą tarp Vilniaus m. savivaldybės ir Raseinių raj. savivaldybių – Vilnius patenka į palankaus konteksto ir aukštesnių pasiekimų zoną, o Raseinių raj. savivaldybė priskiriama prie nepalankaus konteksto, bet šiek tiek aukštesnių pasiekimų zonoje. Analizuojant duomenis atsižvelgiant į SEK indekso panašias vertes, galima išskirti Anykščių raj. savivaldybę – 2024 metais 53,48 % mokytojų yra suteiktos mokytojo metodininko ir mokytojo eksperto kategorijos (Lietuvos vidurkis - 41,52 %), savivaldybė patenka į palankesnio konteksto zoną, tačiau mokinių pasiekimai gerokai žemiau nuo Lietuvos pasiekimų indekso vidurkio. (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija/ Nacionalinė švietimo agentūra, 2024) Taigi darytina tokia prielaida, kad aukštesnė mokytojo kvalifikacinė kategorija nėra lemiamas veiksnys užtikrinantis šių mokytojų mokinių aukštesnius mokymosi pasiekimus.

Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrio į mokytojų atestaciją tyrimas

Pirmoje šio darbo dalyje analizavome mokytojų atestacinės sistemos dokumentus ir kai kuriuos statistinius duomenis. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas tikslų formuluočių analizei siekiant teoriniu lygmeniu išsiaiškinti atestacinės sistemos atitikimo deklaruojamiems tikslams bei efektyvumo prielaidas. Tačiau kitas svarbus atestacinės sistemos efektyvumo veiksnys siejamas su pačių mokytojų, kurie tiesiogiai susiduria su atestavimo procedūromis, požiūriu ir vertinimu. Suinteresuotų grupių požiūrių, vertinimų ir nuomonių tyrimai leidžia daryti išvadas apie realią švietimo sistemos būklę. (Želvys, 1999) Buvo suplanuota atlikti 2 vienas kitą papildančius tyrimus: kiekybinį ir kokybinį. Kiekybiniu tyrimu siekiama išsiaiškinti vyraujančią respondentų požiūrį į tyrimo suformuluotus klausimus, o kokybine tyrimo dalimi bandyta išsamiau atskleisti informantų patirtis ir sprendimų argumentaciją, papildant kiekybinio tyrimo duomenis naujais kontekstais.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrį į šiuo metu vykdomą mokytojų atestaciją ir galimą decentralizuotai vykdomą mokytojų atestaciją mokyklos lygmeniu.

Tyrimo uždaviniai:

- išsiaiškinti bendrojo ugdymo mokytojų požiūrį į mokyklos pajėgumą pačiai nustatyti mokytojų atestavimo tvarką ir ją vykdyti;
- išsiaiškinti bendrojo ugdymo mokytojų požiūrį į atestacijos sistemos daromą poveikį mokytojų kompetencijos tobulinimui, karjeros siekiams;
- išsiaiškinti bendrojo ugdymo mokytojų požiūrį į atestacijos sistemos procedūrų tinkamumą įvertinti mokytojo praktinę veiklą ir teorinį pasirengimą bei žinias;
- išsiaiškinti bendrojo ugdymo mokytojų požiūrį į atestacijos sistemoje numatytą materialinį skatinimą.

Kiekybinio tyrimo pagrindimas, metodologija, eiga ir respondentai

Kiekybinio tyrimo klausimynas (anketa) buvo sudarytas siekiant atskleisti bendrojo ugdymo mokytojų požiūrį į dabartinę (aktualią) mokytojų atestacijos sistemą ir išsiaiškinti požiūrį į galimą decentralizuotą, mokyklos lygmeniu vykdomą atestavimo (vertinimo) procesą. Klausimyno sudarymui daugeliu atvejų buvo naudojama Likerto skalė, kaip vienas iš populiariausių instrumentų siekiant išsiaiškinti asmens nuostatas, požiūrį ar nuomonę. Klausimai buvo formuluojami remiantis mokytojų atestacijos dokumentuose aprašytais tikslais. Parengtas pilotinis klausimynas pirmiausia buvo išplatintas 10 mokytojų ir, gavus jų atsakymus, su jais buvo susisiekiama ir paprašyta pateikti komentarus bei pastabas apie pildytą anketą. Apibendrinus gautą informaciją ir pakoregavus pilotinę

anketą, buvo parengta pagrindinė struktūrizuoto tipo nuomonių anketa, kuri ir buvo naudojama kiekybiniam tyrimui atlikti.

Tyrimo metodika. Pagrindinis kiekybinio tyrimo metodas – tai parengtas struktūruotas anoniminis nuomonių klausimynas (anketa). (Žr. priedą A) Jį sudaro 26 priverstinės atrankos tipo klausimai, kuomet reikia pasirinkti vieną tinkamą atsakymą. 19 klausimų sudaryta naudojantis Likerto skale, siūlant respondentams pasirinkti vieną tinkamą atsakymą iš 2 neigiamų (nesutinku ir labiau nesutinku, nei sutinku), 2 teigiamų (labiau sutinku, nei nesutinku ir sutinku) bei neutralaus taško (nei sutinku, nei nesutinku).

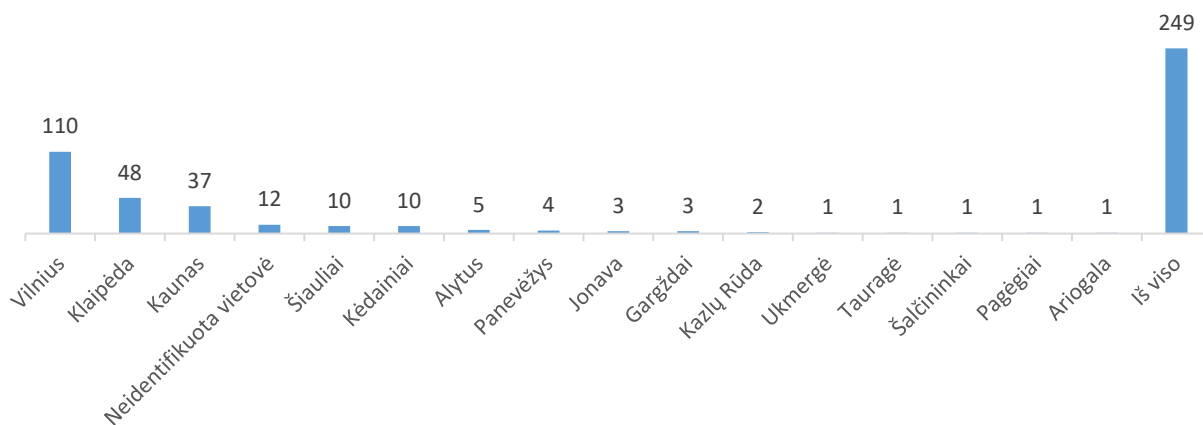
Respondentų apklausa buvo vykdoma per tinklapį www.apklausa.lt nusiunčiant potencialiems respondentams nuorodą ir kviečiant juos anonimiškai užpildyti anketa. Pasinaudojus viešai prieinamais duomenimis, respondentai buvo kviečiami išsiuntinėjant elektroninius laiškus į Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų administracijas, prašant gautais laiškais - kvietimais pasidalinti su mokytojais. Elektroninė apklausa buvo vykdoma nuo 2025 03 09 dienos iki 2025 03 31 dienos įskaitytinai.

Kiekybinio tyrimo rezultatai pateikiami aprašomosios statistikos metodu apskaičiuojant santykinę (procentinę) atsakymų į klausimus dalį. Tyrimo analizės dalyje kai kurie šio tyrimo respondentų atsakymai yra lyginami su 2002 metais atlikto tyrimo rezultatais. 2002 metų tyrimo respondentų imtis lygi 46 ($n = 46$).

Šio tyrimo respondentai – Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų mokytojai. Gautas 249 elektroniniu būdu užpildytos anketos ($n = 249$) iš įvairių Lietuvos vietovių. Vietovės buvo nustatytos pagal respondentų kompiuterines žymes. 12 respondentų anketos pildymo vietovės nustatyti nepavyko.

Paveikslas nr. 6

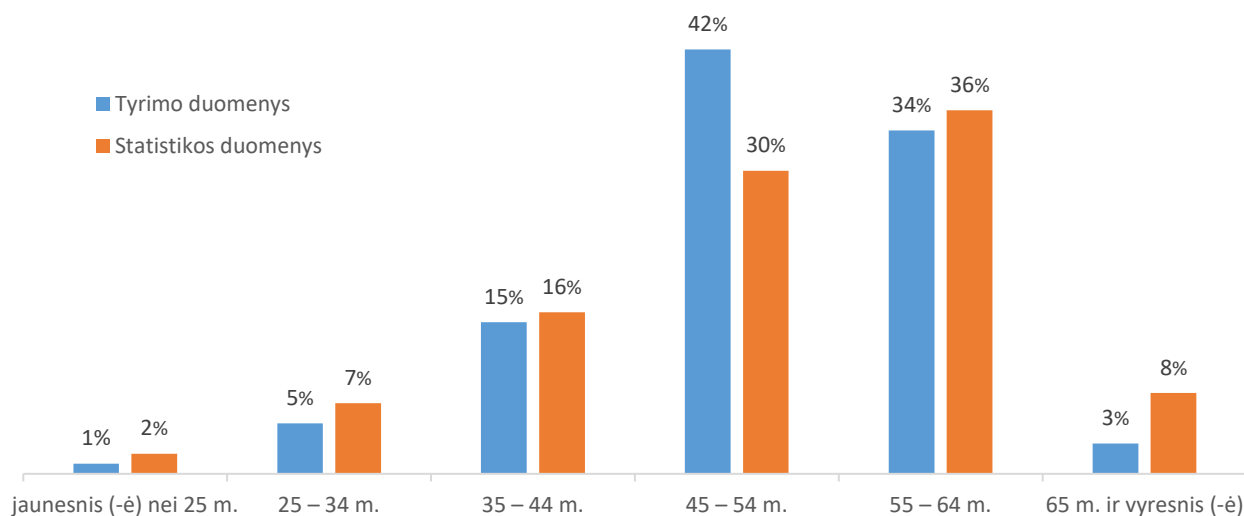
Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.

Anketose buvo prašoma respondentų pateikti biografinio tipo duomenis apie savo amžių, išsilavinimą, pedagoginio darbo stažą, kvalifikacinę kategoriją. Lyginant respondentų amžių su ŠVIS pateikiamais mokytojų (išskyrus mokyklų vadovus) duomenimis, galima rasti ženklių neatitikimų dviejose amžiaus grupėse - tai 45 – 54 metų ir 65 metų ir vyresnių. Kitose pozicijose santykinė respondentų ir statistikoje pateikiamos vertės beveik sutampa.

Paveikslas nr. 7

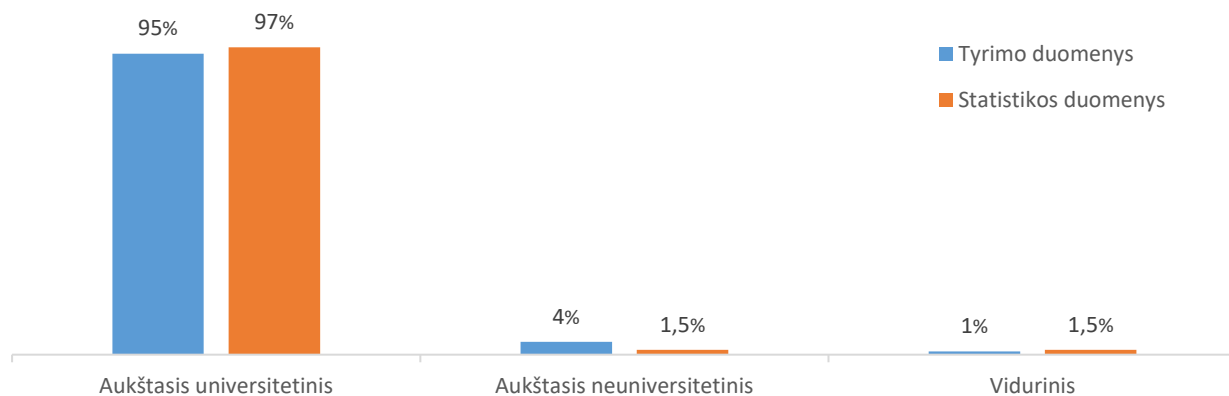
Tyrime dalyvavusių mokytojų amžiaus ir statistikos duomenų palyginimas procentinėmis vertėmis.

Tyrime dalyvavusių respondentų išsilavinimas iš esmės atitinka Lietuvos bendrojo ugdymo mokytojų statistinius duomenis.

Paveikslas nr. 8

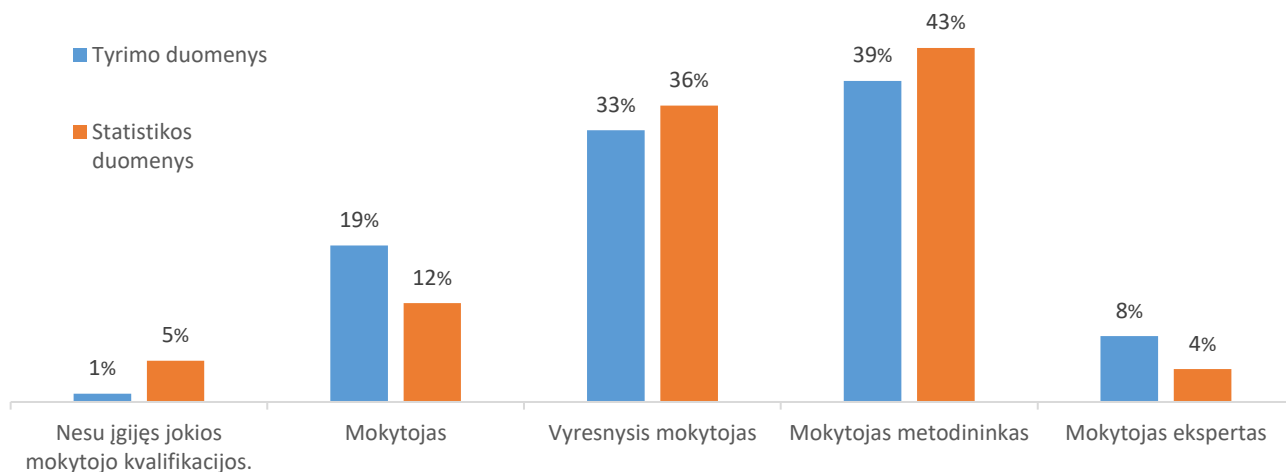
Tyrime dalyvavusių mokytojų išsilavinimo ir statistikos duomenų palyginimas procentinėmis vertėmis.

Jeigu nagrinėsime tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymą pagal turimas mokytojų kvalifikacines kategorijas, tai tam tikrų neatitikimų lyginant su Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų statistika galima rasti.

Paveikslas nr. 9

Tyrime dalyvavusių mokytojų turimų kvalifikacinių kategorijų ir statistikos duomenų palyginimas procentinėmis vertėmis.

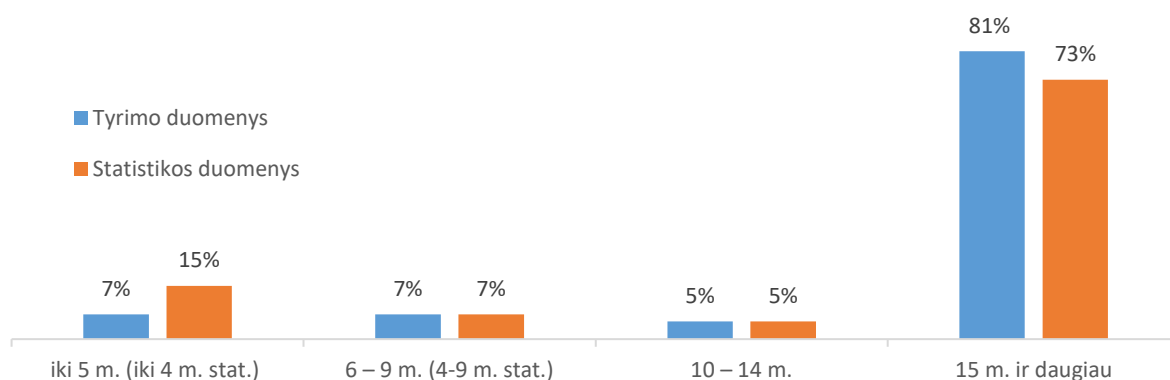

Tyrime dalyvavo 2 mokytojai (maždaug 1 %), kurie neturi mokytojo kvalifikacinės kategorijos, nors Lietuvoje tokių mokytojų yra apie 5 %. Remiantis kokybinio tyrimo vykdymo metu išryškėjusia tendencija (kuomet buvo ieškoma informantų), galima daryti prielaidą, kad mokytojai, kurie neturi įgiję jokios mokytojo kvalifikacijos, nesiryžo dalyvauti anketinėje apklausoje dėl to, kad apie mokytojų atestacijos sistemą nedaug ką gali pasakyti. Kitų kvalifikacinių kategorijų santykiniai rodikliai yra panašūs. Gal kiek labiau buvo aktyvūs mokytojų ekspertų kvalifikacines kategorijas turintys mokytojai, nes jie, be abejo, savo karjeros laikotarpiu buvo ne vieną kartą susidūrę su mokytojų atestavimo sistema.

Anketoje buvo prašoma pažymėti ir dalyvaujančių mokytojų pedagoginio darbo stažą. Lyginant respondentų pateiktus duomenis su Lietuvos statistikos duomenimis pažymėtina, kad dėl anksčiau jau aptartų priežasčių gerokai mažiau dalyvavo respondentų turinčių santykinai mažą darbo stažą – iki 5 metų. Apklausoje dalyvavo tik 7 %, o Lietuvoje tokią stažą turinčių mokytojų yra apie 15%. Kitų išskirtų rėžių santykinės respondentų ir Lietuvos bendrojo ugdymo pedagogų vertės yra labai panašios. Apklausoje kiek daugiau dalyvavo mokytojų, kurių pedagoginio darbo stažas yra 15 metų ir daugiau. Reikia pažymėti, kad 132 šios grupės mokytojai pažymėjo, kad jų stažas yra 25 metai ir daugiau.

Paveikslas nr. 10

Tyrimė dalyvavusių mokytojų darbo stažo ir statistikos duomenų palyginimas procentinėmis vertėmis.

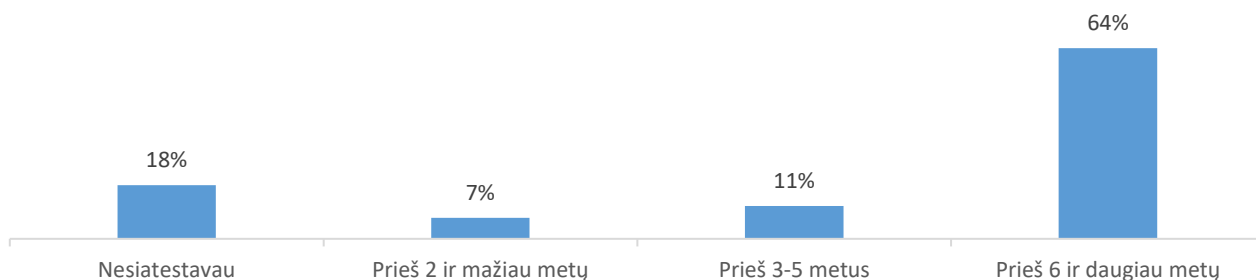
Mokytojų požiūrio į atestaciją kiekybinio tyrimo analizė

Šioje dalyje aptarsime atlikto kiekybinio tyrimo rezultatus. Gautas procentines vertes pateiksime diagramomis, aprašysime duomenis ir trumpai juos interpretuosime.

Į klausimą „Kada paskutinį kartą jūs atestavotės?“ dauguma respondentų (157 respondentai arba 63 proc.) atsakė, kad prieš 6 ir daugiau metų. Nuo 2008 metų sausio mėn. 1 dienos įsigaliojusi nauja mokytojų atestacijos tvarka nebenumatė privalomo 5 metų laikotarpio, per kurį mokytojai turėtų periodiškai atestuotis kitai kvalifikacinei kategorijai arba pasitvirtinti esamą. Šiuo tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar per šį 15 metų laikotarpį mokytojai ir toliau savanoriškai siekia atestuotis maždaug 5 metų trukmės periodiškumu. Deja, respondentų atsakymai rodo kitokią situaciją – 157 respondentai nesiatestavo daugiau kaip 6 metus, dar 46 respondentai nesiatestavo iš viso. Tad 203 iš 249 apklaustų respondentų (81,5 %) per paskutinius 6 metus atestacijoje nedalyvavo. Iš 46 nesiatestavusių, bet mokytojo kvalifikacinę kategoriją turinčių respondentų 31 (72 %) turi didesnę kaip šešerių, o 17 (37 %) respondentų – dešimties metų ir daugiau pedagoginio darbo stažą.

Paveikslas nr. 11

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Kada paskutinį kartą jūs atestavotės?“ procentinis pasiskirstymas.

Tai rodo, kad apklausoje dalyvavę mokytojai nėra nusiteikę aktyviai dalyvauti atestacijos veiklose bei siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos.

Kiti 3 anketos klausimai susiję su siekiu išsiaiškinti mokytojų požiūrį į galimą mokytojų atestacijos pokytį decentralizacijos kryptimi – t. y. įgalinimą pačiai ugdymo institucijai nusistatyti savo mokytojų atestavimo tvarką, suformuluoti atestavimo tikslus, parengti dokumentus ir pagal juos vykdyti mokyklos mokytojų atestavimą. Trečiasis šios dalies klausimas grąžina mokytojus į centralizavimo vektorius, siūlant respondentams įvertinti galimybę atestaciją vykdyti pagal visai šaliai vieningus reikalavimus, kuriuos visiems paruošia LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Sudarant anketą ir taip pateikiant respondentams klausimus siekiama išsigryninti centralizacijos – decentralizacijos vektorius ir pasižiūrėti, ar bus gauta vienas kitam prieštaraujančių respondentų atsakymų. Jeigu 6 ir 7 klausimuose respondentų atsakymas bus „sutinku“, tai 8 klausime tikėtinas atsakymas bus „nesutinku“, „labiau nesutinku, nei sutinku“ arba kitas pasirinkimas, išskyrus variantą „sutinku“, nes jis bus prieštaraujantis prieš tai pateiktiems atsakymams. Pateikiame 6, 7 ir 8 klausimų formuluotes –

6. Mokykla yra pajėgi pati nustatyti savo mokytojų atestavimo tvarką, suformuluoti tikslus, parengti dokumentus.

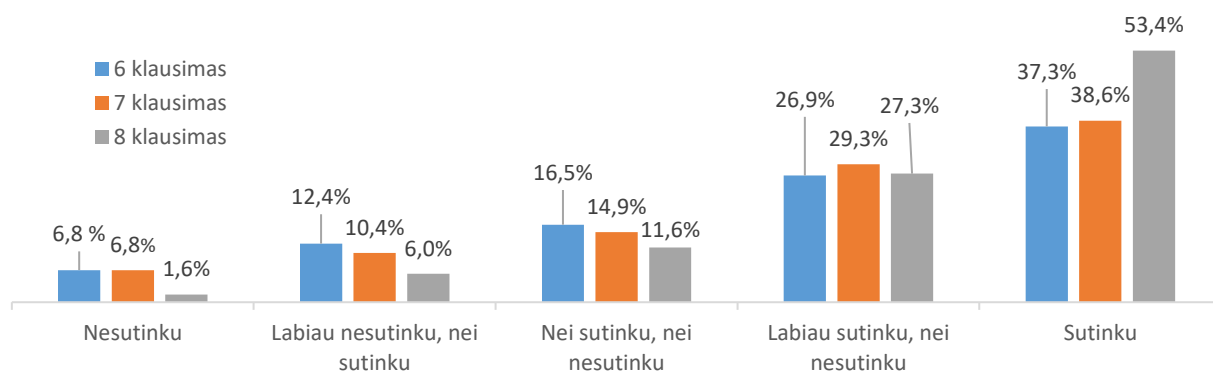
7. Mokykla yra pajėgi pati kokybiškai pagal savo parengtus dokumentus vykdyti mokyklos mokytojų atestaciją.

8. Visų bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacija privalo vykti pagal visai šaliai vieningus reikalavimus, kuriuos paruošia LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija.

Buvo gautas 51 galimai prieštaringas respondentų atsakymas, kuomet jie pasirinko sunkiai suderinamus atsakymų variantus. Šie atsakymai sudaro 20,5 % visų atsakymų.

Paveikslas nr. 12

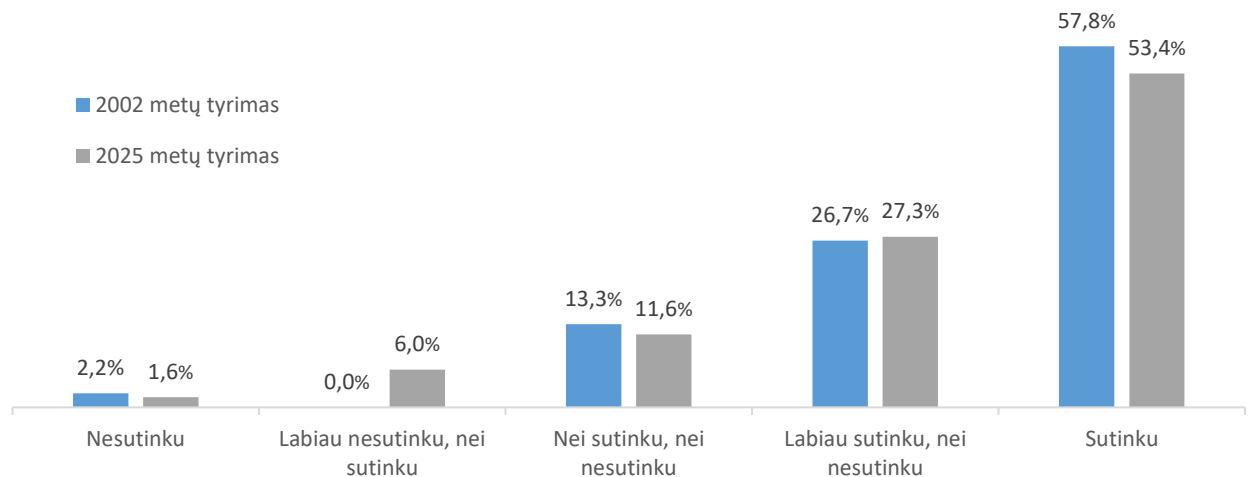
Respondentų (n=249) atsakymų į 6, 7 ir 8 klausimus procentinis pasiskirstymas.

Beveik du trečdaliai respondentų mano, kad mokyklos pačios galėtų pasirengti reikiamus mokytojų atestavimo dokumentus ir pačios galėtų sėkmingai vykdyti savo mokytojų atestaciją. Nemažai (16,5 % ir 14,9 %) respondentų pasirinko neutralų teiginį „nei sutinku, nei nesutinku“, kuris gali būti traktuojamas kaip aiškos nuomonės neturėjimas. Dešimtadalis respondentų aiškos nuomonės neturi ir 8 klausimu (11,6 % respondentų). Neigiamą požiūrį į 6 ir 7 klausimą demonstruojančių respondentų taip pat nėra daug – po 6,8 %. Galima įžvelgti atsargų šių klausimų vertinimą dėl teiginių formuluočių, kurios tiksliai neapibrėžia, ką konkrečiai turėtų pasirengti kiekviena švietimo institucija ir kokia atsakomybe reiktų dalintis. Tačiau respondentai (53,4 % ir 27,3 %) akivaizdžiai palaiko teiginį, kad vieningus reikalavimus atestacijai turėtų visai šaliai nustatyti viena institucija (LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija). Beje, lyginant su 2002 metais darytu tyrimu (n=45), 8 klausimo respondentų atsakymai, vertinant procentine išraiška, nepasislino decentralizacijos kryptimi.

Paveikslas nr. 13

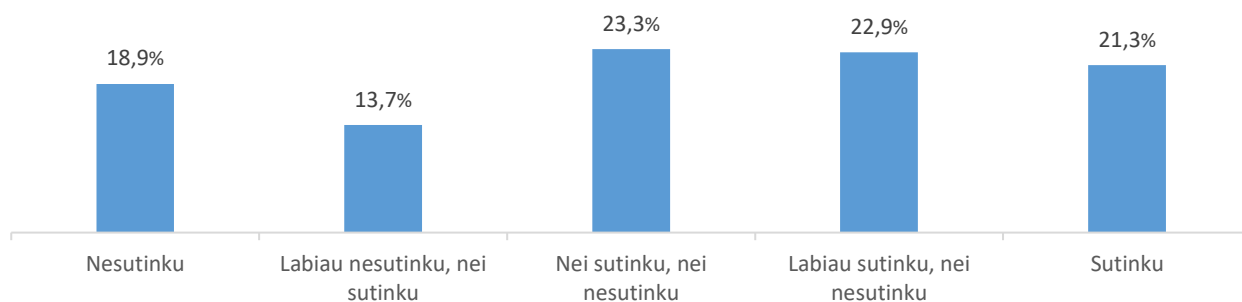
Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Visų bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacija privalo vykti pagal visai šaliai vieningus reikalavimus, kuriuos paruošia LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija.“ procentinis pasiskirstymo palyginimas su 2002 metais darytu tyrimu (n=45).

9 - 14 klausimų formulotės parengtos remiantis mokytojų atestacijos tikslais. Šiais klausimais siekiama išsiaiškinti mokytojų požiūrį į tai, ar vykdoma atestacija atliepia dokumentuose formuluojamus tikslus, ar sistemos iškelti tikslai yra aktualūs ir svarbūs patiems atestacijos dalyviams.

Paveikslas nr. 14

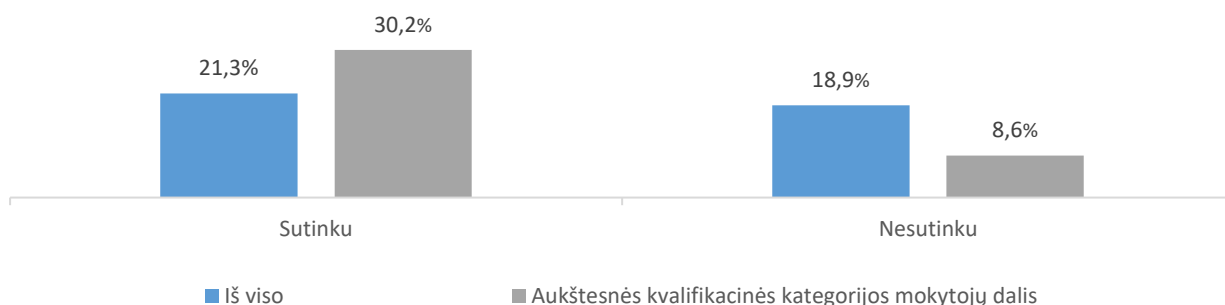
Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Mokytojų atestavimo sistema skatina mokytoją tobulinti savo kompetenciją“ procentinis pasiskirstymas.

Vertinant respondentų atsakymus negalima išskirti atestacijos, kaip bendro motyvuojančio veiksnio. Nemažas (23,3 %) neturinčių nuomonės mokytojų skaičius rodo, kad jiems atestacija nesisieja su motyvuojančiu veiksniu ir juos galima būtų priskirti prie neigiamą nuomonę reiškiančių mokytojų („nesutinku“ ir „labiau nesutinku, nei sutinku“) grupės. Tačiau net 44 % mokytojų mato atestaciją kaip skatinantį tobulintis veiksnį. Iš 53 respondentų, kurie pasirinko atsakymą „sutinku“, 35 turi aukštesnes mokytojo kvalifikacines kategorijas (25 – mokytojai metodininkai ir 10 mokytojų ekspertų), o tarp 47 respondentų, kurie pažymėjo atsakymą „nesutinku“ nėra nei vieno mokytojo eksperto, o 10 - čiai mokytojų yra suteikta mokytojo metodininko kvalifikacinė kategorija.

Paveikslas nr. 15

Respondentų, pažymėjusių „sutinku“ ir „nesutinku“ į teiginį „Mokytojų atestavimo sistema skatina mokytoją tobulinti savo kompetenciją“, procentinio pasiskirstymo palyginimas, atsižvelgiant į jų turimą kvalifikacinę kategoriją.

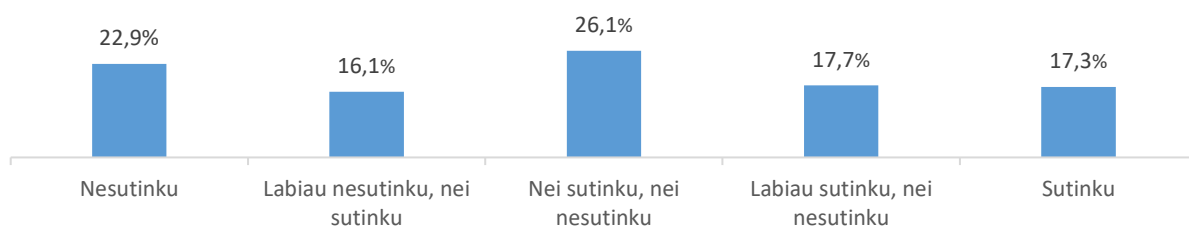

Siekiant išsiaiškinti kaip mokytojų atestacijos sistemą mokytojai sieja su mokytojo karjera, buvo suformuluotas 10 klausimas. Tikėtina, kad dėl plačiai interpretuojamos mokytojo karjeros

sąvokos, didelė dalis (net 26 %) respondentų pasirinko neutralų atsakymą „nei sutinku, nei nesutinku“. Kiti respondentų pasirinkimai aiškios tendencijos neparodė - atsakymai dėl atestacijos kuriamų galimybių karjerai pasiskirstė beveik tolygiai (39 % - labiau nesutinka ir 35 % – labiau sutinka).

Paveikslas nr. 16

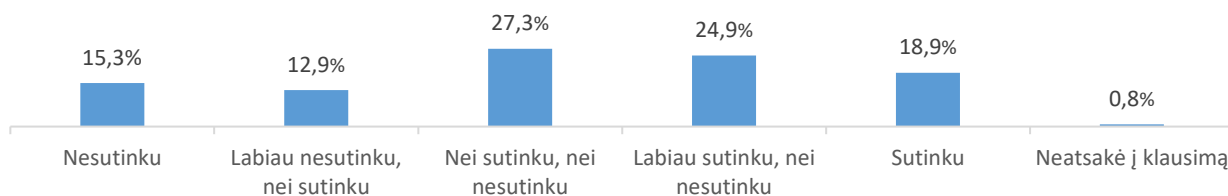
Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Mokytojų atestavimo sistema sudaro tinkamas sąlygas mokytojui siekti karjeros“ procentinis pasiskirstymas.

11 klausimu norėta išsiaiškinti, ar respondentų požiūriu dabartinė mokytojų atestavimo sistema sudaro tinkamas sąlygas įgyti kompetenciją atitinkančią kvalifikacinę kategoriją. Vyraujantis mokytojų pasirinkimas – nei sutinku, nei nesutinku. Šį atsakymą pasirinko 27 % respondentų. Kiti respondentų atsakymai rodo polinkį šiam teiginiui pritarti (43,8 %).

Paveikslas nr. 17

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Mokytojų atestavimo sistema sudaro tinkamas sąlygas mokytojui įgyti jo kompetenciją atitinkančią kvalifikacinę kategoriją.“ procentinis pasiskirstymas.

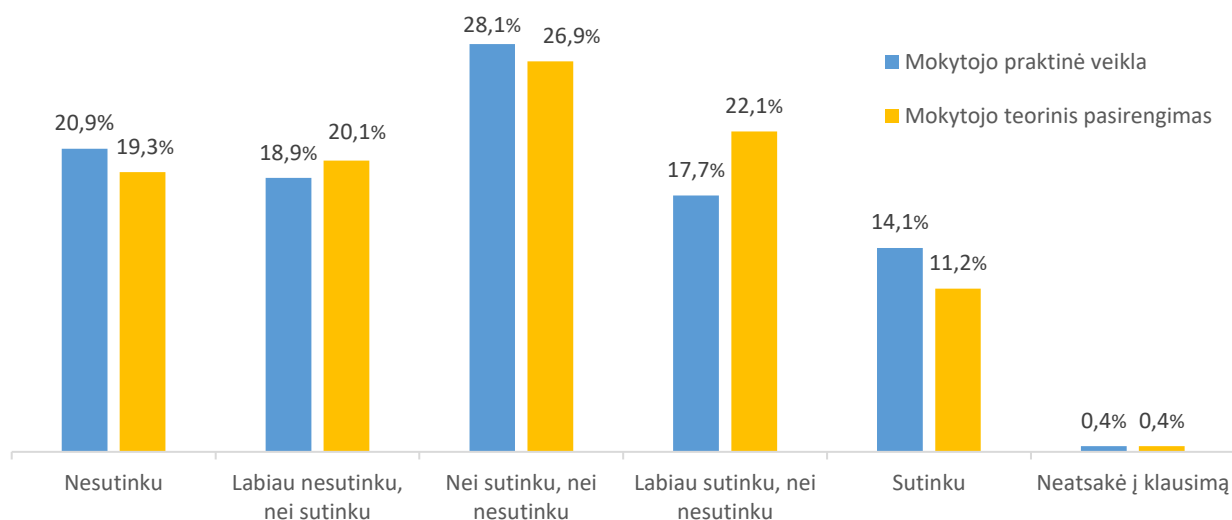

Reikia pažymėti, kad šiam teiginiui iš visiškai pritariančių 47 respondentų, 30 turi mokytojo metodinio ir mokytojo eksperto kvalifikacines kategorijas (kas sudaro 63,8 %). Priešingą nuomonę – „nesutinku“ palaiko 38 respondentai, iš kurių 12 yra aukštesnės kvalifikacinės kategorijos (32,7%).

12 ir 13 klausimais buvo siekiama išsiaiškinti, ar mokytojų atestavimo sistema leidžia objektyviai įvertinti mokytojo praktinę veiklą bei teorinį pasirengimą ir žinias. Pateikiame rezultatus atspindinčią diagramą.

Paveikslas nr. 18

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimus „Mokytojų atestavimo sistema leidžia objektyviai įvertinti mokytojo praktinę veiklą“ ir „Mokytojų atestavimo sistema leidžia objektyviai įvertinti mokytojo teorinį pasirengimą ir žinias“ procentinis pasiskirstymas.

Analizuojant gautus šių klausimų duomenis jokių ryškesnių tendencijų išvelgti nepavyko. Respondentų atsakymai pasiskirstė labai panašiai abiejų klausimų atvejais. Galima išvelgti tik nedidelę nepritarimo persvarą tiek objektyviame praktinės veiklos, tiek teorinio pasirengimo vertinime. Reikšmingą dalį vėl sudaro neapsisprendusių mokytojų atsakymai.

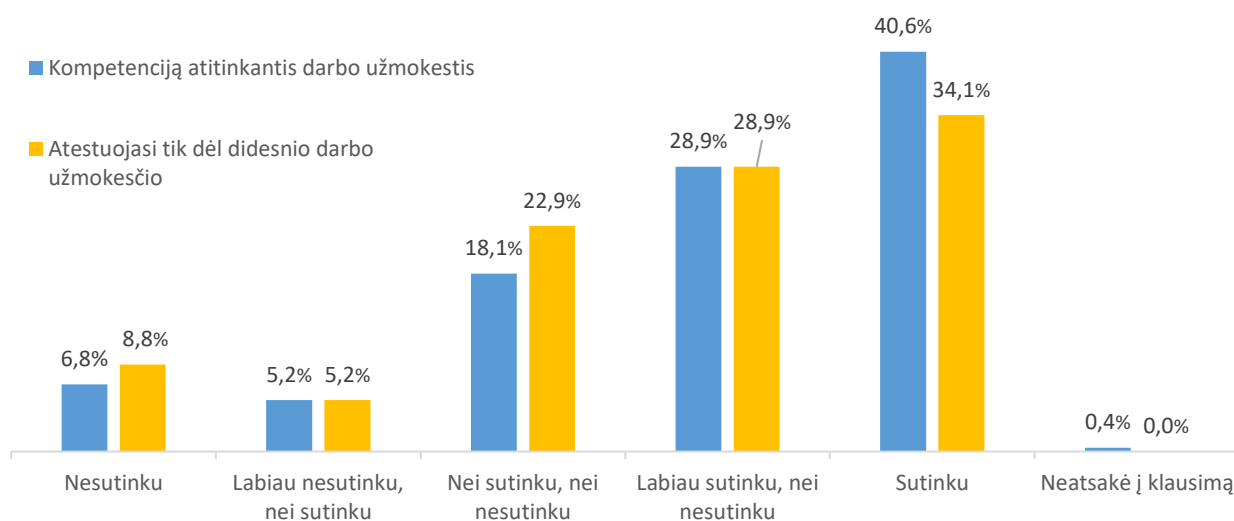
Šie 5 aptarti klausimai buvo suformuluoti remiantis atestacijos nuostatuose aprašytais atestacijos tikslais. Atsakinėdami į šiuos klausimus respondentai dažniausiai rinkosi šį atsakymų variantą - „nei sutinku, nei nesutinku“. Taip pat ir kiti pateikti atsakymai neleidžia daryti jokių ryškesnių apibendrinimų ar išvelgti galimų tendencijų. Galima daryti prielaidas, kad atestavimo sistemos tikslai mokytojams yra neaiškūs, nežinomi arba neaktualūs.

14 ir 15 klausimai skirti išsiaiškinti mokytojų požiūrį į atestacijos teikiamas galimybes gauti didesnę darbo užmokestį. 14 teiginys „Mokytojų atestavimo sistemos dėka aukštesnės kompetencijos mokytojams sudaroma galimybė gauti didesnę darbo užmokestį“ siejamas su socialinio teisingumo realizacija. 70 % respondentų visiškai arba labiau sutinka, nei nesutinka su šiuo teiginiu. Vertinant rezultatus kartu su 15 klausimo teiginiu „Mokytojai siekia aukštesnės kvalifikacinės kategorijos tik

dėl didesnio darbo užmokesčio“, su kuriuo sutinka 63 % (34 % - sutinku ir 29 % - labiau sutinku, nei nesutinku) respondentų, galima teigti, kad materialinio skatinimo dedamoji respondentų požiūriu atestacinėje sistemoje užima svarbiausią vietą lyginant su visais kitais aprašytais mokytojų atestacijos tikslais.

Paveikslas nr. 19

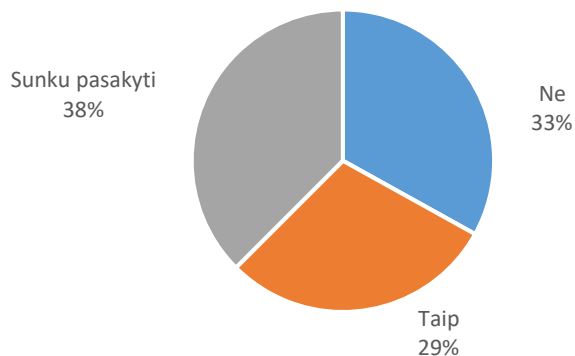
Respondentų (n=249) atsakymų į klausimus „Mokytojų atestavimo sistemos dėka aukštesnės kompetencijos mokytojams sudaroma galimybė gauti didesnę darbo užmokesť“ ir „Mokytojai siekia aukštesnės kvalifikacinės kategorijos tik dėl didesnio darbo užmokesčio“ procentinis pasiskirstymas.

Lietuvos respublikos švietimo veiklą apibrėžiančiuose dokumentuose mokytojų atestavimas įvardinamas kaip teisė, o ne pareiga. Iki 2008 metų galiojanti atestavimo tvarka įpareigojo mokytojus pasitvirtinti savo atestacinę kategoriją kas 5 metus. Vėliau ši nuostata iš atestacijos dokumentų išnyko, tačiau kalbant su mokytojais dar galima išgirsti svarstymus apie atestacijos privalomumą. Tad remiantis mokytojų požiūriu ir buvo suformuluotas 16 klausimas „Ar siektumėte aukštesnės kvalifikacinės kategorijos, jeigu mokytojų atestacija nebūtų privaloma?“. Trečdalis respondentų mano, kad aukštesnės kvalifikacinės kategorijos nesiektų. 29 % ir toliau siektų aukštesnės kvalifikacinės kategorijos. Įdomu tai, kad, iš 73 ketinančių toliau siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojų, net 53 (72,6 %) yra atestavęsi prieš 6 ir daugiau metų arba yra iš viso nedalyvavę atestacijoje. Didžioji respondentų dalis (38 %) pasirinko atsakymo variantą „sunku pasakyti“ – taip demonstruodami aktualumo stoką pačiai atestacijos sistemai ir jos suteikiamoms kvalifikacinėms kategorijoms.

Paveikslas nr. 20

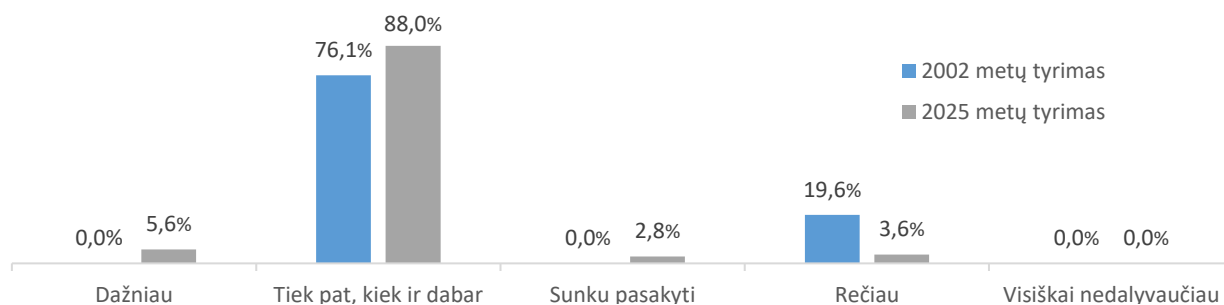
Respondentų (n=249) atsakymo į klausimą „Ar siektumėte aukštesnės kvalifikacinės kategorijos, jeigu mokytojų atestacija nebūtų privaloma?“ procentinis pasiskirstymas.

Siekiant išsiaiškinti, ar mokytojų atestacija veikia respondentus kaip motyvuojantis veiksnys dalyvavimui profesinio tobulinimo / tobulėjimo renginiuose, buvo suformuluotas 17 klausimas. 88 % respondentų pabaigė teiginį „Jeigu nevyktų mokytojų atestacija, jūs dalyvautumėte profesinio tobulinimo/ tobulėjimo renginiuose - “ pasirinkimu „Tiek pat, kiek ir dabar“. 5,6 % respondentų nurodė, kad dalyvautų netgi dažniau, o 3,6 % - rečiau. Iš šių respondentų pasirinkimų, galima daryti išvadą, kad mokytojų atestacija net 94 % apklausoje dalyvavusių mokytojų nėra motyvuojantis veiksnys dažniau dalyvauti profesinio tobulinimo renginiuose. Analogiškas klausimas buvo pateiktas ir 2002 metais darytame tyrime. Lygindami duomenis galime pastebėti, kad tuo laikotarpiu mokytojų atestacija kaip išorinis motyvatorius turėjo didesnę poveikį, nes net beveik 20 % respondentų nurodė, kad kvalifikacijos tobulinimo renginiuose dalyvautų rečiau. O atestacija kaip demotyvuojantis faktorius įvardinta nebuvo. Beje, iš 14 respondentų, kurie pasirinko atsakymą „dažniau“, 12 turi mokytojo ir vyresniojo mokytojo kvalifikacines kategorijas ir 2 mokytojai yra metodininkai.

Paveikslas nr. 21

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Jeigu nevyktų mokytojų atestacija, jūs dalyvautumėte profesinio tobulinimo / tobulėjimo renginiuose - “ procentinis pasiskirstymo palyginimas su 2002 metais darytu tyrimu (n=46).

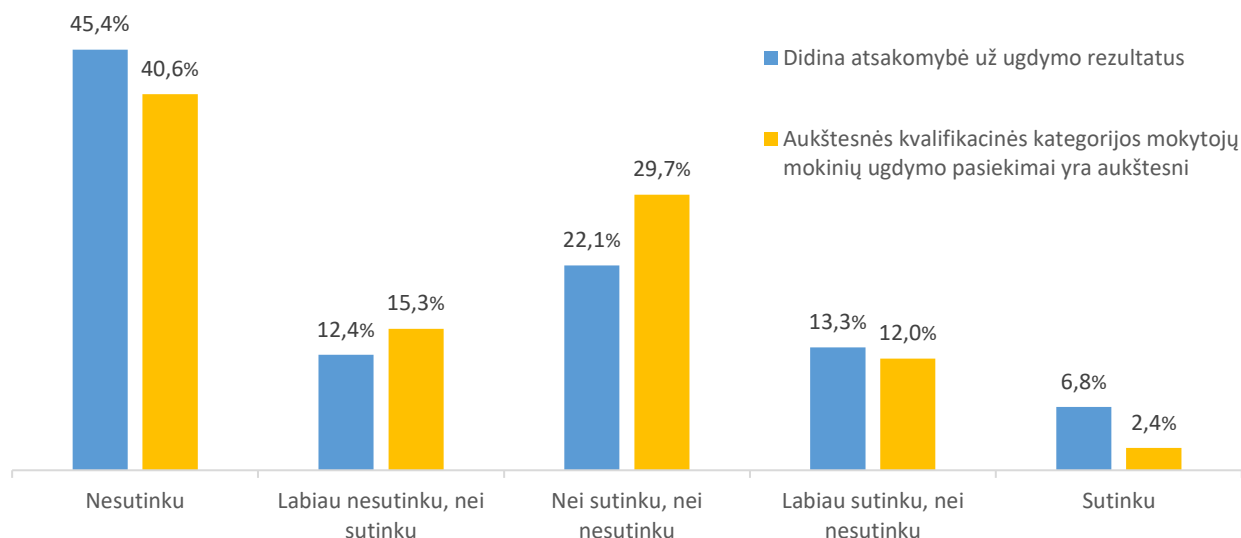

18 ir 20 klausimų formuluotės tiesiogiai siejamos su atestacijos nuostatuose įvardintais tikslais – didinti mokytojų atsakomybę už ugdymo rezultatus ir profesinį tobulėjimą. 19 klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į teiginį, ar aukštesnės kvalifikacijos mokytojo ugdomų mokinių mokymosi pasiekimai yra aukštesni, taip siekiant konkretizuoti sąvoką „ugdymo rezultatai“. 21 klausimas skirtas konkretizuoti atsakomybės didinimo už profesinį tobulėjimą sąvoką, darant prielaidą, kad mokytojas ekspertas skiria daugiau dėmesio profesiniam tobulėjimui nei vyresnysis mokytojas.

Formuluotei, kad mokytojų atestacinė sistema didina mokytojų atsakomybę už ugdymo rezultatus nepritarė arba neturėjo nuomonės 79,9 % respondentų. Galima daryti išvadą, kad šis siekis daugumai respondentų yra nepriimtinas arba nesuprantamas. Analizuojant rezultatus, kurie tiesiogiai susieja ugdymo rezultatus su mokinių pasiekimais (taip, kaip mokytojai juos supranta) iš esmės matome tą pačią situaciją – 85,5 % respondentų nemato sąsajų arba neturi aiškos nuomonės ir itin mažai respondentų (2,4 %) visiškai sutinku su šiuo teiginiu.

Paveikslas nr. 22

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimus „Mokytojų atestacinė sistema didina mokytojo atsakomybę už ugdymo rezultatus“ ir „Aukštesnės kvalifikacijos mokytojo ugdomų mokinių mokymosi pasiekimai yra aukštesni“ procentinis pasiskirstymas.

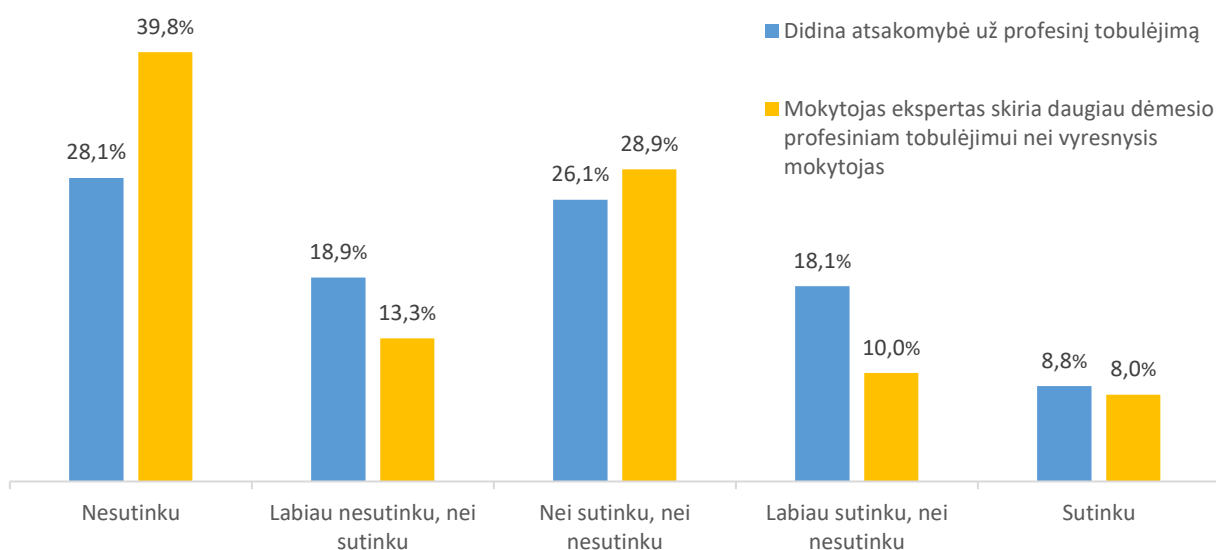

Analizuojant respondentų atsakymus į 20 ir 21 klausimus galima įžvelgti aiškų nepritarimą teiginiams, kad atestacija siejama su atsakomybės už profesinį tobulėjimą didinimu („nesutinku“ – 28,1 % ir „labiau nesutinku, nei sutinku“ – 18,9 %) ir kad mokytojas ekspertas skiria daugiau dėmesio

profesiniam tobulėjimui nei vyresnysis mokytojas („nesutinku“ – 39,8 % ir „labiau nesutinku, nei sutinku“ – 13,3 %) Vėlgi matome didelę dalį (26,1 ir 28,9 %) neapsisprendusių mokytojų. Tik nedidelė dalis mokytojų aiškiai įžvelgia teiginiuose pateiktas sąsajas („sutinku“ – apie 8 %), šiek tiek didesnė dalis turi tam tikrų abejonių („labiau sutinku, nei nesutinku – 18,1 % ir 10 %). Apibendrinant galima teigti, kad mokytojai arba nepitaria atestacijos nuostatuose aprašytoms atsakomybės didinimo sritims arba neturi aiškos nuomonės šiais klausimais.

Paveikslas nr. 23

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimus „Mokytojų atestacinė sistema didina mokytojo atsakomybę už profesinį tobulėjimą“ ir „Mokytojas ekspertas skiria daugiau dėmesio profesiniam tobulėjimui nei vyresnysis mokytojas“ procentinis pasiskirstymas.

Paskutinė tyrimo dalis buvo skirta išsiaiškinti respondentų požiūrį į galimą decentralizuotą mokytojų atestavimo sistemą, kuri būtų vykdoma metinių veiklos vertinimo pokalbių būdu. Pagrindiniai šio metodo elementai siejami su mokytojo ir administracijos susitarimais dėl mokytojo indėlio į mokyklos veiklas, asmeninio 12 mėn. trukmės profesinio tobulėjimo ir karjeros plano bei būsimo kitų metų darbo krūvio ir užmokesčio.

Paskutinis klausimas skirtas išsiaiškinti mokytojų požiūrį į tai, ar mokykla pati galėtų priimti sprendimą dėl kvalifikacinių kategorijų suteikimo savo darbuotojams. Iš esmės ši klausimų grupė parodo, ar mokytojai yra nusiteikę pasitikėti savo mokyklos administracijos gebėjimu savarankiškai vykdyti mokytojų vertinimą.

66 % respondentų mano, kad vieną kartą metuose kiekvienas mokytojas turėtų su administracija aptarti mokyklos veiklos planą ir galimą mokytojo indėlį į bendrą įstaigos veiklą. Respondentų atsakymai į šį klausimą leidžia daryti išvadą, kad mokytojams svarbu dalyvauti priimant su jų veikla susijusius sprendimus, taip pat matyti mokyklos tikslus ir juos derinti su savo galimu asmeniniu indėliu. Tačiau nemaža dalis mokytojų (apie 34 %) nemato reikalo su administracija aptarinėti indėlio į mokyklos veiklas klausimų. Prie šios grupės priskirti ir tie mokytojai, kurie neturi aiškos nuomonės šiuo klausimu (pasirinkimas „nei sutinku, nei nesutinku“).

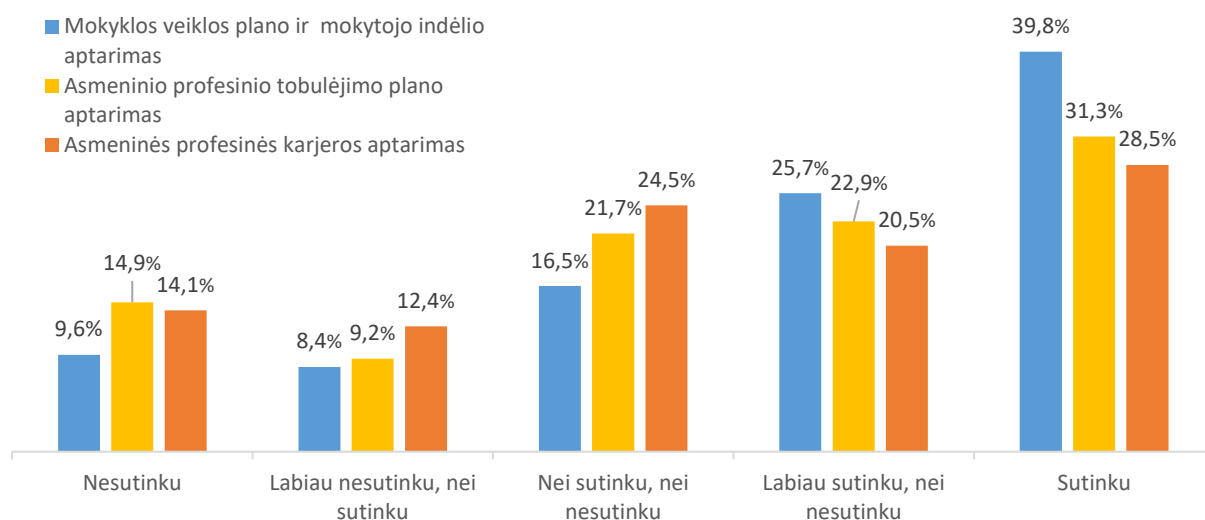
Savo asmeninį profesinio tobulėjimo planą ateinantiems metams norėtų aptarti šiek tiek daugiau nei pusė respondentų – 54 %. Matome didesnę dalį neapsisprendusių mokytojų (21 %) ir tų, kurie nepritartų šiam teiginiui („nesutinku“ – 15 %, „labiau nesutinku, nei sutinku“ – 9 %).

Panašus skaičius respondentų palaikytų ir teiginį „Vieną kartą metuose mokytojas su mokyklos administracijos atstovais turėtų aptarti savo profesinės karjeros raidą.“. Iš viso apie tai kalbėtis su administracija pageidautų 49 % („sutinku“ – 29 % ir „labiau sutinku, nei nesutinku“ 20 %) respondentų. Net 24 % respondentų neturi aiškos nuomonės ir apie panašiai tiek pat nepageidautų aptarinėti savo profesinės karjeros raidos su mokyklos administracija.

Apibendrinus gautus rezultatus galima sakyti, kad apklausti mokytojai yra linkę dalyvauti kasmetiniuose pokalbiuose ir aptarti savo veiklą, profesinį tobulėjimą ir karjerą su mokyklos administracija, tačiau skirtingose srityse galima išvelgti tam tikrą nepasitikėjimą ar aiškos nuomonės neturėjimą dėl gebėjimo mokyklos administracijai savarankiškai kompetentingai vykdyti šiuos vertinamuosius pokalbius. Pažymėtina, kad daugiausia nepasitikėjimo kelia mokytojo profesinės karjeros aptarimo su administracija klausimas.

Paveikslas nr. 24

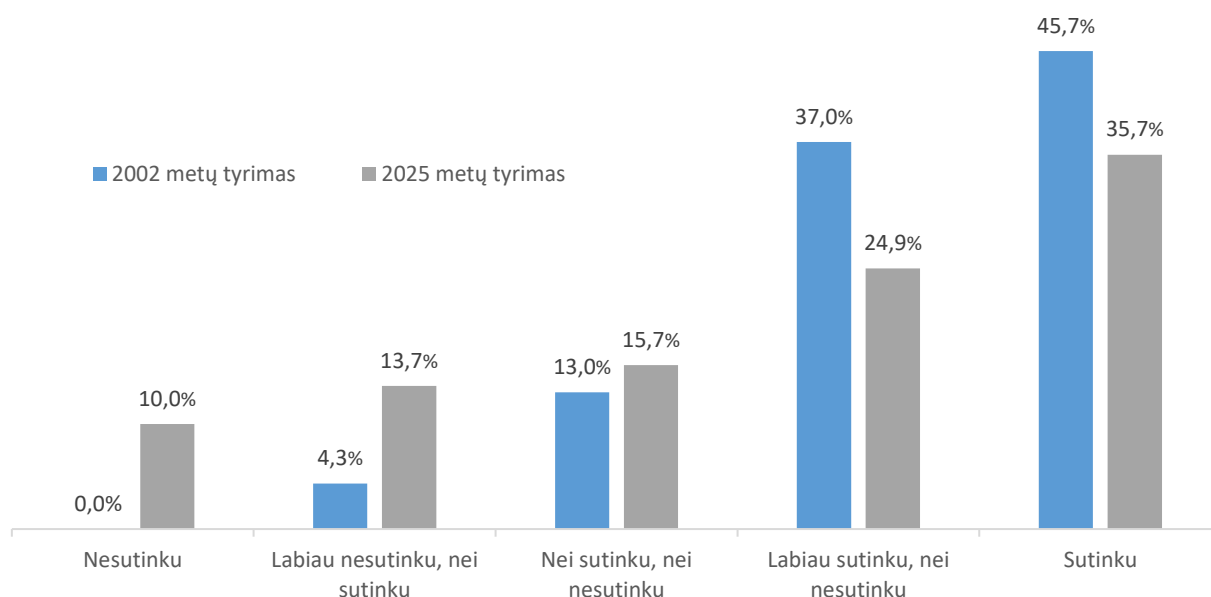
Respondentų (n=249) atsakymų į klausimus „Vieną kartą metuose mokytojas kartu su mokyklos administracija turėtų aptarti mokyklos veiklos planą ir galimą mokytojo indėlį į bendrą įstaigos veiklą“, „Vieną kartą metuose mokytojas su mokyklos administracijos atstovais turėtų aptarti savo asmeninį profesinio tobulėjimo planą ateinantiems 12 mėn.“ ir „Vieną kartą metuose mokytojas su mokyklos administracijos atstovais turėtų aptarti savo profesinės karjeros raidą“ procentinis pasiskirstymas.

Darbo užmokesčio atsiejimas nuo mokytojų kvalifikacinių kategorijų ir tarimasis dėl jo dydžio atsižvelgiant į darbo krūvį bei užimamas pareigas kiekvienais metais kasmetinių pokalbių metu atrodo patrauklus pasirinkimas daugiau kaip 60 % respondentų. Maždaug ketvirtadaliui respondentų (24 %) tai neatrodo priimtina. Jeigu lygintume duomenis su 2002 metais atliktu tyrimu (n=46), tai pamatytume gerokai sumažėjusį pritariančiųjų šiai idėjai skaičių. Tačiau reiktų įvertinti galimus netikslumus dėl nedidelio 2002 metais tyrime dalyvavusio respondentų skaičiaus.

Paveikslas nr. 25

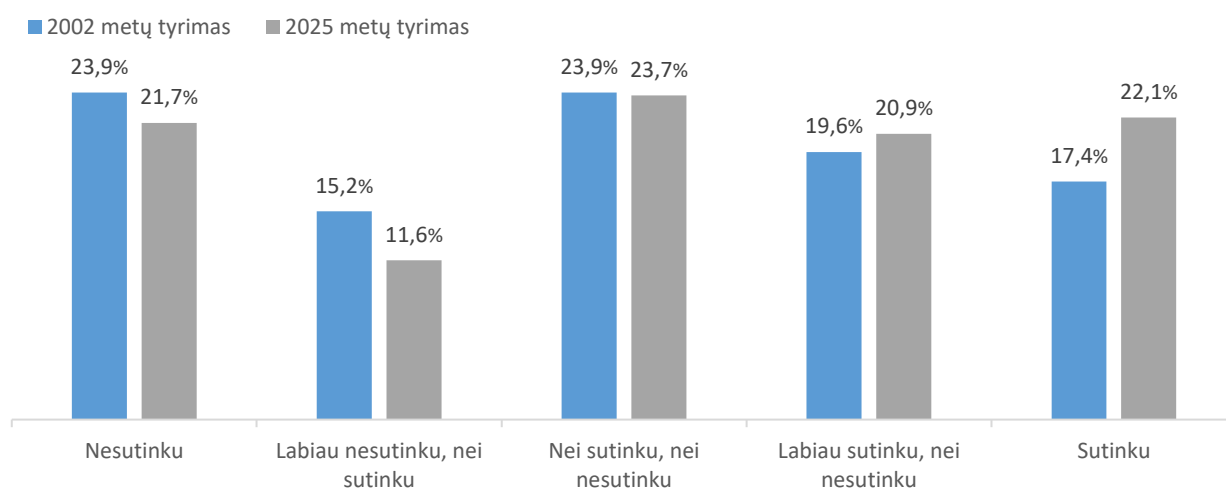
Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Mokytojų darbo užmokesčio dydis turėtų priklausyti tik nuo darbo krūvio ir pareigų, dėl kurių kiekvienais metais tariamasi kasmetinių pokalbių metu“ procentinis pasiskirstymo palyginimas su 2002 metais darytu tyrimu (n=46).

Paskutinis kiekybinio tyrimo klausimas skirtas išsiaiškinti mokytojų požiūrį, ar mokykla galėtų laisvai apsispręsti dėl visiško dalyvavimo / nedalyvavimo mokytojų atestavimo sistemoje. Deja, tiek šiame tyrime, tiek jau minėtame 2002 metų tyrime išskirti aiškos respondentų nuomonės nepavyko.

Paveikslas nr. 26

Respondentų (n=249) atsakymų į klausimą „Mokykla pati sprendžia, ar jų mokykloje mokytojams bus suteikiamos kvalifikacinės kategorijos“ procentinis pasiskirstymo palyginimas su 2002 metais darytu tyrimu (n=46).

Mokytojų požiūrio į atestaciją kiekybinio tyrimo pastebėjimai ir išvados

Remiantis suformuluotu tyrimo tikslu ir uždaviniais galima būtų pateikti tokius gautų rezultatų apibendrinimus:

tyrime dalyvavę respondentai nėra nesiteikę aktyviai dalyvauti mokytojų atestacijoje bei siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos (64 % respondentų atestavosi prieš 6 ir daugiau metų ir tik trečdalis respondentų savanoriškai ketina siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos);

maždaug du trečdaliai respondentų mano, kad mokyklos pačios galėtų pasirengti reikiamus mokytojų atestavimo dokumentus ir pačios galėtų sėkmingai vykdyti savo mokytojų atestaciją. Apie 15 % respondentų šioje tyrimo dalyje pasirinko neutralius teiginius, kurie gali būti traktuojami kaip aiškos nuomonės neturėjimas. Pastebimas akivaizdus respondentų pritarimas teiginiui (80,7 %), kad vieningus reikalavimus (gaires) atestacijai visai šaliai turėtų nustatyti viena centralizuota institucija (ŠMSM);

respondentai pritartę (50 % ir daugiau) kasmetiniam vertinamajam mokykloje vykdomam pokalbiui, kurio metu būtų aptartas mokyklos veiklos planas ir galimas mokytojo indėlis į jį, asmeniniai profesinio tobulėjimo ir karjeros planai;

negalima išskirti aiškos daugumos mokytojų, kurie įžvelgtų atestaciją kaip motyvuojantį mokytoją tobulinti savo kompetencijas veiksni (23 % mokytojų neturi aiškos nuomonės, o dažniau atestaciją kaip motyvuojantį veiksni nurodė aukštesnės kvalifikacijos kategorijas turintys mokytojai – 63,8 %);

panašūs rezultatai gauti ir vertinant mokytojų požiūrį į galimybes siekti karjeros (26,1 % mokytojų neturi aiškos nuomonės, 39 % mokytojų nesutinka, kad atestacijos sistema sudaro tinkamas sąlygas mokytojams siekti karjeros, tačiau aiškiai dominuojančios nuomonės įžvelgti nepavyko);

ryškesnių tendencijų įžvelgti nepavyko analizuojant klausimus, susijusius su bendrojo ugdymo mokytojų požiūriu į atestacijos sistemos procedūrų tinkamumą įvertinti mokytojo praktinę veiklą, teorinį pasirengimą ir žinias bei atestacinės sistemos tinkamumą įgyti kompetenciją atitinkančią kvalifikacinę kategoriją (galima konstatuoti tik nedidelę nepritarimo persvarą praktinės veiklos ir teorinio pasirengimo vertinime, o reikšmingą dalį sudaro neapsisprendusių mokytojų atsakymai);

atestacijos sistema iš esmės nedaro jokio poveikio mokytojų profesinio tobulėjimo aktyvumui (jeigu nevyktų atestacija, 88 % respondentų ir toliau taip pat dalyvautų kvalifikacijos tobulinimo renginiuose);

materialinio skatinimo dedamoji respondentų požiūriu atestacinėje sistemoje užima svarbią vietą lyginant su visais kitais aprašytais mokytojų atestacijos tikslais (63 % mokytojų atestuoja tik dėl galimybės gauti didesnę darbo užmokestį, o dar 22,9 % mokytojų šiuo klausimu neturi aiškos nuomonės);

respondentai pritaria (60,6 %), kad darbo užmokestis neturėtų priklausyti nuo turimos kvalifikacinės kategorijos.

Kokybinio tyrimo pagrindimas, metodologija, eiga ir informantai

Kokybine tyrimo dalimi siekiama išsamiau atskleisti (suprasti ir paaiškinti) su mokytojų atestacija susijusias informantų patirtis, socialinius reiškinius ar problemas, sąveikas, priimamų sprendimų argumentaciją, papildant kiekybinio tyrimo duomenis informantų pateiktais kontekstais. (Aleknevičienė et. al., 2020)

Šio kokybinio tyrimo duomenys buvo surinkti naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą. Kokybinio tyrimo metu, remiantis parengtu pusiau struktūruotu klausimynu (Žr. priedą B) buvo atliekamas individualus interviu su tyrime sutikusiais dalyvauti informantais. Klausimynas sudarytas iš tokių dalių:

įvadinė dalis, kurioje kiekvienam informantui buvo pateikiama informacija apie pokalbio temas, užtikrinamą anonimiškumą, sutikimą dėl pokalbio įrašymo ir teisę paprašyti ištrinti padarytą įrašą;

bendrieji klausimai apie mokytojų atestacijos organizavimą, procedūras ir su tuo susijusią patirtį;

tikslinių klausimų apie atestacijos sistemos tikslus, naudą ir daromą poveikį švietimo įstaigai;

tikslinių klausimų apie tai, kaip informantų požiūriu dabartinė mokytojų atestacijos sistema atliepia nuostatuose deklaruojamus tikslus – skatina tobulinti mokytojų kompetenciją, padeda siekti karjeros, atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją, materialinį skatinimą, geresnių mokinių ugdymosi rezultatų bei profesinio tobulėjimo siekį;

bendrieji baigiamieji klausimai skirti išsiaiškinti mokytojų požiūrį į „idealią“ atestavimo sistemą ir galimą poveikį švietimo sistemai, jeigu mokytojų atestacija būtų panaikinta.

2024 metų spalio – lapkričio mėn. buvo parengtas ir išbandytas pirmasis pusiau struktūruoto klausimyno variantas. Atsižvelgiant į bandomųjų pokalbių eigą, klausimynas buvo perstruktūruotas, patikslintos kai kurių klausimų formuluotės, atsisakyta galimai nukreipiančių ir besikartojančių klausimų. Pakoregavus klausimyną jis buvo dar kartą išbandytas siekiant įsitikinti, kad užduodami klausimai yra aiškūs informantui ir leidžiantys pasiekti tyrimo suformuluotus uždavinius (žr. 30 psl.).

Tyrimo dalyviais buvo tikslingai pasirinkti 8 ne mažiau kaip 10 metų dirbantys bendrojo ugdymo mokyklose mokytojai, kurie įvairiais laikotarpiais patys dalyvavo mokytojų atestavimosi procedūrose skirtingoms mokytojų kvalifikacinėms kategorijoms įgyti arba patys dalyvavo / dalyvauja kitų mokytojų vertinimo veiklose. Žemiau esančioje lentelėje pateikiama informacija apie tyrime dalyvavusius mokytojus.

Lentelė nr. 6*Informacija apie kokybinio tyrimo dalyvius.*

Informanto kodas	Darbo stažas metais	Turima kvalifikacinė kategorija	Kada įgyta?	Mokyklos tipas pagal priklausomybę	Pastabos
I1	34	Mokytoja ekspertė	Apie 2014	Nevalstybinė	Buvo vertintoja
I2		Mokytoja ekspertė	Apie 2015	Valstybinė	Yra vertintoja
I3	20	Mokytoja metodininkė	2023	Valstybinė	Mokyklos bakalaureato atestavimo proceso dalyvė
I4	Apie 25	Mokytoja metodininkė	2007	Valstybinė	Dirba su mokytojų atestavimu susijusioje institucijoje
I5	28	Vyresnioji mokytoja	2003	Valstybinė / nevalstybinė	2007 turėjo atestuotis, tačiau pakeitė mokyklą ir nesiastestavo
I6	30	Vyresnioji mokytoja	Apie 2010	Nevalstybinė	
I7	30	Mokytoja metodininkė	2007	Valstybinė / nevalstybinė	Vadovėlių, mokymo priemonių autorė
I8	24	Mokytoja metodininkė	Apie 2008	Valstybinė	Vadovėlių, mokymo priemonių autorė

Interviu buvo vykdomi 2025 metų kovo – balandžio mėnesiais. Su kiekvienu informantu iš anksto buvo tariamasi dėl susitikimo. Susitikimai su informantais I4 ir I7 vyko bendraujant tiesiogiai jų darbo vietoje, o su likusiais 6 buvo surengti nuotoliniai susitikimai naudojantis Microsoft Teams programa. Kiekvienas pusiau struktūruotas interviu užtruko nuo 40 iki 60 min. Interviu metu surinkti duomenys buvo transkribuojami dirbtinio intelekto pagalba - I4 ir I7 duomenys buvo transkribuojami su programa „Semantika“, kitų informantų duomenys buvo transkribuojami Microsoft Teams integruotu transkripcijos įrankiu (žr. priedą C).

Informantų pateiktos ir transkribuotos medžiagos turinio analizei buvo naudojama Maxqda 2022 programa, kurios pagalba prasminiams vienetams buvo priskiriami kodai, juos susiejant ir išskiriant subkategorijas bei kategorijas (žr. priedą D).

Mokytojų požiūrio į atestaciją kokybinio tyrimo analizė

Įsimintiniausios atestacijos procedūros

Bendro pobūdžio pastebėjimai ir ryškiausi, įsimintiniausi įvykiai, susiję su mokytojų atestacijos procedūromis, atskleidžia informantų patirtis, jausmus, santykį ir tai gali būti susiejama su sprendimais ateityje siekti aukštesnės mokytojo kvalifikacinės kategorijos bei pakartotinai ateityje dalyvauti atestavimo procedūrose. Analizuojant prasminius vienetų ir koduojant informantų pateiktą informaciją buvo išskirtos 2 subkategorijos - pirmoji „Įsimintiniausios procedūros – nuvilianti patirtis“ (24 su koduoti prasminiai vienetai, 8 informantai), kurioje dominuoja išskirtiniai reikalavimai atestacijos dokumentų surinkimui ir tinkamam parengimui („popierizmas“) bei kiti bendresnio pobūdžio „keisti“ atestacijos reikalavimai, ir antroji „Įsimintiniausios procedūros – įkvepianti ar neutrali patirtis“ (16 su koduotų prasminių vienetų, 7 informantai). Šios subkategorijos ir apibūdina informantų patirtis, su kuriomis susidūrė besiatestuojantys mokytojai.

Įsimintiniausia nuvilianti informantų patirtis siejama su dideliais kiekiais dokumentų, kuriuos reikia surinkti, susegti tinkama tvarka ir pateikti vertintojams. Tai savo interviu paminėjo 5 informantai ir buvo išskirta 11 prasminių vienetų su kodu „popierizmas“.

Tai turbūt labiausiai - kiekis dokumentų, kuriuos reikėjo pateikti. Tai aš atsimenu, kad tai buvo tokia pilna papkė A4 formato. . . . Nes kiekvienas dokumentas turėdavo būti įsegamas ir visi, tarkime, lankyti seminarai, kažkur dalyvavimai, kažkokiuose renginiuose ar mokinių dalyvavimai, jie visi turėdavo būti segami su direktoriaus įsakymais šalia ir ta papkė tikrai atrodė įspūdingai. Labai didelė, labai visko daug buvo. (I8)

Bet tas toksai, na betikslis, iš tikrųjų betikslis laiko gaišimas, tai šitą ir aš perėjau. Tai tikrai nenorėčiau šito pakartoti - tų popierėlių rinkti, tuos popierėlius dėti pagal tam tikrą seką, sistemą, tvarką ir kažkas kažkaip panašiai. Ir tai turbūt šitas yra įstrigęs labiausiai. (I7)

Aš prisimenu pakankamai tokių nuobodų, turbūt ir tokių priverstinį dokumentų rinkimą, taškiukų rinkimą, kad atitiktų tam tikrus kriterijus. . . . Vėliau dar buvo tai, kad daug labai tokio popierizmo buvo, kurio, kai tu dirbi ir tu turi visą krūvį ir nori kokybiškai pasiruošti pamokoms, tai iš tiesų to popierizmo truputėlį buvo per daug, galbūt. (I5)

Tinkamas („teisingas“) dokumentų pateikimas vertintojams yra svarbi mokytojų atestacijos dalis ir, 2 informantų (I3 ir I4) nuomone, nesant aiškiai apibrėžtų atestacijai teikiamų dokumentų gairių tenka „improvizuoti“ ir dokumentų segtuvą paruošti taip, kad jis atitiktų asmeninius kiekvieno vertintojo reikalavimus -

Vėlgi, dokumentų rengimas - atestacijos nuostatuose nėra sudėliota, kaip ten turi atrodyti tas, vadinamas, portfolio. Nėra šitų dalykų. (I4)

Tai buvo toksai ilgas darbas - tos segtuvo rinkimo improvizacijos, kaip ten sužymėti kas kam priklauso, įrodymai. Na, gal buvo toks kūrybinis darbas. Kažkokių aiškesnių gairių [gauti] gal būtų buvę ir smagu. (I3)

2 informantai (I2 ir I7) dalinasi savo patirtimi apie vertintojų reikalavimus segtuvams –

Ir aš susidėjusi segtuvą vienaip, nuvažiavau pas savo vertintoją į jos mokyklą. Ji norėjo prieš mano atestaciją, prieš mūsų susitikimą pirmiausia pamatyti mano segtuvą. Man jau atrodė, kad aš susidėjau viską labai gerai. Jinai man išaiškino, kad mano rodikliai tinkami, bet netinkama tvarka sudėlioti. Ir aš tada supratau, kad mano matymas, tai nereikia visų matymo. Nors jie apie tą patį, bet tiesiog reikėjo viską makaluoti vėl iš naujo ir visą tą didžiulį, didžiulį, didžiulį popierizmą vėl iš naujo ten susidėlioti, kad atitiktų to vertintojo matymą. (I2)

Ir iš tikrųjų, bent jau Vilniaus mieste sklandė tokie gandai, kad, jeigu ateis toks ir toks vertintojas, tai jis ypač kreips dėmesį į tavo tuos sudėliotus popierius. Ir netgi būdavo susitikimai organizuojami, . . . kad prieš tai turi susitikti su tuo vertintoju ir jam parodyti tą savo segtuvą, kaip tu jį tvarkingai esi susidėjęs. (I7)

Kita subkategorijai „Įsimintiniausios procedūros - nuvilianti patirtis“ priklausanti dalis siejama su painiomis, iki galo neapibrėžtomis arba, informantų nuomone, „keistomis“, nelogiškomis atestavimo procedūromis. Labiausiai abejojama vienkartinį pamokų stebėjimų mokytojo darbo įvertinimui tinkamumu. Kai vertintojai atvyksta stebėti pamokos, jiems rodomos parodomosios, ypatingos, išskirtinės pamokos, kuomet visomis išgalėmis stengiamasi, kad jokia būdu nebūtų nukrypstama nuo pateikto plano. Todėl tos kruopščiai paruoštos pamokos palyginamos su „cirku“ ar „šou“ –

Ir man turbūt ir iki šiol išlikęs tas pats keisčiausias dalykas, kad dažniausiai apie mokytoją sprendžia iš vienos pamokos, kuri labai dažnai būna parodomoji. . . . Jo pamokas turėtų stebėti bet kada, be jokio įspėjimo, nes kai yra įspėjimas, tuomet truputėlį prasideda cirkas. (I5)

Gana daug reikalauja pasiruošimo. Labai daug reikalauja pasirengimo. Kadangi vis tiek jau atestuojantis aukštesnei kvalifikacinei kategorijai, tu turi parodyti kažką tokio. Panašu truputį man buvo į šou. (I4)

Man pamokų stebėjimo metu didelį nerimą ir tokią įtampą kėlė matematikos pamoka. Ją buvau susiplanavusi vienaip. Aš niekaip netilpau į rėmus. Man tai buvo didžiulis stresas, nes vaikai ties viena užduotimi stipriai strigo. Ir mano visas tas kelias, kurį aš buvau nusimačius toje pamokoje, pradėjo buksuoti ir tada supratau, kad nepadarysiu to, ką suplanavau. Man tai kėlė iš tikrųjų labai didelį stresą, dėl to, kad pamokos plane tai buvo parašyta. Jeigu nebūtų plane ir aš galėčiau taip lengvai žaisti ir kitas kontroliuotojas ar stebėtojas nematytų, kad aš buvau nusimačiusi, galima būtų labai lengvai išlaviruoti ir viskas čia pakryptų gerai, bet man stresą kėlė tai, kad aš neatitinku visų tų minučių, ką aš susirašau ir žinau, kad aš pabaigos tokios nepadarysiu, kokią susiplanavau. Tai man matematikos pamoka buvo stresinė. (I2)

Kiti informantai paminėjo perteklinius arba nelogiškus reikalavimus pačiuose rodikliuose. Kartais būna sudėtinga surasti įrodymų ir pagrindimų, kad tu kaip mokytojas atitinki tam tikrus kriterijus (I2). Atestacijos rodikliai „skatina“ mokytojus su savo mokiniais dalyvauti įvairiuose konkursuose, olimpiadose, tačiau „naudos“ nėra, jeigu mokiniai neužima prizinės vietos (I5).

Niekur kitur nepriskirtinos, tačiau svarbios informantus nuviliančios patirtys siejamos su per didelėmis laiko sąnaudomis tam, „kam nenorėčiau galbūt skirti, bet privalėjau tai daryti“ (I6), su papildomi stresu - „Aš pasakysiu iš savo patirties, man atrodo, kad tiek, kiek aš stresuoju ir kiek man reikia papildomai viską padaryti, vėliau tie finansai jie man neatstoja visų tų procesų, popierizmo visur ir taip toliau.“ (I5), su proceso sudėtingumu ir trukme (I1) bei administracijos nusistatymu prieš besiatestuojantį mokytoją (I7)

Į kitą subkategoriją „Įsimintiniausios procedūros – įkvepianti ar neutrali patirtis“ pirmiausia patenka su vertintojų teikiamu grįžtamoju ryšių susijusi patirtis. Tą savo interviu pažymi 4 informantai -

Iš tikrųjų labai gera buvo sulaukti daug gražių žodžių, daug gražių pamatymų, kas man atrodė įprasta ir visiškai neišskirtiniai aspektai, bet jos [vertintojos] tai išskyrė, kaip kažkokius tai įdomesnius pamokos dalykus. Man tai buvo gera girdėti. Tai man tai tas pozityvus, visiškai tas visas procesas. (I2)

Tai buvo tokia labai maloni dalis įrašyta grįžtamojo ryšio sesijoje, kada buvo pripažinta kvalifikacija. . . . Nežinau, kiek su atestacija, bet tai yra, kai jau buvo skiriama pripažinimas, tai išgirdau labai gražių žodžių iš žmonių. Jaučiausi įvertinta. (I3)

Tai tada išlikęs toks pozityvus dalykas, kad, iš tikrųjų, darbo turi, aišku, įdėti begalę, labai labai daug, bet tas toks grįžtamasis ryšys, kai tu gauni tuos įvertinimus, kaip tau sekėsi kaip tau pavyko, tai jis antrą kartą buvo visiškai kitoks. (I7)

Kada stebėjo pamokas, tai ir tie patarimai ir aptarimai tie po tų pamokų tikrai davė naudos. Patiko - labai atsakingai, buvo žiūrima, labai profesionaliai. Ir man iš to laikotarpio, tikrai tikrai geri prisiminimai yra. (I8)

Kitus sukoduosius prasminius vienetų galima būtų priskirti prie eilinės, neutralios ir su kiekvieno mokytojo rutinine veikla susijusios patirties -

Kad būtų kažkas labai tokio įsimintino - tai tikrai nebuvo. Eilinės procedūros. (I1)

Na, pats pamokų vedimas man streso nekėlė. . . . Atvirų pamokų nemažai buvau vedus, tai man nekėlė streso pats pamokų vedimas. (I2)

Pamokų stebėjimas irgi nesvetimas, tai jis nenustebino niekuo taip labai, kad čia kažkas tokio. Tai normali praktika darbinėje veikloje. . . . kad ten reikia kaupti, rišti, dėti - papildomas darbas, bet jis irgi nesvetimas - aš suprantu tą dokumentaciją. . . . tai yra žingsnis ir darbas, bet jisai gal nebuvo sudėtingas, tiek labai negu visi kiti. (I3)

Dar 2 informantai (I4 ir I6) kaip įsimintiną įvykį paminėjo tai, kad atestacijai paruoštą medžiagą naudojos ir tolimesnėje savo darbinėje veikloje –

O tai buvo įdomu, pavyzdžiui, ruošti atestacijai. . . . Įrašus aš pasidariau, kiek atsimenu, ir paskui dar daug daug kartų taikiau tą pačią patirtį. Tai va, man tai buvo iš tikrųjų kaip ir toks postūmis kažką tai padaryti nekasdieniško. (I4)

Tai turėjau surinkti vaikų darbus ir labai stengiausi duoti tokias užduotis, kurios galbūt įdomesnės būtų ir kad atspindėtų ne tik anglų kalbą, bet ir kūrybingumą. Tai man visai patiko su tom užduotim dirbti ir paskui pristatyti visa tai komisijai. (I6)

Apibendrinant informantų pateiktą medžiagą apie įsimintiniausias atestacijos procedūras, galima išskirti šias vienijančias patirtis: 1) neadekvatūs reikalavimai veiklos dokumentavimui ir jos pateikimui, kuomet dokumentų tinkamas „surikiavimas“ tampa svarbesnis už pačius dokumentus; 2) abejonė parodomųjų pamokų prasme vertinimo procesui; 3) grįžtamojo ryšio ir tinkamo profesinės veiklos įvertinimo svarba.

Atestacijos tikslų samprata, naudos ir daromas poveikis

Šioje tyrimo dalyje informantams buvo pateikiami klausimai apie atestacijos sistemos tikslus, naudą ir daromą poveikį švietimo įstaigai. Buvo siekiama išsiaiškinti, kaip informantai supranta atestacijos sistemos tikslus, ką jie galvoja apie atestacijos nuostatose pateikiamų tikslų

aktualumą ir efektyvų jų realizavimą informantų mokyklose. Kategorijoje „Atestacijos tikslai“ buvo išskirtos 4 subkategorijos – „Materialinis skatinimas“ (11 su koduotų prasminių vienetų, 7 informantai); „Kompetencijų tobulinimas“ (8 su koduoti prasminiai vienetai, 6 informantai); „Savirealizacija ir įsivertinimas“ (8 prasminiai vienetai ir 4 informantai); „Dalinimasis kompetencija - sklaida“ (4 prasminiai vienetai ir 3 informantai). Informantai aiškiai įvardina, jų nuomone, esminius mokytojų atestacijos tikslus – materialinis skatinimas ir kompetencijų tobulinimas. Vienas informantas (I7) aiškiai įvardijo, kad „mano tikslas nesutampa su valstybės siekiais“, nes, jo nuomone, pagrindinis atestacijos tikslas siejamas su finansais. Atestacijos nuostatose pateikiamas tikslo fragmentas „skatinti mokytoją materialiai“ nelaikomas pagrindiniu (Žr. 14 psl. 5.2 tikslo formuluotę). Kitaip atestacijos tikslus prioritetizuoja tyrime dalyvavę informantai. Materialinį skatinimą, kaip tikslą, išskiria beveik visi informantai išskyrus vieną (I6), nors ir pripažįstant, I2 ir I3 nuomone, kad skirtingų kvalifikacinių kategorijų mokytojų darbo užmokesčio skirtumas nėra itin reikšmingas. Taigi šį mokytojų atestacinės sistemos tikslą, informantų nuomone, galima laikyti suprantamiausiu ir labiausiai pastebimu –

Tai manyčiau, kad dalis mokytojų atestuoja dėl to, kad gautų papildomą mokestį prie atlyginimo. (I1)

Finansinis. Todėl, kad ir nežymus, bet vis tiek atlyginimo dydis ir tada pinigine išraiška su kiekviena kvalifikacine kategorija vis didėja. (I2)

Taip, na ir finansinis irgi. Atestacija eina kartu su kreditu. (I3)

Pagrindiniai tikslai - tai būtų aišku, didesnis atlygis, tas didesnis koeficientas ir didesnis atlygis. Kiek pati dabar susiduriu. (I4)

Nu dėl finansų daug kas atestuoja, bet nežinau, ar finansai tikrai turėtų būti pirmoje, nematau, kad finansai yra pirmoje vietoje. (I5)

Bet mano tikslas buvo vienintelis ir dabar, jeigu aš eičiau atestuotis, jisai būtų absoliučiai vienintelis. Jeigu nuo to priklauso mano atlyginimas, aš padarysiu viską, kad gaučiau kiek įmanoma daugiau. (I7)

Na, ir tas piniginis momentas labai svarbus, nes ypač prisimenant prieš kelis dešimtmečius visą mokytojų apmokėjimo sistemą, tai jina tikrai buvo vargana. (I8)

6 informantai (išskyrus I4 ir I8) nurodė, kad vienas iš atestacijos tikslų siejamas su mokytojų skatinimu tobulinti savo kompetencijas -

Aš manyčiau, kad atestacija turėtų būti kiekvieno žmogaus, kiekvieno mokytojo paskata pačiam keistis, pačiam kažko daugiau sužinoti. (I1)

Tai mokytojo kompetencijų tobulinimas, profesinių kompetencijų tobulinimas. (I2)

Tai manau, kad toks būtų tikslas, kad išlaikyti tą kompetenciją (I3)

Tiesiog aš manau, kad tos atestacijos tikslai - tai yra suteikti žmogui galimybę tobulėti savo srityje. . . . Man atrodo, kad tobulėti. Tiesiog, kad mokytojas tobulėja, mokytojas nuolat tobulinasi ir ieško įvairiausių naujovių. (I5)

Manau, kad pagrindinis tikslas tai yra tobulėti arba atestacija skatinti tą tobulėjimą, kad neužsisėdėti vienoje vietoje ten savo toj pelkėj, o kažką naujo sužinoti, kažką naujo paimti iš ten kur ieškai, iš tų šaltinių ir panaudoti tai savo darbe, kad būtų ir naujovių darbe. Ir tai būtų prasminga, ir vaikams naudinga, ir pačiam įdomu. (I6)

Nes aš taip įsivaizduoju, kad atestacija yra tam, kad mokytojas keltų savo kvalifikaciją. (I7)

4 informantai atestacijos tiksluose mato mokytojų savirealizacijos ir įsivertinimo galimybes. Jeigu I3 informantas apie šias galimybes tik užsimena – „pasitikrinimas irgi“, o I6 informantas kalba apie teikiamą galimybę „išeiti iš komforto zonos“, tai I2 ir I8 informantai savirealizacijos ir įsivertinimo tikslams skiria gerokai daugiau dėmesio. Atkreiptinas dėmesys, kad šie informantų įvardinti atestacijos siekiai taip pat glaudžiai siejasi su grįžtamojo ryšio poreikiu -

Čia ne karjera, bet vis tiek tuose laipteliuose, kad kur aš galiu būti, ar aš, ne tik aš pats, bet kaip mane vertina, galbūt išorės tie vertintojai, ar aš jau toje vietoje, ar toje vietoje, ar jau paskutiniame laiptelyje. Tai va tas galbūt kiekvienam sau įsivertinimui, kaip savo profesionalumo, kaip savo kažkokios kompetencijos, tai galbūt irgi taip yra visiškai toks savirealizacijos, galbūt kažkoks netgi momentas.“ (I2)

Na ir ta atestacija po to kaip ir atveria galimybes toliau daryti, kažkur tai dalyvauti, leidinių kažkokių leidyboje, seminarų vedime. . . . Mano atveju norėjosi kažkur išeiti į tas platesnes erdves, kad susitikti su tais dalykininkais ir tada jau žiūrėti, kaip kam sekasi. (I8)

Taip pat negalima palikti nuošalyje informantų paminėto dar vieno, jų nuomone, svarbaus tikslo – skatinimo skleisti ir dalintis savo kompetencija. Tai savo interviu paminėjo 3 informantai - „Į dalį segtuvo įeina vis tiek ir kvalifikacijos dalinimasis. Gal ir sklaida taip pat. . . . Ko norėčiau, kad daugiau tos patirties dalinimosi kartu, kad žmonės vieni su kitais, kad pasirodytų, ką jie daro, ko nedaro. (I3); „Galbūt jis gali savo ta kažkokia sklaida ir savo patirtimi pasidalinti su kitais.“ (I5); „Sukaupus daug visokios jau patirties, kažkuo norėtum tarsi ir pasidalinti.“ (I8)

Informantų nuomone, aiškiausias ir nekeliantis jokių abejonių pagrindinis atestacijos tikslas yra materialinis mokytojų skatinimas. Taip pat svarbiu tikslu įvardinimas ir skatinimas mokytojus

tobulinti savo kompetencijas kartu siekiant įsivertinimo ir savirealizacijos galimybių. Siekiant įsivertinimo vėl tampa svarbus profesinės veiklos grįžtamasis ryšys iš kolegų ir vertintojų.

Kaip suprantami atestacijos naudos gavėjai

Šis klausimas buvo pateiktas siekiant labiau pasigilinti į mokytojų atestacijos prasmingumą ir teikiamas naudas. Buvo norima išgirsti informantų požiūrį į galimus atestacijos sistemos naudos gavėjus, tokiu būdu ieškant galimų sąsajų tarp formalių dokumentuose aprašytų tikslų ir realių informantų įvardijamų naudos gavėjų.

Aprašomoje kategorijoje „Atestacijos naudos gavėjai“ daugiausia prasminių vienetų buvo pažymėta subkategorijoje „Mokiniai“ (12 prasminių vienetų). Mokinius kaip naudos gavėjus įvairiais kontekstais paminėjo 6 informantai (išskyrus I1 ir I4). Atkreiptinas dėmesys, kad mokiniams nauda „atnešama“ per mokytojų kompetencijų tobulinimą. Galima daryti tokią prielaidą, kad mokytojai svarstydami apie atestacijos naudas, ją prilygina sisteminiam, nuolatiniam mokytojų kompetencijos tobulinimui -

Tai manau, kad daugiausia vėlgi gauna turbūt vaikai, nes, jeigu mokytojai save tobulina kažkokioj srity ir to nepasilieka sau, o pasidalina su vaikais, tai manau, kad vaikai daugiausia gauna iš to. (I6)

Aišku, mokiniai vėlgi dėl to paties - jeigu mokytojas aktyvus, domisi ir daug žino, tai mokiniai vėlgi gauna naudą. (I7)

Analizuojant mokytojus, kaip atestacijos naudos gavėjus, galima išskirti dar 2 požiūrius – vyraujantis teigiamas požiūris (6 prasminiai vienetai) ir skeptiškas arba neigiamas požiūris (2 prasminiai vienetai). Esminis skirtumas lyginant su mokiniams daromu atestacijos poveikiu yra tas, kad nelieta pokyčio tarpininko – pasikeitusios mokytojo kompetencijos. Informantai atestaciją įvardina kaip išorinį motyvuojantį veiksnį –

Prieš atestaciją, tai iš tikrųjų mokytojas prisigauja, prisisiurbia naujovių, inovacijų, šiuolaikiškų pamokų kažkokių elementų. Vienas dalykas tam, kad tuo atlieptų tą savo kompetenciją, kad jie galėtų apsiginti tam tikrą vardą. (I2)

Jinai [atestacija] naudinga pačiam mokytojui, visų pirma, nes paskatina. Vėlgi tas kaupimas segtuvo paskatino, iš tiesų, ir mokytis, ir dirbti ir tie, kursai, ir tą medžiagą apipavidalinti“. (I3)

Galbūt kažkam iš tikrųjų reikia, kad juos pastumtų ir kad jie keltų savo kvalifikaciją ir jisai lankydamasis ten, kur šiaip galbūt neitų, na galbūt kažką sužino, išmoksta ir paskui pritaiko pamokose (I7)

Iš kitos pusės, 2 informantai (I1 ir I2) įžvelgia ne tik galimas naudas, bet ir tam tikras demotyvacijos rizikas bei skepticizmą – „Nežinau, ar mokytojams labai didelė nauda iš tos atestacijos. Tai aš drįsčiau gal abejoti.“ (I1) „Dažnai nutinka toks momentas, kad sako aš jau atestavausi, dabar jūs tobulinkitės.“ (I2)

4 informantai mokyklą kaip instituciją arba visą mokyklos bendruomenę paminėjo kaip atestacijos naudos gavėją, kur pagrindinis akcentas siejamas su dalijimuisi įgytomis žiniomis, patirtimis –

Jeigu nori gintis mokytojo metodininko kvalifikaciją, tau reikia susiorganizuoti kokį nors miesto renginį. Tai tada vėl telki bendruomenę, mąstai, kas tai galėtų būti, galbūt kažkokia konferencija arba pats daliniesi patirtimi kažkokia savo. Vis tiek darai kažkokias tai veiklas ir tada paskleidi patirtį, ir iš kitų semiesi tuos daug patirties. Tai va čia sakyčiau, kad yra visokeriopa nauda.“ (I2)

Bet pagrindiniai gavėjai – . . . kolegos mokytojai. Nes kai mokytojas atestuojasi, jis pats tobulėja, ieško įvairiausių naujovių, ieško įvairiausių naujų požiūrio kampų į tuos pačius dalykus ir, jeigu dalinasi su kolegomis, tai yra labai gerai. Įvairovė tuomet. (I5)

Tada gali naudą gauti kolegos, su kuriomis, jeigu draugiškas kolektyvas, ku puikiausiai galima pasidalinti žiniomis. (I5)

Analizuojant informantų pateiktą informaciją galima išskirti atestacijoje dalyvaujančius ir aukštesnes kvalifikacines kategorijas turinčius mokytojus, kaip aukštesnį prestižą turinčios mokyklos atributą –

Aš manau, kad, ta prasme, mokykla tarsi tokia yra svaresnė ir turi daugiau plusų, jeigu mokytojai yra labiau ten atestuoti ir aukštesnio ten lygio ir visa kita. (I6)

Aišku mokykla - jinai iš tikrųjų irgi. Tikrai visi džiaugiasi turėdami aukštos kvalifikacijos mokytojus“. (I7)

Pokalbio metu atsiskleidė ir dar vienas įdomus naudos gavėjų aspektas – mokyklos administracija norėdama išlaikyti mokyklos prestižą ir pasididžiavimą savo darbuotojais, daro tam tik spaudimą mokytojams siekti aukštesnių kvalifikacinių kategorijų – „Bet aišku ir mokyklos administracija, tai vis tiek jiems.“ (I6); „Turėjau gintis mokytoją - metodininką, bet tuomet pakeičiau darbovietę ir naujoje darbovietėje nebereikalavo ir aš tuo pasinaudojau. Pasinaudojau šita galimybe nesiginti.“ (I5)

2 informantai (I2 ir I6) kaip naudos gavėjus paminėjo ir mokinių tėvus, nes mano, kad tėvai domisi mokytojų kvalifikacija ir yra patenkinti mokykla, jeigu jų mokiniams sekasi.

Dar 3 informantai mano, kad naudą galėtų gauti ir visa šalies švietimo bendruomenė. Tačiau pasvarstymai labiau siejami ne su praktiškai veikiančia sistema, o su teorine, kuri labiau atspindi idėjinę atestacijos kūrėjų sumanytą –

Manyčiau, kad galbūt ministeriją galėtume įvardinti kaip naudos gavėją, nors taip, bet iš kitos pusės galvojant, ministerija ir mokytojas na, jie nėra labai arti vienas kito. Tai gaunasi toks, kaip ir susipriešinimas. Bet aš nemanau, kad tikrai ta pirminė idėja atestacijos atėjo iš apačios iš paprastų mokytojų. (I1)

Jeigu mokytojas irgi susidomėjęs, nežiūri kaip į formalumą į tą situaciją, tai tada jo patirtis auga, didėja, žinios gerėja, tai tas efektyvesnis mokymas. Taigi nuo to paties pereina ir viskas įsisuka į švietimo ministeriją ir visuomenę apskritai. (I3)

Visiems, jeigu veiktų taip, kaip yra sumanyta idėjiškai. Aš sakyčiau ne teoriškai, bet idėjiškai. Tai tada nauda turėtų būti visiems švietimo sistemos dalyviams. (I4)

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai naudos gavėjai yra mokiniai, kuriuos nauda turėtų pasiekti per mokytojų kompetencijos tobulinimą ir kaitą. Mokytojams atestacija galėtų veikti kaip išorinis motyvatorius kompetencijos tobulinimui. Mokyklos administracija galėtų pasinaudoti ir kaip prestižo didinimo įrankiu. Apie galimą naudą visai švietimo sistemai mokytojai kalba labai atsargiai svarstydami tik teoriniu lygmeniu.

Atestacijos poveikis

Informantų buvo klausiama apie mokytojų atestacijos daromą poveikį švietimo įstaigoms. Iš pateiktų atsakymų galima išskirti daromą poveikį mokytojams, kurie veikia mokyklos ir tarpmokykliniu lygiu. Išskirti prasminiai vienetai buvo sukoduoti į 3 subkategorijas – „Teigiamas poveikis“ (4 prasminiai vienetai iš 3 informantų), „Neigiamas poveikis“ (3 prasminiai vienetai iš 2 informantų) ir „Poveikis nejaučiamas arba beveik nejaučiamas“ (14 prasminių vienetų iš 7 informantų). Trumpai apžvelgsime kiekvieną subkategoriją. Atestacijos poveikis mokykloje nejaučiamas ar silpnai jaučiamas dėl to, kad mokyklos administracija nemato prasmės mokytojų atestacijoje ir niekaip neskatina mokytojų siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos –

Ji [atestacija] nedaro jokio poveikio mūsų mokyklai, todėl, kad mūsų mokykloje dirbantys mokytojai labai retas kuris atestuoja ir administracija iš viso neskatina šito proceso, nes kai aš atėjau dirbti į šitą mokyklą, tai man iš karto buvo pasakyta, kad, jeigu nori gali atestotis, bet pinigėlių už tai papildomai negausi. Tokia yra nuostata, ir tu arba sutinki, arba nesutinki. Tai mūsų mokykloj tikrai yra labai mažai žmonių, kurie turi atestacines

kategorijas, ir, kadangi tai žmonės tiesiog nenori, gal ir negali, kitą sykį, ir nesiatestuoja. Tai poveikio praktiškai jokio nėra mūsų mokyklai, gal kitose mokyklose yra. (I1)

Aš, beje, dirbu dabar dviejose mokyklose ir nei viena iš tų mokyklų nereikalauja. . . . Mokytojas atestuoja pats, jeigu nori savo noru, bet atestacija nevaizduoja jokios reikšmės ir iš mokytojų nereikalaujama ypatingos kažkokios kategorijos ir taip toliau, kad jis galėtų dėstyti vienokį ar kitokį dalyką. (I5)

Dar yra patirtis mokyklų, kur absoliučiai nerūpi. Tai ir, tarkime, nėra absoliučiai jokio kažkokio akcento, postūmio, kad kažkas na truputį skatintų, ten ar kažkaip bandytų mokytojus raginti, matydami, kokie jie veiks, kiek daug jie dirba, kiek daug jie visko padaro. (I8)

Kitas aspektas siejamas su tyliu, ramia, nelabai matoma atestacine veikla, kuri neryški ir neįdomi nei mokytojams, nei mokyklos bendruomenei –

Taip, mes dažniausiai girdim, na ten jaučiam truputėlį, kas atestuoja, taip. Na bet kažkokio poveikio aš neišskirčiau. (I8)

Be to, ką sakiau, kad kvalifikuoti mokytojai gerai dirba ir pasiekia gerų rezultatų mūsų mokykloje. Turi puikius specialistus ir tas bendruomenės, sakykim, lygis ir tas profesinis aukštas lygis, kompetencija, aukštas lygis. O daugiau ar mes esame patrauklesni? Ar tėvai pastebi, kad mes turime visas kvalifikacijas? Aš nežinau, aš tokių duomenų neturiu, bet kadangi na išlaidų daugiau turi, nes mes brangesni, tai va. Tai nežinau, kažkaip taip nėra labai garsiai akcentuojama, sakoma, kiek pas mus yra ekspertų, kiek nėra ekspertų, tai nežinau. Bet profesionalūs darbuotojai, aš tikiu kelių lygį. (I3)

Pati mokykla - tai vėlgi, ar jiems tikrai skaičius rūpi, ar iš tikrųjų tų mokytojų kompetencija rūpi? Galbūt jie tada daugiau galėtų finansavimo gauti už projektus, kažkokius vykdydami, ar ten tie jų mokytojai ekspertai galėtų dalyvauti irgi išoriniuose projektuose. Galimybės yra didelės, bet vėlgi, kaip jomis pasinaudoja. (I4)

Du informantai į klausimą apie daromą atestacijos poveikį sureagavo asmeniškai sakydami, kad atestacija jų profesinei veiklai jokio apčiuopiamo poveikio nepadarė –

Mano praktinė veikla nepasikeitė, aš toliau dirbu taip pat, tik tiek, kad ir toliau tobulėju. Tai nepasikeitė. (I3)

Aš labiau turėčiau būti pasikėlus, kad turiu aukštesnį laipsnį? Ne, nemanau, nemanau. Aš manau, kad dirbčiau, kaip dirbau, o požiūris į vaikus būtų su tokia pat pagarba, ar ten kažkas tokio, nemanau, kad aš čia kažką labai sureikšminčiau. Manau, kad ne. (I6)

Analizuojant neigiamą atestacijos poveikio subkategoriją, išskiriamos mokyklų finansinės galimybės mokėti atitinkamą darbo užmokestį aukštesnes kvalifikacines kategorijas turintiems mokytojams –

Nes kuo daugiau yra ten metodininkų, ekspertų, tuo tada koeficientas algos didesnis, mokyklai išlaidos gaunasi. Ten labai svarstydavo, kai kuriose mokyklose, kuriam čia leisti, nes, . . . ne vien ta kvalifikacija mokytojo būdavo apmąstoma, bet ir ar turės tiek lėšų mokėti toliau ten į ateitį tas algas ir panašiai tokio koeficiento. (I8)

Kai ieškojau kito darbo ir buvau jau mokytoja metodininkė ir nuėjus į kitą darbą man direktorius sako, nu mes labai tavęs norėtumėme, bet tu labai brangiai kainuoji. Tai kartais ir tas kvalifikacijos pakėlimas kitoje vietoj, nes direktoriai vėl skaičiuoja ir vertina finansus, tai kaip ir irgi vis tiek susiveda į finansus, kad man tai yra gerai - aš gaunu daugiau, bet aš kažkam tai kliūnu, nes aš gaunu daug. (I7)

Buvo paminėti ir keli kiti neigiami aspektai – mokytojai, įgiję kvalifikacinę kategoriją, tampa demotyvuoti tolimesnei veiklai – „Dažnai, pavyzdžiui, mano mokyklos kontekste galima išgirsti tokią frazę – „Aš jau savo padariau dabar darykit tie, kam reikės atestuotis“. Tas yra momentas ne šimtaprocentinis, tikrai ne, bet kokių, sakyčiau, penkiasdešimt procentų tai yra.“ (I2) arba atestacijos procedūros tiesiog nukreipia mokytoją nuo jo tiesioginių pareigų ir priverčia užsiimti bereikalinga veikla – „Tai nueinama iki tokių absurdu, kad tai kad žmogus iš tikrųjų yra tiesiog atitraukiamas nuo darbo ir dėliojama kitur akcentai.“ (I7)

Teigiamas atestacijos poveikis siejamas su mokytojų bendruomenės įgalinimu aktyviai kompetencijų tobulinimo veiklai, dalyvavimui vidaus ir išorės kvalifikacijos renginiuose, efektyviam bendradarbiavimui –

Jeigu taip apibendrinant, jei galėčiau pasakyti, kad kai kurioms mokykloms iš tikro svarbu turėti mokykloje, tarkim, tam tikrą kiekį mokytojų metodininkų, ten ekspertus kelis mokytojus, nes na tos mokyklos dažniausiai sieja su tuo, kad jeigu bus mokytojai metodininkai jie tokie daugiau galbūt kažkur dalyvaujantys, tą savo veiklą labiau reflektuojantys, galvoję apie tą veiklą. Na ir jie tiesiog kolektyve gali būti naudingi kitiems mokytojams bendradarbiaujant, ten dalykinėse grupėse bendraujant, taip kažkokie sprendimai gali būti lengviau pasiekiami. (I8)

Tie, kurie atestuojasi, jie užkuria tokį mechanizmą, kad daugiau veiklų vykty, daugiau, kažkokių tai inovacijų įsineša, dalyvauja mokymuose. Jeigu dalyvauja mokymuose, tą patį atsiskleidžia mokykloje, rodo atviras pamokas, nes jiems to reikia, o iš atvirų pamokų kiti

mokytojai semiasi patirties. Tai tas momentas, yra sveikintinas, besiatestuojančių mokytojų.
(I2)

Apibendrinant galima sakyti, kad vyraujantis informantų požiūris – nėra didelio atestacijos poveikio nei mokytojams, nei mokyklai. Dažnai ir pati mokyklos administracija nebūna suinteresuota, kad mokykloje būtų daug mokytojų turinčių aukštą kvalifikacinę kategoriją.

Kas skatina mokytojus siekti mokinių geresnių ugdymosi rezultatų

Šioje interviu dalyje buvo siekiama išsiaiškinti, kokie veiksniai informantus skatina siekti geresnių mokinių ugdymosi rezultatų. Vienas iš atestacijos tikslų skelbia, kad atestacija siekia didinti mokytojų atsakomybę už mokinių ugdymosi rezultatus. Tad pateikiant šį klausimą informantams buvo tikimasi, kad jie ieškodami atsakymo kažkokiais kontekstais paminės ir mokytojų atestaciją. Tačiau beveik visi informantai (išskyrus I8) kalbėjo apie mokytojo asmenines savybes, kompetenciją, profesinę mokytojo atsakomybę ir net apie tam tikrą vyraujančią konkurencinę aplinką (I4 pasisakymas) tačiau ne apie atestaciją. Todėl galima teigti, kad informantams geresni mokinių ugdymosi rezultatai nesisieja su atestacijos sistema. Šiai kategorijai „Kas skatina siekti mokinių geresnių rezultatų?“ buvo sukodutuota 14 prasminių vienetų iš 7 informantų pasisakymų. Pateikiame kelis charakteringiausius –

Mano asmenines savybės. Aš noriu padaryti kaip galiu darbą geriausiai ir iš tikrųjų savo tą laiką pamokose išnaudoji kiek įmanoma efektyviau, kad mokiniai turėtų kuo geresnius rezultatus. Ir tai nėra niekaip susiję nei su kvalifikacine kategorija, nei su atlyginimu, kurį aš gaunu. Aš tiesiog ateinu į pamoką ir dirbu savo darbą. Čia vėlgi turbūt asmeninės žmogaus savybės, nes nematau kad kažkas kitas galėtų, kad, jeigu, sakykime, žmogus gauna mažą atlyginimą, tai jisai dirba blogai, bet jeigu tu pakelsi jam atlyginimą jisai pradės dirbti gerai, tai turbūt ne. (I7)

Man tiesiog norisi, kad mokiniai geriau viską žinotų ir mokėtų. Tiesiog. (I6)

Aš manau, kad kiekvienas mokytojas, kiekvienas mokytojas, turi prisiimti atsakomybę. Dėl to, kad vedamas, sutikdamas vesti pamoką tam tikro amžiaus vaikams ir tam tikro amžiaus klasę ir dėstyti tam tikrą dalyką, jis prisiima atsakomybę ir tai visiškai nesusiję su kvalifikacine kategorija. Manau, nes ar tu būsi mokytojas ir tu būsi mokytojas ekspertas, tu turi vesti tą pamoką kiek įmanoma efektyviau. Turi būti susipažinęs su reikalavimais, tu turi pažinti klasę ir tu turi siekti kiek įmanoma geresnio to klasės rezultato. Tai aš nematau, kad mokytojas arba vyresnysis mokytojas turi teisę vesti pamoką lyg ir prasčiau arba jaustis mažiau atsakingas. (I5)

Tiesiog mano darbo esmė ir prasmė yra mokinių geri ugdymosi pasiekimai, gera savijauta, vertybinis pagrindas. Tai čia tiesiog yra vienas iš kertinių akmenų, ant kurio ir stovi visas mano darbas. (I2)

Informantų pateiktuose atsakymuose negalime rasti jokių sąsajų tarp atestacijos metu mokytojų įgytos kvalifikacinės kategorijos ir atsakomybės pokyčių už mokinių ugdymo rezultatus.

Kas skatina mokytojus tobulinti kompetenciją

Aptariamo klausimo formuluotė tiesiogiai siejama su atestacijos sistemoje įvardinamais tikslais. Analizuojant bei koduojant duomenis buvo ieškoma informantų apibrėžtų faktorių, kurie skatina juos tobulinti savo kompetenciją. Šioje subkategorijoje buvo su koduoti 27 prasminiai vienetai iš 7 informantų. Subkategorijose buvo išskirti vidiniai ir išoriniai motyvaciniai veiksniai. Kalbėdami apie motyvaciją kompetencijos tobulinimui informantai pabrėžė, kad kompetencijos tobulinimo nesieja su jokiais išoriniais veiksniais, o jeigu ir sieja, tai efektyvumas būna mažas. (I7 žemiau pateiktas pavyzdys). Kiti informantai aiškiai pabrėžė vidines žmogaus savybes ir nuostatas kelti sau reikalavimus nuolatiniam kompetencijos tobulinimui -

Aš kvalifikacijos kėlimo nesieju su jokia atestacijos kategorija. . . . Jeigu žmogus nori, jis yra suinteresuotas, tai tikrai tą galima daryti ir be jokių kažkokių išorinių paskatų. (I1)

Nes tai yra labai daug asmeninių savybių, kurios, man atrodo, skatina tobulėti. (I3)

Aš labiau koncentruojasi į asmeninį tobulėjimą, nes man yra daug įdomiau, kokius kursus siūlo, pavyzdžiui, mokytojams, ką aš galiu pasižiūrėti, kokiu laiku siūlo man, ta prasme, kur aš galiu dalyvauti ir kažkaip aš tai daugiau sieju su savo tokiu asmeniniu tobulėjimu, o ne su ta tokia oficialia kvalifikacine kategorijoje, nes aš ir savo dalyko kursuose dalyvauju, bet man yra įdomu ir tokie, kurie tiesiog šiaip įvairūs. . . . Tai toks tiesiog asmeninis tobulėjimas, asmeninis tobulėjimas, nesiekiant atestacijos, žodžiu, ne dėl atestacijos. (I5)

Ir čia nuo žmogaus priklauso, o ne nuo vadovo, kuris sakys - tu ten kažką padaryk, tai net, jeigu kažkas liepia tai daryti, tai labai dažnai būna toks atmetimas, negatyvumas. Gerai, nueisiu padarysiu, bet ne todėl, kad aš pats noriu tai padaryti ir tada ta grąža, jinai yra visiškai kitokia, nes nusiteikęs blogai nueinu į kažkokį ten, sakykime, seminarą, tai lygiai taip pat blogai nusiteikęs ir grįžtu iš jo dažniausiai, jeigu būnu nustumtas. Jeigu einu pats, kur man įdomu, tai aš ir pasiimu daug daugiau, turbūt. . . . Bet kokiu atveju galvoju, kad visą laiką niekas manęs neturi skatinti, nes tai priklauso nuo manęs pačios, jeigu aš dirbu tokį darbą, aš turiu iš tikrųjų domėtis ir būti geriausia savo versija. “ (I7)

Jeigu žmogus pats jaučia, ten spragas kažką, tai jis pats gali ir be atestacijos. “ (I8)

Kitas svarbus vidinis motyvatorius siejamas su kompetencijos tobulinimu yra profesinis žingeidumas ir nuolatinis domėjimasis naujovėmis.

Tai tokia ir paskata - man turi būti įdomu sužinoti. (I1)

Noras turėti kuo daugiau įrankių, kad pamoka būtų įdomi man ir vaikams, ir kad tie įrankiai padėtų pasiekti geresnių rezultatų ir individualios pažangos. (I2)

Man smalsu, aš noriu mokytis, man reikia iššūkių, tai kuo daugiau yra galimybių mokytis tai, kas yra naudinga, nauja, įdomu dalyvauti tai tikrai. Tas profesinis smalsumas ir apskritai iš principo - smalsumas. (I3)

Kai randu [kažką naujo], tai visada norisi išbandyti su vaikais, kažkokias naujoves padaryti. (I6)

Kūrybiškumas, norėjimas, kad pati nepajaustumėi rutinos, kad pačiai būtų įdomu ir bandai vis kažką naujai sukurti ir naujai kažką padaryti. (I7)

Informantai kalbėdami apie išorinius motyvacinius veiksnius tobulinti kompetenciją minėjo ir atestavimo sistemą. Apie atestavimo sistemą užsiminė I2 ir I8 informantai –

Taip ir skatina todėl, kad pagal rodiklius jiems reikia tam tikrų taškų surinkti. Ir jeigu jie žino, kad jie turi skaityti pranešimą, jie turi turėti seminarus tam tikrus išklause, jie turi prasivesti atviras pamokas, jie turi parodyti šiuolaikiškas pamokas arba bent pamokas, kuriose bandoma dirbti šiuolaikiškai. (I2)

Tarkime, atestuojantis kažkokios na įžvalgos, kurias mokytojas pamato. Taip, tarkime, tu stebėtų pamokų metu, jeigu jisai gauna atgalinį ryšį, taip gali jie irgi kažkaip tai na truputį pakoreguoti jo veiklą. Galbūt jis labiau apgalvos iš šalies išgirdęs kažkokią nuomonę. (I8)

Kiti informantai įvardijo ir kitus išorinius veiksnius – mokyklos reikalavimus per metus ne mažiau kaip 10 valandų skirti tobulėjimui (I5) arba besikeičiančius mokinių poreikius, kurie priverčia klasėje tave tobulėti tam tikroje srityje, kad galėtum kažką įdomaus ir aktualaus jiems pasiūlyti (I7).

Apibendrinus šiuos informantų pateiktus atsakymus matome, kad vidiniai motyvatoriai yra pagrindiniai juos motyvuojantys veiksniai ir šie veiksniai nesisieja su šiuo metu veikiančia atestacijos sistema. Atestacija, kaip išorinis motyvacinis veiksnys taip pat nėra populiarus informantų pasirinkimas ir jis informantų labiau priskiriamas tiems mokytojams, kuriuos reikia išoriškai paskatinti tobulinti savo kompetenciją.

Kas skatina mokytojus siekti karjeros

Remiantis atestacijos tikslų analize galima daryti prielaidą, kad mokytojų atestacijos sistema turėtų mokytojus skatinti, ar bent jau sudaryti galimybes, siekti karjeros. Ką šiais klausimais mano

informantai buvo siekiama išsiaiškinti pateikiant jiems klausimą, kaip, jų nuomone, dabartinė mokytojų atestavimo sistema skatina mokytojus siekti karjeros. Atlikus gautos informacijos analizę buvo išskirtos šios kategorijos „Kas skatina mokytojus siekti karjeros“ (7 prasminiai vienetai, 4 inoformantai) subkategorijos – „Atestacija“ (7 prasminiai vienetai, 6 informantai), „Apie horizontalią karjerą“ (7 prasminiai vienetai, 5 informantai), „Apie vertikalią karjerą“ (3 prasminiai vienetai, 3 informantai) ir „Karjera nedomina“ (3 prasminiai vienetai, 2 informantai).

Įdomūs informantų pasvarstymai apie mokytojo karjeros galimybes – jie mano, kad karjera nebūtinai turėtų būti susijusi su turima mokytojo kvalifikacine kategorija. Tai turėtų priklausyti nuo žmogaus asmeninių savybių, ypač organizacinių gebėjimų –

Atestacinė kategorija, mano galva, jina nenusako to, ką aš, sakykim, kaip žmogus galiu atlikti ir kokių organizacinių gebėjimų turi arba dar kažką. . . . Nes, jeigu man pasiūlo kažkokias aukštesnes pareigas, tai neturėtų būti susiję su mano atestacine kategorija, bet su mano gebėjimais, ką aš galiu, jeigu man siūlo tokias pareigas aukštesnes arba aukštesnę poziciją darbo vietoje, vadinasi, aš turiu tam tikrų gebėjimų, aš taip galvoju. (I1)

Informantas I4 mano, kad dirbant mokykloje yra galimybė daryti tiek vertikalią, tiek horizontalią karjerą, o taip pat labai svarbu, kad būtų suteikta *galimybė mokytojui tiesiog tobulėti bei keistis (I5)*. Informantas I8 mano, kad mokytojo karjera galima laikyti ir įsidarbinimą toje mokykloje, kurioje mokytojas norėtų dirbti ir tai vėlgi nėra susiejama su turima ar siekiama kvalifikacine kategorija –

Nes dabar tą karjerą mokytojas gali labai įvairiai įsivaizduoti. . . . Ar tai yra, tarkime, ta mokytojo kategorija? Ar tai yra kažkokia mokykla, kurioje jis nori dirbti? Tai jo tikslas ir, jeigu jis jau ten įsidarbina, tarkim, praeina kažkokį konkursą, kas būdavo irgi taip, tai jam irgi gali būti karjeros viršūnė, kad jisai jau dirba privačioj mokykloj, dirba labai garsioj mokykloj . . . Ir kai gavo tokią galimybę, tikrai jautėsi labai dėl to gerai. (I8)

Visgi informantai pripažįsta, kad atestacija yra glaudžiai susijusi su mokytojo karjera. Tą savo interviu patvirtina informantai I5 ir I8 – „manau, kad taip, turbūt tokią galimybę teikia. Oficialiai teikia.“ (I5), „Greičiausiai, kad padeda na, bet vėlgi, kaip sakiau, tai nėra vienintelis kažkoks na motyvas ar būdas, kaip gali mokytojas siekti tos karjeros (I8). Taip pat atestacija teikia galimybes per karjerą realizuoti savo įgytas kompetencijas – taip mano informantas I6 - „jeigu žmogus norėtų, tai jisai galėtų tikrai visko daugiau, plačiau padaryti mokykloje: kaip ten kažkokie konkursai ir ten būreliai ar dar kažkokie metodiniai dalykai. Tai taip atestacija čia, manau, kad padeda šitiems dalykams.“ Informantas I2 mano, kad, „jeigu karjera yra eksperto kvalifikacinė

kategorija - tada taip. Tai tau visos durys atviros. Tu tik tai daryk ir tu tikrai gali visa tai padaryti ir niekas tau neužkirs. Nebent kažkoks ten požiūris administracijos, bet ir tai nelabai. Turbūt man atrodo, jeigu tai yra karjera, tai kiekvienas mokytojas gali jos pasiekti. “

Panašiai teigia ir daugiau informantų, kad atestacija suteikia galimybes mokytojams siekti vertikaliosios karjeros, jeigu mokytojai karjeros tikslu mato vis aukštesnes kvalifikacines kategorijas-

Kurie nori galbūt kažkur aukščiau palypėti keliais laipteliais, tai turbūt imsis ir dalyvaus atestacijose ir tiesiog vis rinks tuos viršesnius vyr. vyr. vyr. ir ten visokius, ir kol ten pakils į iki paties aukščiausio laiptelio. (I6)

Aš manau, mokytojų karjera yra tokia, kai tu gali gauti vis daugiau kažkokių pareigų ir prie tavo vardo atsiranda kvalifikacija - ekspertas, kuris jau kaip ir parodo, kad aš darau daug. (I7)

Iki tol jisai tobulėjo ir labai daug visko darė tam, kad gautų vyr. mokytojo kategoriją ir po to jisai žino ir taip numano, kad perspektyvoje jisai dar norės ir metodininko siekti, jeigu jisai taip sau nusimatęs, tai tada tas tobulėjimas nesustoja ir jisai tikrai progresuoja. (I2)

Tačiau, kuomet informantai pradeda svarstyti apie mokytojų horizontalios karjeros galimybes, tai atestacijos sistema šios karjeros požiūriu praranda aktualumą. Mokytojai vedami įvairių vidinių paskatų užsiiminėja veiklomis, kurios yra svarbios jų pačių asmeniniam augimui ar horizontaliosios karjeros plėtrai -

Nejaučiu veiklų stygiaus tai ir vėl, na grįžtam prie to, kad nėra ir to motyvo dabar atestuotiis. “ (I8)

Kažkaip man asmeniškai ta horizontali patrauklesnė yra negu ta vertikali. (I6)

Bet aš ne tai, kad atestuodavausi, bet vis įgydavau naujų kvalifikacijų. . . . mokiausi - ne kvalifikacijai skyriau daugiau dėmesį, o plėčiau savo kompetenciją. (I4)

Ar [horizontalioji karjera] būtinai tai priklauso nuo kategorijos. Čia galbūt nuo žmonių asmeninių savybių priklauso ta karjera, nes jeigu žmogus linkęs organizuoti, turi lyderio savybių, tai nebūtinai turi būti mokytojas ekspertas, kad jisai prisiimtų kažkokias atsakomybes, prisiimtų kažkam tai vadovauti, tam tikroms grupėms arba telkti mokytojus kažkokioms veikloms ar kažkokiems tai tikslams. Tai čia man atrodo, nebūtinai susiję su kvalifikacine kategorija. (I2)

Mane domina horizontali, manęs vertikali, vėlgi ėjimas aukščiau, netraukia. (I3)

Taip pat įvertinus ir tuos informantų atsakymus, kurie teigia, kad karjera jų nedomina, (3 prasminiai vienetai, 2 informantai) galime pastebėti, kad atestacijos sistema aktuali tik tiems

mokytojams, kuriuos domina vertikalioji karjera mokykloje ir jie yra motyvuoti siekti aukštesnių kvalifikacinių kategorijų.

Visų pirma reikia jos norėti - tos karjeros. Tai kadangi man neaktuali, tai aš nesigilinau. (I3)

Gal vieniems tos karjeros reikia, kitiems nereikia, jie tiesiog yra laimingi su tuo. Kurie dirba, tai jie ten gal niekur nieko nedarys ir liks toliau ir dirbs toliau taip pat. (I6)

Iš informantų pasisakymų galima daryti išvadą, kad mokytojų atestacinė sistema teikia siauras galimybes mokykloje siekti vertikaliosios karjeros įgyjant vis aukštesnės mokytojo kvalifikacines kategorijas. Tačiau kalbant apie horizontaliąją karjerą ar asmeninį žmogaus augimą, atestacinė sistema tokių galimybių nesuteikia.

Kaip kvalifikacinė kategorija atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją

Šiuo klausimu siekiama informantų pateikiamais paaiškinimais suprasti kiekybinio tyrimo metu gautų duomenų respondentų argumentaciją. Informantų buvo prašoma pareikšti savo nuomonę („sutinku“, „nesutinku“) ir pakomentuoti teiginį, kad kvalifikacinė kategorija atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją. Remiantis atsakymais, kategorija „Kvalifikacinė kategorija atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją“ buvo sukurta išskiriant dvi nelygiavertes subkategorijas – „Nesutinku“ – 13 prasminių vienetų iš 7 informantų ir „sutinku“ – 2 prasminiai vienetai iš 2 informantų

Subkategorijos „Nesutinku“ informantų pateiktą argumentaciją galima apibūdinti taip – puikiai dirbantys mokytojai nenori atestuoti dėl to, kad jiems nepatinka rinkti būtinus atestacijai dokumentus ir atlikti kitas atestacijos procedūras. Mokytojai nenori gaišti laiko, jų nuomone, ne visai prasmingoms atestacinėms veikloms, todėl jų kompetencija yra aukštesnė, nei turima kvalifikacinė kategorija -

Pas mus dirba labai daug specialistų, kurie nenorėjo eiti tų formalumų, bet yra puikūs, puikūs darbuotojai. Tai aš linkusi nesutikti, kad savaime taip yra. (I3)

Tai tikrai ne, vėlgi yra žmonių, kurie dirba puikiai, bet kurie kelia kvalifikaciją, bet tiesiog nenori sudėti to segtuvėlio su tais dokumentais. Jiems pilnai užtenka vyr. mokytojo, nors jie dirba tikrai taip kaip dirba ekspertas. Tiek pat daug. Bet jiems to užtenka - tos ribos ir jie nemato reikalo vesti ten pamokas kažkam, sukrauti dokumentus, rinkti kažkokius popierius. Pažįstu ne vieną tokį žmogų. (I7)

Informantas I1 pabrėžė pastebimas neatitiktis tarp mokytojų gebėjimų save pateikti, pristatyti, tinkamai sutvarkyti atestacijai reikiamus dokumentus ir praktinės veiklos klasėje -

Tikrai kartais žmogus gali save pristatyti labai gražiai ir papasakoti apie save labai gražiai, bet darbo vietoje jisai taip gražiai neatrodo. . . . Popierius galima labai gražiai sutvarkyti, idealiai sutvarkyti, bet kai tu nueini į pamoką stebėti pamokos, tai matai, kad ten toli gražu taip nėra, kaip yra popieriuose parašyta.“ (I1)

Dar vienas argumentas siejamas su tuo, kad ne mokytojo turima kvalifikacinė kategorija, bet žmogaus asmeninės savybės atspindi darbo kokybę ir atsakomybės lygį.

Mano nuomone, ne kvalifikacinė kategorija atspindi mano darbo kokybę. Ir kvalifikacinė kategorija, galbūt yra daugiau žmogaus asmeninis noras oficialiai įteisinti savo žinias arba savo darbo patirtį. (I5)

Ir, jeigu aš sakym, nebūčiau apsigynusi metodininko, tai nereikia kad aš dabar dirbčiau kitaip. Aš taip galvoju, kad nuo to tikrai nepriklausytų, kad aš staiga, kadangi netapau metodininke, tai jau dabar dirbsiu čia kažkaip prasčiau ir man nebe taip rūpės tų vaikų rezultatai arba, kad jeigu būčiau apsigynusi ekspertą, ir, kad būčiau dabar daug geresnė mokytoja, negu dabar esu irgi. (I7)

Ne, ne, nesutikčiau visiškai su tuo. Nes yra, aišku, procentas nemažas žmonių, kurie tikrai yra lyderiai ir jų tos kategorijos labai atitinka jų profesinę veiklą, bet tai tikrai nėra šimtu procentų. Gal pusiau galėtų būti - penkiasdešimt penkiasdešimt (I8).

Informantai dar atkreipia dėmesį į tai, kad kartais mokytojai įgiję pageidaujamas kvalifikacines kategorijas nebededa pastangų tolimesniam savo kompetencijos tobulinimui ir tuomet jų turima kvalifikacinė kategorija po kiek laiko nebeatspindi jų praktinės veiklos ir kompetencijos -

Kadangi kvalifikacines kategorijas įgyti reikia būti išdirbus tam tikrą metų skaičių, tai va būna, sakau, tie žmonės užmiega. Užmiega, ir jeigu iki pensijos likę yra nedaug laiko, tai jie tiesiog nieko nedaro. Ir tu jau to eksperto iš jų neatimsi. (I4)

Manau, kad ir kartais tą kvalifikacinę kategoriją, ypač jeigu dažnai įgyta labai seniai, tai aš manyčiau, kad ne visada jinai atspindi . . . Nes jeigu aš, pavyzdžiui, apsigyniau ten, kokiais du tūkstančiai dešimtais ir daugiau nieko nuo to laiko nedariau, tai ar nėra taip, kad aš būdama metodininkė arba ekspertė, nuo du tūkstančiai dešimtų metų, bet nieko nedarydama, . . . galbūt nebūsiu tokia inovatyvi ir tokia įdomi, kaip koks nors jaunas mokytojas, kuris galbūt neturi tokių kategorijų, bet tikrai yra imlesnis naujovėms ir tas naujoves panaudoja savo darbe. Nemanyčiau, aš nesutikčiau, kitaip sakant, su tuo teiginiu, kurį jūs pasakėte. (I5)

Bet gal, pavyzdžiui, jisai tikrai, kad pasikels kvalifikaciją, bet nieko su tuo nedarys, o toliau dirbs kaip dirbęs.“ (I6)

Gali būti ekspertu ir niekur nuo to nepasistūmėjo į priekį ir atsilikę jau šviesmečiais, pavyzdžiui, nuo aktualijų kažkokių. Tai, aš manyčiau, kad tikrai niekada negalima absoliutinti, kad jeigu jau ekspertas, tai jisai bus visada kietas ir nepakartojamas, o jeigu jau ten yra mokytojas paprastas ar jaunesnysis ten kažkoksai, tai jau jam reikalinga būtinai pagalba. (I7)

Analizuojant subkategoriją „Sutinku“ išskiriamos 2 informantų nuomonės. Informantas I7 pateikia nuomonę, kad, kuo tu turi aukštesnę kvalifikaciją, tuo tu sugebi daugiau. Informantas I2 pastebi, kad atestacijos procedūros sukurtos taip, kad, iš esmės, jos tinkamai atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją. Akcentuojama, kad pagrindinis vertintinas dalykas mokytojų atestacijoje turėtų būti mokytojo praktinė veikla ir, kad dabartinė atestacinė sistema tą užtikrina, todėl mokytojo įgyta kvalifikacinė kategorija iš esmės atspindi jo kompetenciją bei praktinę veiklą –

Visiškai sutinku, visiškai sutinku, nes gali būti labai geras teoretikas, išmanyti labai daug metodų, labai gerai dėstyti mintis ir tikrai ten būti teoriškai įvaldęs visus įrankius, bet, jeigu tu praktiškai to netaikai, nu, tai tiesiog yra visiškai niekiniai dalykai. Tai čia yra esmių esmė, pamoka arba ten kaip bepavadinsi veikla, bet sutinku, kad tai ir yra esmių esmė, negu kad visi kiti surinkti rodikliai. Ar tu ten pasidalinai kažkokiu pranešimu, ar tu dar kažką tai padarei, man atrodo, vis tiek didysis svoris ir turėtų būti pamokai. (I2)

Remiantis informantų išsakytais argumentais galima būtų teigti, kad dažnai mokytojų turima kvalifikacinė kategorija neatspindi mokytojų kompetencijos ir praktinės veiklos dėl neužtikrinamo atestavimo periodiškumo, dėl sudėtingų, o kartais neprasmingų atestavimo procedūrų. Atkreiptinas dėmesys, kad informantai teigia, jog yra ir tokių atvejų, kuomet kvalifikacinės kategorijos puikiai parodo mokytojų kompetenciją.

Kaip mokytojų materialinis skatinimas siejamas su kvalifikacine kategorija

Viena iš mokytojų atestacijos tikslų formuluočių siejama su mokytojų materialiniu skatinimu. Koduojant kategoriją „Materialinis skatinimas turėtų būti siejamas su kvalifikacine kategorija“ buvo išskirtos 2 subkategorijos – „Nesutinku“ (11 prasminių vienetų, 5 informantai) ir „Sutinku“ (4 prasminiai vienetai, 4 informantai).

Informantai iš esmės mano, kad darbo užmokesčio dydis neturėtų būti siejamas su turimomis kvalifikacinėmis kategorijomis dėl destruktivių konkurencinių santykių tarp mokytojų, dėl jau

anksčiau aprašytų galimų kompetencijos ir kvalifikacijos neatitikimų bei dėl atsiradusių galimybių gauti deramą atlygį už įvairias papildomas mokykloje vykdomas veiklas –

Kad kitose mokyklose kartais būna ir negražių dalykų, todėl, kad tada prasideda tokia nesveika konkurencija tarp mokytojų dėl piniginių dalykų. Tai aš nemanyčiau, kad mokytojų darbo užmokestis ir atestacinė kategorija turėtų sietis su darbo užmokesčio padidiniu. (I1)

Jeigu mokytojas, vyr. mokytojas, kuris yra lygiai toks pat iniciatyvus ir jisai nenori kelti kvalifikacines kategorijas, bet gali daryti lygiai tą patį ir jis gauna mažesnę atlyginimą. Kaip ir tada neteisybė. (I2)

Bet aš tikrai nemanau, kad ir taip turėtų būti, kad būtent tai tik kvalifikacinė kategorija turėtų nulemti tiek kiek aš uždirbu. Bet kiek žinau, dabar jau ir atsiradusios yra šiek tiek ir kitos galimybės, kai gali už renginius mokėti. . . . Tai galbūt dabar jau galima šiek tiek ir kitur padėlioti tuos finansus, ne tik per kvalifikacinę kategoriją. (I7)

Du informantai į šį klausimą atsakė, kad jiems atestuojantis materialinis skatinimas nebuvo svarbus motyvuojantis veiksnys, todėl jie taip pat kvalifikacinės kategorijos įgijimo nesisietų su darbo užmokesčio pasikeitimu –

Nežinau, kaip tai turėtų būti aiškiai siejamas. Gal dėl to, kad man tai nėra pagrindinis argumentas, dėl ko ir aš siekiau kategorijos aukštesnės, tai man tai nėra argumentas, nes žinau, nes man tai nebuvo taip svarbu. Gerai tas skatinimas finansinis, bet jeigu jo ir nebūtų, aš vis tiek turbūt būčiau siekusi to. Man čia nėra didelės svarbos toksai dalykas. (I2)

Mano atveju, jeigu labai būtų reikšmingas skirtumas tarp mokytojo metodininko ar eksperto, aš eksperto siekčiau, bet ar aš nuo to tapsiu geresnis specialistas? Tai aš nežinau, aš ir dabar esu normalus specialistas. Aš taip jaučiuosi. Tai vien tik savaime skatinti pinigais, tai bus daugiau ekspertų, bet ar kokybė švietimo pagerės? Aš nežinau, nežinau. (I3)

Kitą vertus, 4 informantai svarstė ir apie privalumus, jeigu mokytojų kvalifikacinė kategorija būtų siejama su darbo užmokesčiu. Informantai kalbėjo apie mokytojų kuriamą pridėtinę vertę mokyklai -

Mokytojai - ekspertai, tarkim, tą tokią pridėtinę vertę duoda mokyklai, kad jie iš tikrųjų dalyvauja įvairiuose renginiuose. Jie bendrauja ir noriai dalinasi, kviečiasi pas save ir taip garsina mokyklą kažkur tai dalyvaudami, pranešimus skaitydami arba ten užmegzdami kažkokius partneriškus santykius su kitom institucijomis. Tai kaip ir tada gerai, kad jie gauna didesnę atlyginimą. (I2)

Materialinis atlyginimo susiejimas su kvalifikacija skatina mokytojus tobulėti - „*galbūt gal labiau taip, nes turbūt tai yra viena iš paskatų tobulėti ir gauti tam tikrą naudą*“ (I5) ir kuria socialiai teisingą darbo užmokesčio sistemą –

Turbūt nelabai administracijai yra lengva surasti kitą kelią kaip tuos mokytojus paskatinti, nes aš įsivaizduoju, kad direktorius negali iš oro nustatyti, kad tavo pamoka kainuos va šitiek, o tavo pamoka bus perpus pigesnė. Kai yra sudėliotas tos aiškos kategorijos, na tada sužinai, kad tavo pamoka kainuoja tiek, o kito kainuoja pagal kitą kainą. Atsiranda kaip ir sąžiningai sudėlioti finansai. (I7)

Dėl kvalifikacijos ir kompetencijos neatitikimų, dėl galimybių gauti atlygį už papildomas mokykloje vykdomas veiklas, dėl galimo neigiamos konkurencijos įtakos, kvalifikacinė kategorija neturėtų būti siejama su darbo užmokesčio dydžiu. Tačiau informantai atkreipia dėmesį, kad mokytojų kvalifikacija (ypač, jeigu kvalifikacija atitinka mokytojų kompetenciją) gali būti svarbi ir naudinga mokyklai, tad į tai reikėtų atsižvelgti kuriant darbo užmokesčio sistemas mokyklose.

Kaip turėtų atrodyti „ideali“ mokytojų atestacinė sistema

Klausimas, kaip, jūsų nuomone, turėtų atrodyti „ideali“ mokytojų atestavimo sistema informantams buvo užduodamas siekiant paskatinti pašnekovus nutolti nuo dabartinės atestacinės sistemos problematikos ir sudaryti galimybę dar kartą pažvelgti į ją tarsi iš šalies bei išryškinti tuos aspektus, apie kuriuos interviu metu nebuvo kalbėta. Taip pat buvo norima paskatinti aiškiau, tiksliau atskleisti informantų požiūrį į tobulintinas mokytojų atestavimo sistemos vietas.

Koduojant šią interviu dalį buvo išskirtos šios kategorijos „Ideali atestacija“ subkategorijos – „Visos procedūros mokykloje“ (16 prasminių vienetų, 5 informantai), „Dalis procedūrų mokykloje“ (9 prasminiai vienetai, 3 informantai), „Vertintojų kompetencija“ (6 prasminiai vienetai, 4 informantai), „Rami rengimosi atestacijai aplinka“ (8 prasminiai vienetai, 4 informantai).

Dalies informantų (I1, I5, I7, I8) nuomone visos atestavimo procedūros turėtų vykti mokykloje, kadangi mokyklos bendruomenė geriausiai pažįsta savo darbuotojus ir galėtų tinkamiausiai juos įvertinti. Iš esmės respondentai kalba apie vertinamuosius periodinius (metinius) pokalbius, kurių metu ir būtų vertinami mokytojai bei jiems suteikiamos kvalifikacinės kategorijos.

Atestacija turėtų vykti mokykloje ir niekur neišeiti iš mokyklos. . . . Mokytojas turėtų būti atestuojamas darbo vietoje. . . . Nes mokytojas ten dirba ir jis ten yra geriausiai matomas ir jis yra savo aplinkoj su savo vaikais. (I1)

Galbūt vieną kartą per metus toks pasidalijimas gerąja patirtimi arba tiesiog pristatymas, ką tu matei, kas buvo įdomu, kaip tu patobulėjai, kas tau pavyko ir nepavyko. Man atrodo,

per tuos pokalbius tokia ideali atestacija būtų - kas tau pavyko, kas nepavyko. Ką tu naujo, įvaldei per tą pusmetį arba per metus. Ką tu išmokai naujo? Kuo tu gali pasidalinti su kolegomis? Ir man atrodo, kad tada mokytojas auga kaip asmenybė ir kaip darbuotojas. Ir ta atestacija galbūt galėtų taip įvykti daugiau tose mokyklos ribose, bet kas kelerius metus. Aš net nežinau. . . . Galbūt galėtų būti nuspręsta oficialiai, kas kelerius metus vyktų, bet atestacija vyktų mokyklos viduje.“ (I5)

Iš tikrųjų, tai manyčiau būtų idealu, kai arčiausiai esantys žmonės, na sakykime, administracija, kuri tave mato kiekvieną dieną, būtų labai objektyvi ir, kurie, iš tiesų, be jokių popierių rinkimo, bet būdami šalia, tai, be abejo, žino kaip dirbu, taip matydami, kaip dirbu ir galėtų, sakykime, nuspręsti viduje kokios kategorijos tu esi verta. (I7)

Tai, bet turbūt geriausia, kai tos bendruomenės pažindamos mokytojus, administracija pažindama mokytojus, kažkaip suranda būdą, kaip kelti motyvaciją, kaip skatinti, kaip, tarkime, ir finansiškai galbūt truputį paskatinti... (I8)

Tačiau informantai (I4, I7 ir I8) mato ir tokios vidinės vertinimo tvarkos rizikas – galimi asmeniškumai, žema vertintojų kompetencija, administracijos abejingumas darbuotojų kompetencijos tobulinimui bei pačiai atestacijai -

Aš esu susidūrusi mokykloje, kad aš buvau užsienyje ir labai įdomią patirtį parsivežiau. Ir man [administracija] tiesiog pasakė - nepasakok čia, mes neturime laiko. Buvo pasakyta, kad čia nesvarbu. Čia mes dabar kalbėsime apie kontrolinius... Būna, kad administracija tave išleidžia, bet jie net nesidomi, kur tu ten važiuoji. (I4)

Tai aišku, kad tie, kurie yra šalia jie tikrai geriau mato už visus. Bet vėlgi įsijungia, aišku, tas nebūtinai objektyvumas ir tada viskas sugriūna ir, taip, suprantu, kad taip palikti nebūtų gerai, jeigu taip paliktumėme. (I7)

Ten balansuojant visus tuos dalykus, kad ir kolektyve nebūtų po to kažkokie lygesni už lygius ir ten tie niuansai. . . . tada einama į tokį minkštąjį jau procesą, kur reikia labai daug visokių vadybinių gebėjimų. (I8)

Kiti informantai (I2, I3, I4) mano, kad dalis atestacijos procedūrų, ypač kurios yra susijusios su aukštesnėmis kvalifikacinėmis kategorijomis, neturėtų būti atliekamos tik vidinių mokyklų vertintojų. Jų nuomone, reikėtų kreiptis ir į išorės vertintojus siekiant objektyvumo ir norint išvengti klaidų dėl kompetencijos stokos, negebėjimo įžvelgti platesnio švietimo sistemos konteksto. Informantams bendravimas su išorės vertintojais taip pat svarbus ir kaip kvalifikacijos tobulinimo veiksnys, kuris neleistų užsidaryti savo mokyklos rėmuose.

Nesutikčiau su tuo, kad visiškai be išorės požiūrio galėtų vykti atestacija mokytojų. Todėl, kad kiekviena mokykla labai nelygiaverčiai mato. Ir mato savo mokyklos kontekste, bet ne apskritai švietimo kontekste. Tai ir labai daug yra tokių, man atrodo, asmeninių santykių ir ryšių. Dėl to sakyčiau, kad vis tiek kažkas iš išorės turėtų dar taip pažiūrėti, pamatyti. (I2)

Jeigu matyt kvalifikaciją kaip mokymąsi ir kvalifikacijos kėlimą, tai išorinis vertinimas labai svarbus veiksnys. . . . nes atestacijos metu, ypač aukštesnių kategorijų, tai žmogus pasimatuojį save šalies lygmenyje, ar miestų lygmenyje. Tai va tokio siauro matymo, tai tikrai būtų nepakankamai. (I3)

Daug labai dabar tokių dalykų, kad tiesiog kuo mažesnė mokykla arba jeigu mažesnis miestas, tai būna kažkokie sužaidžia asmeniškumai, ar dėl pačių, galbūt, kompetencijų stokos. . . . Daug labai yra, sakykime, tų tokių trikdžių, asmeniškumų. To leidimo - neleidimo atestuoti. Su tais susiduri dalykais. (I4)

Informantai pokalbio metu taip pat pasidalino įžvalgomis apie vertintojų kompetenciją ir procedūras, kurios galėtų padėti užtikrinti mokytojų atestavimo objektyvumą. Vienas iš siūlymų, kad mokykla, jeigu reikia, galėtų savanoriškai kviestis kolegas iš kitų institucijų, kurie būtų vertintojai (I1, I3). Dėl didesnio objektyvumo kviečiamas galėtų būti ne vienas, o du vertintojai (I3). Informantas I2 siūlo vertintojams betarpiškai pabendrauti su mokinių tėvų atstovais ir išsiaiškinti mokytojo bendravimo ypatumus, specifiką ir unikalumą. I8 informantas kalba apie būtiną vadovų vadybinių kompetencijų stiprinimą, kurios būtinos vykdant atestaciją mokyklos viduje –

Aišku, dar galbūt labai lemia asmeninės savybės vadovų, administracijos darbuotojų, taip, kiek jie sugeba tuos žmones pakylėti, kažkaip tai padėti žmonėms suprasti, kad jie padeda kartu su jais kalbėdamiesi, bendradarbiaudami . . . Nes yra daugiau vieno žmogaus dominavimas, kur ir tie pokalbiai dažnai praeina ne taip maloniai, kaip galėtų praeiti iš tikro ir kiek galėtų duoti naudos. . . . Jie duoda naudos, bet jie neduoda tiek, kiek galėtų duoti, jeigu tas vadovas būtų stipresnis vadybiškai ir kai kurių dalykų sau neleistų ir daugiau žiūrėtų į bendrą rezultatą. Ir kad teigiami dalykai, kažkokie išsakyti, nebūtinai ten pagyros, bet teigiami padaršiniai, jie daugiau naudos duoda, negu kažkokia kritika, kuri dažniausiai duoda atvirkštinį rezultatą. (I8)

Informantai kalbėjo ir apie poreikį ramesniam rengimosi atestacijai laikotarpiui. Du informantai pabrėžė, kad svarbu žinoti aiškias kvalifikacijos tobulinimo galimybes, kurios turėtų būti lengvai prieinamos ir kokybiškos –

Aš norėčiau profesinių atostogų, kas kokius penkis metus, tai man būtų tobula. Penkis metus dirbi, vienus metus - tikrai profesinės atostogos. Mokaisi, rašai darbą, kad jau tokį bakalaurinio lygio ir esi atsidavęs mokslams. (I3)

Kad ten išleistų, sudarytų galimybes, nes susidurdavau ir aš mokykloje, kad turiu galimybę išvykti, bet pagrindinis tavo dalykas – vesk pamokas. Kad tėvai tikrai nelįstų, nekibtų, kad čia nepavaduotų vis kitas. Tas dalykas mane labai stabdė, ir kartais aš nuleisdavau rankas. . . . Galbūt būtų dar neblogai mokytojų kvalifikacijos . . . kad valstybė finansuotų. Gal kas nors nori magistrantūrai pasimokyti, gal nori kažkokius kursus lankyti. . . . Galbūt daugiau įvairiais šitais organizaciniais dalykais [pasirūpintų], kad nuolat gautų mokytojai informaciją, kur jie galėtų keliauti, ne vien tikrai savišvieta užsiiminėti. Kad būtų kvalifikacijos tobulinimo įmonės, kad jos būtų patikimos, kažkokios akredituotos galbūt labiau nes, kad čia visokių būna.“(I4)

Svarbu, kad atestacijos procedūros nebūtų gąsdinančios, o būtų teikiančios pagalbą ir draugiškos mokytojui –

Sakyčiau, kad tai turėtų būti kažkaip tai normaliai proto ribose - kokybiška pamoka, normalūs santykiai su tėvais, atliepti lūkesčiai vieni kitų ir tada visa tai įvertinus suteikiama kategorija. (I2)

Galbūt atestacija neturėtų būti tikrai kaip baubas, kad va čia dabar mes ateisim tavęs patikrinti. Bet galėtų būti kartu ir pagalba iš šalies žmogui, jeigu tu matai, kad jis patiria kažkokių sunkumų, tokia kaip ir mentorystė truputėlį. (I1)

Informantai kalbėjo ir apie mokytojų atestacijos periodiškumo svarbą. Informantai (I3, I4, I6) sakė svarbu, kad atestacija vyktų reguliariai ir nuolatos, kelerių metų periodiškumu, kuomet reikėtų įgyti aukštesnę arba pasitvirtinti jau esamą kvalifikacinę kategoriją.

Atkreiptinas dėmesys, kad informantai (I1 ir I3) siūlė spręsti atestacijos dokumentavimo klausimus – mažinti dokumentų kiekį (I1) ir juos kaupti elektroniniu būdu (I3).

Apibendrinant galima pasakyti, kad „idealią“ atestacinę sistemą informantai sieja su aiškiais ir paprastesnėmis atestavimo procedūromis, kurios visos ar beveik visos atliekamos mokyklos ribose su galimais kviestiniais vertintojais. Informantų minimos procedūros panašios į metinius veiklos vertinamuosius pokalbius, kurių metu gaunamas grįžtamasis ryšys apie mokytojų praktinę veiklą.

Informantai turi nuogąstavimų dėl mokykloje vykdomos atestacijos objektyvumo užtikrinimo ir galimo mokyklų užsisklendimo savyje. Kartu yra siūloma atkreipti dėmesį į būtiną

vertintojų (vadovų, administracijos) kompetencijų tobulinimą, kad atestacija nebūtų gąsdinanti, o teikianti pagalbą. Mokytojų kompetencijos tobulinimo renginiams turėtų būti skiriamas deramas laikas ir dėmesys.

Kas atsitiktų, jeigu būtų panaikinta mokytojų atestacija

Šiuo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kiek atestacijos sistema yra reikšminga informantams. Kategorijoje „Jeigu panaikintume atestaciją“ buvo išskirtos šios 3 subkategorijos „Suirtų nusistovėjusi tvarka“ (išskirti 9 prasminiai vienetai, 4 informantai), „Niekas nepasikeistų“ (8 prasminiai vienetai, 5 informantai) ir „Kiltų nepasitenkinimas“ (3 prasminiai vienetai, 2 informantai).

4 informantai mano, kad visgi tam tikrų problemų būtų, pirmiausia būtų pristabdytas mokytojų domėjimasis, naujovių ieškojimas, o kartu sumažėtų ir mokymų, nes dingtų dalies mokytojų poreikis eiti į mokymus, todėl iš dalies sustotų ir mokytojų tobulėjimas (I2). I4 informantas sako, kad tuomet reikėtų sukurti mokytojų karjeros modelį, *„nes kitaip, jeigu nebus kažkokio karjeros modelio ar atestacijos, tai aš manau, kad nebus ir to tobulėjimo.“* (I4) I6 informantas atestacijos panaikinimą susieja su atsitiktinių žmonių padaugėjimu mokyklose ir tam tikru kontrolės praradimu–

„Tai, nežinau, kažkaip vis tiek man atrodo, kad turėtų išlikti ta sistema, nes galbūt šiek tiek daugiau tai duoda ir kontrolės ir, kaip sakant, tų rėmų kažkokių vis tiek reikia. Ir galbūt būtų daugiau tokio kažkokio chaoso. . . . gal kažkokių žmonių būtų mokykloj ne tokių, kokių norėtųsi. Kad galbūt ateitų tie, kurie kažką ten padirbsiu ir nesvarbu, kaip ir ką ten, o šiaip tai manau, kad reikia tų atestacijų, kad nors kiek, nors truputėlį skatintų tobulėti.“ (I6)

Informantai I3 ir I4 atkreipia dėmesį, kad būtų sudėtinga išspręsti su kvalifikacinėmis kategorijomis susieto darbo užmokesčio klausimus – *„kaip mokėtų tiems mokytojams panaikinus atestaciją?“* (I4); *„Tai paveiktų finansiškai atlyginimus žmonėms. Na, tikrai sukeltų nemažai erzelio, ypač tie, kurie dirbo, kad turėtų tą atestaciją patvirtinančius [dokumentus]. . . . Tai, manau, sukeltų erzelio.“* (I3)

5 informantai mano, kad niekas nepasikeistų –

Aš nemanau, kad kažkas labai pasikeistų (I1)

Tai jeigu valstybė būtų pasiryžus labiau investuoti į mokytojų lėšomis, tai tada tos atestacijos ir nereikėtų. (I3)

Jeigu kalbėtume apie mokymosi procesą, tai manau, kad niekas nepasikeistų, nes tie, kurie dirbo gerai ir dirbtų gerai. Tie, kurie nori dirbti arba dirba atsainiai, ir dirbtų atsainiai.

Nemanau, kad kažkas pasikeistų panaikinus kategorijas.“ (I5)

Absoliučiai niekas nepasikeistų. Galbūt kažkas apsiverktų, nes norėjo, tarkim, tapti ekspertu, bet čia juoko tokiu tonu, bet nebetaps. O jau svajojo kelis metus ir rinko, galbūt netgi įrodymus, kažkokius dokumentus. Na, bet iš esmės tai niekas nepasikeis. (I8)

Visgi informantai išskiria, kad tie mokytojai, kurie jau yra įgiję kvalifikacines kategorijas, ko gero, jaustųsi įsižeidę –

Nes manau, kad galbūt dauguma įsižeistų, jaustųsi įžeisti, pažeminti ir taip toliau. “ (I5)

Būtų labai daug nepasitenkinimo. Tikrai būtų labai daug nepasitenkinimo. Na ir iš kitos pusės suprantu kodėl, nes iš tiesų tikrai manau, kad neturi visi mokytojai gauti vienodo atlyginimo. Nes tikrai tas darbas vienoje mokykloje dirbančių mokytojų, tikrai labai kartais skiriasi, nors atrodo dirbame tą patį darbą, galbūt dėstome tą patį dalyką, turime tiek pat pamokų, tokį pat stažą, o darbas skiriasi kartais. (I7)

Informantas I1 pažymėjo, kad mokyklose, ko gero, sumažėtų konkurencija, nes nebebūtų dėl ko kovoti ir visi piniginiu atžvilgiu būtų lygūs.

Kadangi mokytojų atestavimo sistema daugiausia siejama su mokytojų darbo užmokesčio diferencijavimu ir mokytojų kompetencijos tobulinimu, tai dėsninga, kad šios 2 sritys ir yra labiausiai informantų aptariamoms šiame provokacinio pobūdžio klausime. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad dalis informantų panaikinus atestavimo sistemą didelių pokyčių neįžvelgtų.

Apibendrinimai, išvados ir rekomendacijos

Išanalizavus mokytojų atestacijos klausimais rašančius šaltinius matome, kad mokytojų atestacija glaudžiai siejasi su šiomis vadybinėmis sritimis – mokytojų nuolatinio profesinio tobulėjimo vadyba, mokytojų karjera ir atlygio sistema. Visos šios vadybinės sritys būdingos ir dabartinei Lietuvos bendrojo ugdymo mokytojų atestacijos sistemai. Tą patvirtina mokytojų atestacijos tikslų analizė bei gauti kiekybinio ir kokybinio tyrimų duomenys. Tačiau tiek atestacijos dokumentuose, tiek praktinėse atestacijos veiklose trūksta pagrindinio vertinimo komponento – sisteminio grįžtamojo ryšio teikimo, kuris padėtų tobulinti mokytojų praktinę veiklą. Grįžtamojo ryšio svarbą nurodė ir kokybinėje tyrime dalyje dalyvavę informantai kalbėdami apie įsimintiniausias atestacijos procedūras bei įvardindami jiems svarbius atestacijos tikslus.

Analizuojant pedagogų / mokytojų atestacijų sistemų tikslų kaitą matome, kad iki 2008 metų atestacijos sistema buvo intensyviai tobulinama ir jos tikslai buvo siejami su tam laikmečiui kylančiais švietimo iššūkiais. Mokytojų atestacija buvo naudojama kaip įrankis tam tikroms švietimo problemoms spręsti – per mokytojų kvalifikacijos tobulinimą skatinti mokytojus aktyviau dalyvauti švietimo reformos įgyvendinime, gauti didesnę darbo užmokesť. Tačiau nuo 2008 metų iki dabar iš esmės atestacijos tvarka nebebuvo keičiama – tai rodo, kad sistema prarado savo aktualumą švietimo vadybininkų ir politikų tarpe. Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad ir mokytojai nėra nusiteikę dalyvauti atestacijoje ir siekti kvalifikacinių kategorijų - 64 % respondentų atestavosi prieš 6 ir daugiau metų ir tik trečdalis respondentų savanoriškai ketina siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos ateityje. Kokybinėje tyrimo dalyje informantai tai sieja su neadekvačiomis atestacijos procedūromis ir nedideliu atestacijos poveikiu mokytojams bei pačiai mokyklai. Dažnai ir mokyklos administracija nebūna suinteresuota, kad būtų daug mokytojų turinčių aukštą kvalifikacinę kategoriją. Informantų nuomone, panaikinus atestaciją, jeigu būtų išspręsta darbo užmokesčio susiejimo su kvalifikacinėmis kategorijomis tvarka, didelių pokyčių mokyklose nebūtų.

Tyrimo duomenys liudija apie tai, kad mokytojai iš esmės yra abejingi mokytojų atestacijai, išskyrus darbo užmokesčio dedamąją.

Analizuojant klausimus susijusius su bendrojo ugdymo mokytojų požiūriu į atestacijos sistemos procedūrų tinkamumą įvertinti mokytojo praktinę veiklą, teorinį pasirengimą ir žinias bei atestacinės sistemos tinkamumą įgyti kompetenciją atitinkančią kvalifikacinę kategoriją, ryškesnių tendencijų išvelgti nepavyko. Kokybinės tyrimo dalies informantai mano, kad dažnai mokytojų turima kvalifikacinė kategorija neatspindi mokytojų kompetencijos ir praktinės veiklos dėl neužtikrinamo atestavimo periodiškumo, dėl sudėtingų, o kartais neprasmingų atestavimo procedūrų.

Analizuojant dabartinės atestacinės sistemos tikslus matome, kad jų formuluotės daugiau atspindi išorinius motyvacinius veiksnius – kompetencijos tobulinimas (o ne tobulinimasis), atestacinių procedūrų sąsajos su tradicinės vertikalios karjeros samprata, numatytas materialinis skatinimas, atsakomybės didinimas. Tad dabartinė mokytojų atestavimo sistema menkai atspindi mokytojų nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdų įvairovės poreikius. Tą patvirtina ir atlikto tyrimo duomenys - negalima išskirti aiškios daugumos mokytojų, kurie išvelgtų atestaciją kaip motyvuojantį tobulinti savo kompetencijas veiksni - 23 % respondentų neturi aiškios nuomonės, o dažniau atestaciją kaip motyvuojantį veiksni nurodė aukštesnes kvalifikacijos kategorijas turintys mokytojai – 63,8 %.

Tyrimo duomenimis, atestacijos sistema iš esmės nedaro jokio poveikio mokytojų profesinio tobulėjimo aktyvumui. Jeigu nevyktų atestacija, 88 % respondentų ir toliau taip pat dalyvautų kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Apibendrinus informantų pateiktus atsakymus matome, kad asmeninės savybės yra pagrindiniai mokytojus motyvuojantys veiksniai skatinantys nuolat tobulinti savo kompetencijas ir šie veiksniai nesisieja su šiuo metu veikiančia atestacijos sistema.

Negalima išskirti aiškios tendencijos ir vertinant mokytojų požiūrį į galimybes siekti karjeros - 26,1 % mokytojų neturi aiškios nuomonės, 39 % mokytojų nesutinka, kad atestacijos sistema sudaro tinkamas sąlygas mokytojams siekti karjeros. Iš informantų pasisakymų galima daryti išvadą, kad mokytojų atestacinė sistema teikia galimybes mokykloje siekti siauros vertikaliosios karjeros įgyjant vis aukštesnes mokytojo kvalifikacines kategorijas. Tačiau kalbant apie horizontaliąją karjerą ar asmeninį žmogaus augimą, atestacinė sistema tokių galimybių nesuteikia.

63 % mokytojų atestuoja tik dėl galimybės gauti didesnę darbo užmokestį, kas rodo, kad mokytojų atestacijos esminis tikslas yra didesnis darbo užmokestis, nors 60,6 % respondentų mano, kad darbo užmokestis neturėtų priklausyti nuo turimos kvalifikacinės kategorijos. Informantai pateikia argumentus susijusius su kvalifikacijos ir kompetencijos neatitikimais ir galimybėmis gauti atlygį už papildomas mokykloje vykdomas veiklas.

Dėl mokytojų kvalifikacinių kategorijų susiejimo su darbo užmokesčio dydžiu, mokyklų administracijos taip pat patiria tam tikrų nepatogumų siekiant lanksčiai reaguoti į darbo rinkos situaciją, nes, naujai į mokyklas atėjusiems ir neturintiems aukštesnių kvalifikacinių kategorijų mokytojams, reikia rasti būdų, kaip sudaryti jų pageidaujamą darbo užmokestį suderinant darbo užmokesčio reikalavimus pagal etatinio apmokėjimo tvarką. Statistinė analizė rodo, kad neturinčių

pedagoginės kvalifikacinės kategorijos mokytojų skaičius Lietuvos mokyklose gerokai išaugęs – nuo 10,34 % - 2018/2019 mokslo metais iki 27,97 % - 2023/2024 mokslo metais.

Maždaug du trečdaliai respondentų mano, kad mokyklos pačios galėtų pasirengti reikiamus mokytojų atestavimo dokumentus ir pačios galėtų sėkmingai vykdyti savo mokytojų atestaciją. Apie 15 % respondentų šioje tyrimo dalyje pasirinko neutralius teiginius, kurie gali būti traktuojami kaip aiškos nuomonės neturėjimas. Pastebimas akivaizdus respondentų pritarimas teiginiui (80,7 %), kad vieningus reikalavimus (gaires) atestacijai visai šaliai turėtų nustatyti viena centralizuota institucija. Kokybinis tyrimas parodė, kad informantai atestaciją sieja su aiškiomis ir paprastesnėmis atestavimo procedūromis, kurios visos ar beveik visos būtų atliekamos mokyklos ribose su galimais kviestiniais vertintojais.

Respondentai (daugiau kaip 50 %) iš esmės pritartę kasmetiniam vertinamajam mokykloje vykdomam pokalbiui, kurio metu būtų aptartas mokyklos veiklos planas ir galimas mokytojo indėlis į jį, asmeniniai profesinio tobulėjimo ir karjeros planai. Informantų siūlomos „idealios“ atestacijos procedūros panašios į metinius veiklos vertinamuosius pokalbius, kurių metu periodiškai gaunamas grįžtamasis ryšys apie mokytojų praktinę veiklą. Informantai turi nuogąstavimų dėl mokykloje vykdomos atestacijos objektyvumo užtikrinimo ir galimo mokyklų užsisklendimo savyje. Todėl iš karto siūlo atkreipti dėmesį į būtiną vertintojų (vadovų, administracijos) kompetencijų tobulinimą, kad atestacija nebūtų gąsdinanti, o teikianti pagalbą.

Analizuojant šaltinius nepavyko rasti Lietuvoje atliktų tyrimų apie galimus ryšius tarp turimos mokytojų kvalifikacinės kategorijos ir mokinių mokymosi pasiekimų. Tačiau išanalizavus Vilniaus miesto ir Raseinių raj. savivaldybės pateikiamus viešus duomenis apie turimą mokytojų kvalifikacinę kategoriją (2015 – 2024 metai) ir NMPP mokinių pasiekimus (2022 – 2023 metai) bei atsižvelgus į SEK indeksą ir papildžius analizę Anykščių raj. savivaldybės duomenimis, darytina tokia prielaida, kad aukštesnė mokytojo kvalifikacinė kategorija nėra lemiamas veiksnys užtikrinantis šių mokytojų mokinių aukštesnius mokymosi pasiekimus.

Remiantis aukščiau išdėstytais išvadomis ir apibendrinimais galima teigti, kad šio darbo iškelta hipotezė dėl šiuo metu veikiančios bendrojo ugdymo mokytojų atestavimo sistemos neveiksmingumo pasitvirtino. Atestacijos nuostatuose aprašyti tikslai (išskyrus materialinį skatinimą) visoms atestacijoje dalyvaujančios šalims nėra aktualūs ir pati sistema veikia daugiau iš „inercijos“, tačiau nėra gyvybinga.

Rekomendacijos ir klausimai diskusijai

Vienas iš galimų siūlymų - šiuo metu vykdomą centralizuotą bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestavimo sistemą keisti į decentralizuotą ir visas atestavimo procedūras vykdyti pačioje mokykloje. Reikėtų išsamesnių diskusijų dėl vieningų reikalavimų visoms Lietuvos mokykloms, nes remiantis šio tyrimo duomenimis, galima išvelgti mokytojų nerimą, kad visiškos decentralizacijos atveju daugiau sprendimų galių įgaus vadovai, kurių kompetencija kartais galima suabejoti, todėl vieningi reikalavimai galėtų būti pasirinkti kaip saugesnis variantas. Siekiant suvaldyti šias rizikas, būtina iš karto apgalvoti apie tam būtinų kompetencijų tobulinimą mokyklų vadovams, kad jie galėtų sėkmingai suvaldyti šiuos procesus mokyklos lygmeniu.

Atsieti mokytojo darbo užmokesčio dydį nuo mokytojo turimos kvalifikacinės kategorijos.

Jeigu visgi toliau būtų tęsiama dabar vykdoma mokytojų atestacija, reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos tyrimo metu išryškėjusius aspektus:

- dėl mažesnių švietimo įstaigų pasirinkimų ir darbo rinkos specifikos, mokytojų profesinės karjeros bei profesijos keitimo galimybės labiau ribotos mažesnių savivaldybių mokyklose, todėl dabartinė veikianti atestacijos sistema yra tinkamesnė šių savivaldybių mokytojams. Reikia pagalvoti apie atestacijos sistemos tinkamumą ir didmiesčių mokykloms, kur daugėja mokytojų, kurie turi nedidelį pedagoginį stažą, yra vyresnio amžiaus ir santykinai linkę dažniau keisti ugdymo sritis ar net pačias profesijas;
- tiems mokytojams, kurie turi stiprią vidinę motyvaciją nuolatiniam kompetencijos tobulinimui, atestacijos procedūros veikia kaip demotyvatoriai dėl perteklinių biurokratinių reikalavimų. Todėl įgiję kvalifikacines kategorijas mokytojai nenori kartoti atestavimo procedūrų, bet mano, kad sistema yra tinkama mažiau motyvuotiems kolegoms. Reikėtų pagalvoti, kaip atestacinę sistemą padaryti „lankstesnę“ ir „taiklesnę“. Tai yra, numatyti būdus, kaip aktyvūs mokytojai galėtų surinkti ir pateikti veiklos įrodymus mažiau formalizuotu būdu nei įrodymų rinkimo segtuvas.

Šaltiniai

- Adamson, B., & Morris, P. (2014). *Comparing curricula. In Comparative education research: Approaches and methods* (pp. 309-332). Cham: Springer International Publishing.
- Aleknevičienė, J., Pocienė, A., & Šupa, M. (2020). *Kaip parašyti mokslinį rašto darbą. Mokomoji priemonė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Bilbokaitė, I. (2013). *Teorinis kompetencijos sampratos diskursas universitetinių studijų programų realizavimo kontekste*. Jaunųjų mokslininkų darbai, 2 (40), 67-74.
- Dessler, G. (2001). *Personalo valdymo pagrindai*. Poligrafija ir informatika.
- Duoblienė, L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos*. Vilniaus universiteto leidykla.
- European Commission / EACEA / Eurydice. (2023). *Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe – 2023: The teaching profession. Eurydice report*. Publications Office of the European Union.
- Fedorovskytė, J. (2006). *Atestacija–darbuotojų skatinimo priemonė*. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. 2006, 2003/2004, p. 63-69.
- Gedvilienė, G., Laužackas, R., & Tūtlys, V. (2010). *Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai*. VDU leidykla.
- Girdzijauskienė, R., Nilivaara, P., & Penkauskienė, D. (2024) *Kompendiumas Mokslinės literatūros apie kompetencijų ugdymą ir vertinimą sąvadas*. <https://sdcentras.lt/wp-content/uploads/IO1-COMPENDIUM-LT.pdf>
- Hopkins, D., Ainscow, M., & West, M. (1998). *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Tyto alba.
- Jarienė, R. (n.d.). *Įtakingiausių XX–XXI a. mokymosi teorijų apžvalga*. http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/Moduliai/III_modulis/Skaitiniai/1_1_mokymosi_teorijos.pdf
- Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Šviesa.
- Kasiulis, J., & Barvydienė, V. (2001). *Vadovavimo psichologija*. Technologija.
- Laužackas, R. (1996). *Svarbiausios profesinės edukologijos sąvokos*. Phare Lietuvos profesinio rengimo reformos koordinavimo centras.
- Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas. (1995) *Pedagogų atestacija: nuostatai, įskaitos, programos*. Lietuvos pedagogų kvalifikacijos institutas. Dialogas.

- Lietuvos respublikos biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo ir komisijų narių atlygio už darbą įstatymas. (2017). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c6dd7dc2e23411e6be918a531b2126ab/asr>
- Lietuvos respublikos kultūros ir švietimo ministerijos Kolegijos nutarimas dėl pedagogų atestacijos nuostatų ir ugdymo įstaigų vadovų atestacijos nuostatų. (1991). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.629EC4E35666>
- Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (1996) *Pedagogų atestacijos nuostatai*. Leidybos centras.
- Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2001) *Lietuvos švietimas 2000*. Pedagogų profesinės raidos centras.
- Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl mokytojų atestacijos nuostatų patvirtinimo. (2007). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7B855557B78C>
- Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestacijos nuostatų patvirtinimo. (2008). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6B394D036999>
- Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijos tvirtinimo. (2012). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425929?jfwid=-xdi8yzl9g>
- Lietuvos respublikos Švietimo įstatymas. (1991). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/asr>
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija / Nacionalinė švietimo agentūra. (2024). *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2024. I dalis*. https://smsm.lrv.lt/public/canonical/1724750670/5886/Svietimas_Lietuvoje_2024_web.pdf
- Liugailaitė, V. (1999). *Kūrybiškus ugdo nekūrybiški? Mokykla 1*, 26-27.
- Maslauskaitė, A. (2008). *Mokslo tiriamojo darbo metodologiniai pagrindai: mokomoji knyga*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- Merfeldaitė, O., & Railienė, A. (2012). *Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo analizė: pedagogų karjeros proceso metmenys*. Socialinis darbas. Mykolo Romerio universitetas 11 (2).
- Mičiulienė, R., & Brandišauskienė, A. (2021). *Mokytojų profesinio tobulėjimo sampratos analizė*. *Pedagogika*, 143(3), 23–44. <https://doi.org/10.15823/p.2021.143.2>
- NŠA Švietimo valdymo informacinė sistema. (2024, lapkritis). <https://www.svis.smm.lt/>

- OECD. (2013). *Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment*, OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education. <https://doi.org/10.1787/9789264190658-en>.
- OECD. (2020). *TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valued Professionals*, TALIS. <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>.
- Raseinių rajono savivaldybės administracija (2024, lapkritis). *2022 ir 2023 m. nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų rezultatų analizė*. <https://www.raseiniai.lt/mokiniu-pasiekimai/?lang=lt>
- Sabaliauskas, S. (2011). *Sportininkų motyvacijos siekti didelio meistriškumo edukacinės prielaidos*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Sakalas, A. (1998). *Personalo vadyba*. Margi raštai.
- Sakalas, A., & Šilingienė, V. (2000). *Personalo valdymas*. Technologija.
- Stancikienė, A. (2009). *Teoriniai profesinės karjeros valdymo aspektai*. Viešoji politika ir administravimas 1, 29.
- Šiuolaikinių didaktikų centras. (2021). *Pedagogų kompetencijų vertinimo, jų pripažinimo ir taikymo profesinėje veikloje instrumentų paketas*. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/03/Pedagogu-kompetenciju-vertinimo-instrumentu-paketas.pdf>
- Trakšėlys, K. (2008). *Mokytojų požiūris į profesinius reikalavimus*. Pedagogika, (92), 7-13.
- Vilniaus miesto savivaldybė. (2023). *Vilniaus miesto savivaldybės 2022 metų švietimo pažangos ataskaita*. https://www.eduvilnius.lt/uploads/ECB/content_1741613037/vms-2022-metu-svietimo-pazangos-ataskaita_8934.pdf
- Vilniaus miesto savivaldybė. (2024). *Vilniaus miesto savivaldybės 2023 metų švietimo pažangos ataskaita*. https://www.eduvilnius.lt/uploads/ECB/content_1741613233/svietimo-pazangos-ataskaita-2023_4043.pdf
- Visuotinė lietuvių enciklopedija. (n. d.). Atsakomybė. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. <https://www.vle.lt/straipsnis/atsakomybe/>
- Želvys, R. (1999). *Švietimo vadyba ir kaita*. Garnelis.
- Želvys, R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilniaus universiteto leidykla.

Priedai

Priedas A

Bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrio į mokytojų atestaciją tyrimas

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrį į dabartinę mokytojų atestavimo sistemą.

Jums pateikiamas klausimynas yra anoniminis ir gauti duomenys bus naudojami tik moksliniams tikslams (magistrinio darbo rašymui). Jūsų pateikti atsakymai bus analizuojami apibendrintai ir niekaip nebus susiejami su konkrečiais asmenimis ar institucijomis. Šioje anketoje nėra „teisingų“ ir „neteisingų“ atsakymų. Atsakydami į klausimus nesistenkite prisiminti, kaip šiuos klausimus apibrėžia mokytojų atestaciją reglamentuojantys dokumentai, o tiesiog laisvai reiškite savo nuomonę. Būtent jūsų nuomonė ir yra svarbiausia šiame tyrime.

Dėkoju už Jūsų nuomonę ir sugaištą laiką. Numatoma klausimyno pildymo trukmė – 10 – 15 min. Jei turite su tyrimu susijusių klausimų, kreipkitės el. paštu - virgilijus.pupeikis@fsf.stud.vu.lt

Tinkamus atsakymus pažymėkite „varnele“.

1. Jūsų amžius –

jaunesnis (-ė) nei 25 m.

- ☐ 25 – 34 m.
- ☐ 35 – 44 m.
- ☐ 45 – 54 m.
- ☐ 55 – 64 m.
- ☐ 65 m. ir vyresnis (-ė)

2. Jūsų išsilavinimas -

- ☐ vidurinis
- ☐ aukštasis neuniversitetinis
- ☐ aukštasis universitetinis
- ☐ šiuo metu studijuoju

3. Pedagoginio darbo stažas -

- ☐ iki 5 m.
- ☐ 6 – 9 m.
- ☐ 10 – 14 m.
- ☐ 15 – 24 m.
- ☐ 25 m. ir daugiau

4. Jūsų kvalifikacinė kategorija -

- ☐ Mokytojas
- ☐ Vyresnysis mokytojas
- ☐ Mokytojas metodininkas
- ☐ Mokytojas ekspertas
- ☐ Nesu įgijęs jokios mokytojo kvalifikacijos

5. Kada paskutinį kartą jūs atestavotės -

- ☐ mažiau kaip prieš 2 metus
- ☐ prieš 3-5 metus
- ☐ daugiau kaip prieš 6 metus
- ☐ nesiatestavau

Kiek sutinkate su šiais teiginiais apie mokytojų atestavimo tvarką bei jai keliamus tikslus? Pasirinkite vieną Jums labiausiai tinkantį atsakymo variantą.

6. Mokykla yra pajėgi pati nustatyti savo mokytojų atestavimo tvarką, suformuluoti tikslus, parengti dokumentus.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

7. Mokykla yra pajėgi pati kokybiškai pagal savo parengtus dokumentus vykdyti mokyklos mokytojų atestaciją.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

8. Visų bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų atestacija privalo vykti pagal visai šaliai vieningus reikalavimus, kuriuos paruošia Švietimo, mokslo ir sporto ministerija.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

9. Mokytojų atestavimo sistema skatina mokytoją tobulinti savo kompetenciją.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

10. Mokytojų atestavimo sistema sudaro tinkamas sąlygas mokytojui siekti karjeros.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

11. Mokytojų atestavimo sistema sudaro tinkamas sąlygas mokytojui įgyti jo kompetenciją atitinkančią kvalifikacinę kategoriją.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

12. Mokytojų atestavimo sistema leidžia objektyviai įvertinti mokytojo praktinę veiklą.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

13. Mokytojų atestavimo sistema leidžia objektyviai įvertinti mokytojo teorinį pasirengimą ir žinias.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

14. Mokytojų atestavimo sistemos dėka aukštesnės kompetencijos mokytojams sudaroma galimybė gauti didesnę darbo užmokesį.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

15. Mokytojai siekia aukštesnės kvalifikacinės kategorijos tik dėl didesnio darbo užmokesčio.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

16. Ar siektumėte aukštesnės kvalifikacinės kategorijos, jeigu mokytojų atestacija nebūtų privaloma?

☐	☐	☐
Taip	Ne	Sunku pasakyti

17. Jeigu nevyktų mokytojų atestacija, jūs dalyvautumėte profesinio tobulinimo/ tobulėjimo renginiuose:

☐	☐	☐	☐	☐
Dažniau	Tiek pat, kiek ir dabar	Rečiau	Visiškai nedalyvaučiau	Sunku pasakyti

18. Mokytojų atestacinė sistema didina mokytojo atsakomybę už ugdymo rezultatus.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

19. Aukštesnės kvalifikacijos mokytojo ugdomų mokinių mokymosi pasiekimai yra aukštesni.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

20. Mokytojų atestacinė sistema didina mokytojo atsakomybę už profesinį tobulėjimą.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

21. Mokytojas ekspertas skiria daugiau dėmesio profesiniam tobulėjimui nei vyresnysis mokytojas.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

*Kiek sutinkate su šiais teiginiais apie galimą vien tik mokykloje vykdomą mokytojų atestavimo tvarką?
Pasirinkite vieną Jums labiausiai tinkantį atsakymo variantą.*

22. Vieną kartą metuose mokytojas kartu su mokyklos administracija turėtų aptarti mokyklos veiklos planą ir galimą mokytojo indėlį į bendrą įstaigos veiklą.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

23. Vieną kartą metuose mokytojas su mokyklos administracijos atstovais turėtų aptarti savo asmeninį profesinio tobulėjimo planą ateinančioms 12 mėn.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

24. Vieną kartą metuose mokytojas su mokyklos administracijos atstovais turėtų aptarti savo profesinės karjeros raidą.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

25. Mokytojų darbo užmokesčio dydis turėtų priklausyti tik nuo darbo krūvio ir pareigų, dėl kurių kiekvienais metais tariamasi kasmetinių pokalbių metu.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

26. Mokykla pati sprendžia, ar jų mokykloje mokytojams bus suteikiamos kvalifikacinės kategorijas.

☐	☐	☐	☐	☐
Nesutinku	Labiau nesutinku, nei sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Labiau sutinku, nei nesutinku	Sutinku

Dėkoju už jūsų laiką ir pateiktus atsakymus!

Priedas B

Klausimynas mokytojams

Įvadinė dalis

Padėka už sutikimą dalyvauti, užtikrinamas anonimiškumas, paprašoma leisti įrašyti pokalbį, paaiškinama, kas bus daroma su įrašu, kas juo disponuos; kaip jis bus transkribuojamas. Informuojama, kad dalyvis turi teisę nutraukti tyrimą bet kada; netgi po interviu gali paprašyti ištrinti įrašą.

Šiame pokalbyje norėtume su jumis pasikalbėti apie jūsų patirtį, susijusią su mokytojų atestacija, ir požiūrį į jos reikšmę, prasmę bei organizavimą.

Atsakydami į klausimus nesistenkite prisiminti, kaip vienus ar kitus aptariamus klausimus apibrėžia teisės aktai, o tiesiog laisvai reikškite savo nuomonę.

Taip pat primenama, kad nėra „teisingų“ ir „neteisingų“ atsakymų.

Numatoma pokalbio trukmė – iki 1 val.

Apšilimo klausimas:

- *Kaip ilgai dirbate mokykloje?*

1. Bendrieji klausimai apie atestacijos organizavimą.

- *Kokia jūsų kvalifikacinė kategorija?*
- *Kada paskutinį kartą atestavotės?*
- *Prisiminkite atestavimo procedūras – koks įvykis, atvejis, procedūra, svarstymas, pamokų stebėjimas, pokalbiai su vertintojais ir t.t. jums įsiminė. Kodėl?*
- *Kaip galėtumėte apibūdinti savo patirtį susijusią su atestacijos procedūromis?*

2. Atestacijos sistemos tikslai.

- *Kokie, jūsų nuomone, yra pagrindiniai mokytojų atestacijos tikslai? Kurį jūsų įvardintą tikslą jūs laikytumėte svarbiausiu? O kuris tikslas jums būtų mažiausios svarbos? Kodėl?*
- *Kam, jūsų nuomone, yra naudinga mokytojų atestacija? (Klausimo išplėtimui galima pavadinti šiuos galimus „naudos“ gavėjus - administraciją, pačius mokytojus, mokinius, tėvus ir t.t.)*
- *Kaip manote, kokį poveikį jūsų mokyklai daro vykdoma mokytojų atestacija?*

3. Požiūris į mokytojų atestaciją

- *Kaip, jūsų nuomone, dabartinė mokytojų atestacijos sistema skatina mokytojus tobulinti savo kompetenciją? Kaip jus pačius konkrečiai skatina?*

- *Kaip, jūsų nuomone, dabartinė mokytojų atestacinė sistema padeda mokytojui/ -jai siekti karjeros? Kaip tai veikia jūsų pačių karjerą?*
- *Kaip pakomentuotumėte teiginį, „kad būtent mokytojo kvalifikacinė kategorija geriausiai atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją“?*
- *Kaip pakomentuotumėte teiginį, kad „mokytojo materialinis skatinimas turi būti aiškiai siejamas su turima kvalifikacine kategorija“?*
- *Kas jus skatina siekti geresnių jūsų mokinių ugdymo (-si) rezultatų?*
- *Kas labiausiai skatina jūsų profesinį tobulėjimą?*

4 Baigiamieji klausimai

- *Kaip apibūdintumėte, jūsų nuomone, idealią mokytojų atestavimo sistemą*
- *Kas pasikeistų švietimo sistemos lauke, jeigu būtų iš viso panaikinta mokytojų atestacijos sistema?*

Padėka už turiningą pokalbį.

- *Gavau labai daug naudingos informacijos, gal norėtumėte dar ką nors pridėti?*

Priedas C

Transkribuoto interviu su informantu I1 pavyzdys

T1 - Tai pirmas klausimas - kaip ilgai dirbate mokykloje?

I1 - Oi, mokykloje dirbu nuo devyniasdešimt pirmų metų. Tai reiškia, kiek čia dabar, tai trisdešimt ketvirtį jau. Taip trisdešimt ketvirtį metai.

T1 - Kokia jūsų kvalifikacinė kategorija?

I1 - Buvau mokytoja ekspertė, bet dabar net neprisimenu prieš kiek metų aš tą kategoriją apsigyniau, bet na niekas jos neatėmė, tai gal dar mokytoja ekspertė?

T1 - Taip kategorijų paprastai neatima. Kada jūs paskutinį kartą atestavotės? Dalyvavote atestacijos procedūros, bet kokiose?

I1 - Taip, tai tada, kai atestavausi eksperto kategorijai, bet dabar gal prieš dešimt metų nebeprisimenu, reikėtų pakelti popierius. Iš anksto reikėjo pasakyti, kad reiks konkrečių datų.

T1 - Daugiau mažiau, daugiau mažiau.

I1 - Nu maždaug apie dešimt metų, manau.

T1 - Taip, tai dabar reikėtų mums grįžti gerą dešimtmetį atgal ir pabandyti prisiminti, koks įvykis atvejis, procedūra, svarstymas, pamokų stebėjimas, pokalbiai su vertintojais ir taip toliau, jums įsiminė taip, kad jūs dar atsimenat praėjus dešimčiai metų?

I1 - O, čia labai kažkas tokio, kad būtų labai įsimintino, tai nežinau. Aš tiesiog pradėjau tas visas procedūras, kurios turėjo būti praeitos norint atestuotis ir po to sulaukiau atsakymo, kad atestavo. Bet kažkas tokio, kad būtų kažkas labai tokio įsimintino - tai tikrai nebuvo. Eilinės procedūros.

T1 - O kaip jūs galėtumėte apibūdinti savo patirtį, susijusią su atestacija? Toks bendro pobūdžio klausimas. Kaip jūs galėtumėte apibūdinti?

I1 - Suprantu. Mano tas santykis toks gali būti, galiu sakyti dvejopas - iš vienos pusės aš kažkada dar irgi, gal prieš kokių gerų penkiolika metų pati dalyvavau tokioje atestacijos komisijoje, kuri buvo prie Vilniaus miesto savivaldybės, tiksliau sakant, savivaldybės švietimo skyriaus. Ir ten tiesiogiai pati dalyvavau, vertindavome tuos mokytojus, stebėdavom pamokas ir sakydavom savo nuomones ir vertinimus. O iš kitos pusės, tai su atestacija susijęs, kai tau reikia praeiti visas procedūras. Tai va tas santykis toks ir yra - dvejopas. Dabar jau aš tuo nebeužsiimu, ta prasme, neatestuoju kitų mokytojų ir nedalyvauju tuose procesuose, bet tada tai buvo.

T1 - Kokie, jūsų nuomone, yra pagrindiniai mokytojų atestacijos tikslai?

I1 - Tai manyčiau, kad bent jau kaip aš galvoju, daugelio mokytojų pagrindinis tikslas atestuotis, pagrindinė galbūt paskata atestuotis, bent jau anksčiau, nežinau, kadangi aš dirbu privačioj mokykloj, mūsų tas atestacijos, sakykim, dalykai nesusieti su pinigine išraiška, ta prasme, kad už atestacinės

kategorijas pas mus mokykloj nėra mokami papildomi pinigai, kaip tai yra valstybinėje mokykloje. Tai manyčiau, kad dalis mokytojų atestuojasi dėl to, kad gautų papildomą mokestį prie atlyginimo. Aš manyčiau, kad atestacija turėtų būti kiekvieno žmogaus, kiekvieno mokytojo paskata pačiam keistis, pačiam kažko daugiau sužinoti. Bet tai neturėtų būti susiję su piniginiiais dalykais. Aš taip galvoju.

T1 - Tai, jeigu konkretizuojant, tai vienas iš tikslų yra, jeigu teisingai suprantu, gauti didesnę darbo užmokestį, o gal išvelgiate ir kitus tikslus atestacijos, kokie jie galėtų būti?

I1 - Nu va, nežinau, dabar reikėtų, gal pagalvoti, bet kol kas tai manyčiau, kad gal piniginis užmokestis didesnis.

T1 - Dėkui, supratau.

I1 - Nes tas, nes atestacijos pats procesas toks, kaip jis yra sudėliotas ir kiek mokytojas turi praeiti, tai jis nėra labai lengvas, kad čia taip užsimaniau ir jau dabar pulsiau ir atestuosiuosi ir praeisiu labai lengvai. Tai manau, kad daugelis stabdo tas proceso sudėtingumas ir trukmė, ir visa kita.

T1 - O kam, jūsų nuomone, yra naudinga mokytojų atestacija, tarkime, kas yra tos naudos gavėjai - administracija, mokytojai, mokiniai, tėvai, galbūt ministerija? Kas galėtų būti naudos gavėjai?

I1 - Nu kažkas atestacija tokia, kokia ji yra kažkas sugalvojo, ar ne? Ar tai buvo ministerijos užmanymas, ar tai buvo kažkokių švietimo organizacijų užmanymas? Nežinau, ar mokytojams labai didelė nauda iš tos atestacijos. Tai aš drįščiau gal abejoti. Tai, manyčiau, kad gal nu, jeigu buvo toks sumanymas sugalvotas ir tai buvo pramanyta, kad taip yra gerai, tai manyčiau, kad tikrai ne iš apačios čia tie dalykai atėjo. Manyčiau, kad galbūt ministeriją galėtume įvardinti kaip naudos gavėją, nors taip, bet na iš kitos pusės galvojant, ministerija ir mokytojas na, jie nėra labai arti vienas kito. Tai gaunasi toks, kaip ir susipriešinimas. Bet aš nemanau, kad tikrai ta pirminė idėja atestacijos atėjo iš apačios iš paprastų mokytojų. Aš taip galvoju.

T1 - Ačiū. Kaip manote, kokį poveikį jūsų mokyklai, kurioje dirbate, daro dabar esanti aktuali atestavimo sistema?

I1 - Ji nedaro jokio poveikio mūsų mokyklai, todėl, kad mūsų mokykloje dirbantys mokytojai labai retas, kuris atestuojasi ir administracija iš viso neskatina šito proceso, nes kai aš atėjau dirbti į šią mokyklą, tai man iš karto buvo pasakyta, kad, jeigu nori, gali atestuotis, bet pinigėlių už tai papildomai negausi ir tokia yra nuostata. Ir tu arba sutinki, arba nesutinki. Tai mūsų mokykloj tikrai yra labai mažai žmonių, kurie turi atestacinės kategorijas, ir kadangi tai žmonės tiesiog nenori, gal ir negali kitą sykį ir nesiatestuoja. Tai poveikio praktiškai jokio nėra mūsų mokyklai, gal kitose mokyklose yra.

T1 – Taip, ačiū. Dabar šiek tiek kitokie klausimai, jie labiau susiję su jūsų požiūriu. Kaip, jūsų nuomone, dabartinė mokytojų atestacijos sistema skatina mokytojus tobulinti kompetenciją?

I1 - Bet toksai geras klausimas. Aš nemanau, kad mokytojų atestacijos sistema turėtų skatinti mokytojų kompetencijas tam tikras, nes žmogus, jeigu jisai nori mokytis, tai jisai tą darys ir be atestacijos sistemos. Aš taip galvoju. Ir atestacija, ir kompetencijų tobulinimas nemanau, kad tai yra susiję dalykai.

T1 - O kas jus skatina tobulinti kompetenciją?

I1 - Tai, jeigu aš matau, kad man mano darbe, kažko tai trūksta, kažkokių tai žinių arba išgirstu apie kažkokias naujoves. Tai aš pati domiuosi. Pati tada dalyvauju seminaruose, einu į mokymus, ar tai realiu laiku tie mokymai ar online mokymai. Dabar pasiūla yra tikrai labai didelė ir manau, kad jeigu žmogus nori, jis yra suinteresuotas, tai tikrai tą galima daryti ir be jokių kažkokių išorinių paskatų. Aš manau, kad šitie dalykai turėtų eiti iš žmogaus vidaus. Jeigu mokytojui tas yra aktualu, tai jisai pats to ir siekia.

T1 – Taip. O kaip, jūsų nuomone, dabartinė mokytojų atestacijos sistema padeda mokytojui siekti karjeros?

I1 - Nu čia jau labai dabar sunku šnekėti, nes, kaip, jau minėjau, mūsų mokykloj tie dalykai neveikia. Jie praktiškai yra - ir ta komisija yra, visa kita, bet besiatestuojančių yra tikrai labai mažas skaičius. Bet manau, kad kitose mokyklose tai gal yra ir šiočia tokia ir konkurencija tarp tų mokytojų, kurie turi tas atestacines kategorijas, nes gauna papildomą užmokestį už tai. Manau, kad mokytojai gal kitose valstybinėse mokyklose yra suinteresuoti atestuotis, kad galėtų gauti tuos priedus prie atlyginimų. Aš tiesiog negaliu šnekėti už kitus, todėl, kad na kaip aš žinau, kaip yra pas mus. O pas mus taip nėra, kaip yra kitur. Tai labai sunku vertinti ir labai sunku komentuoti.

T1 - Na, vėlgi karjera gali būti ne tikrai vertikali, ten kai jau gauni, aukštesnę kvalifikacinę kategoriją, bet gali būti ir tarkime, horizontali, kai pasikeičia tavo funkcijos tam tikros, kai daugiau atlieki kažkokių iki šiol neatliktų funkcijų. Tai ar matytumėt kažkokių sąsajų horizontalioje karjeros plėtroje su atestacine kategorija? Daugiau funkcijų, nes esi aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytoja?

I1 - Tai, aš manyčiau, kad gal taip ir yra. Pavyzdžiui, sakykim, tie metodinių ratelių pirmininkai, ar tokia pareigybė? Nežinau. Metodinio ratelio pirmininkas. Gal nu, jeigu tu nesi metodininkas, tai gal negali patapti tuo metu ratelio pirmininku arba nesi ekspertas, pavyzdžiui, ar ne? Tai aš manyčiau, kad gal tam tikrus dalykus ir papildomą darbo krūvį įtakoja šiek tiek. Jeigu tu esi aukštesnės kvalifikacinės kategorijos, vadinasi, tavo darbinė patirtis galbūt yra turtingesnė, negu sakykim, jaunesnių kolegų, kurie nėra atestuoti, ar ne? Tai tada automatiškai. Nors aišku, čia vėlgi tie dalykai, ta atestacinė kategorija, mano galva, jinai nenusako to, ką aš sakykim, kaip žmogus galiu atlikti ir kokius organizacinius gebėjimus turi arba dar kažką. Tai manyčiau, kad gal taip ir yra, bet ar taip turėtų būti? Negaliu pasakyti. Manau, kad ne. Nes na jeigu man pasiūlo kažkokias aukštesnes pareigas, tai neturėtų būti susiję su mano atestacine kategorija, bet su mano gebėjimais, ką aš galiu, jeigu man siūlo tokias pareigas aukštesnes arba aukštesnę poziciją darbo vietoje, vadinasi, aš turiu tam tikrų gebėjimų, aš taip galvoju.

T1 - Ir nebūtinai turi būti tikrai tas kvalifikacinis vardas, ar ne?

I1 - Taip, vienareikšmiškai.

T1 - Tai akcentas būtų gebėjimai?

I1 - Taip, aš manyčiau, kad gebėjimai.

T1 - Sakyt, ar galėtumėt ir kaip galėtumėte pakomentuoti tokį teiginį, kad būtent mokytojo kvalifikacinė kategorija geriausiai atspindi mokytojo praktinę veiklą ir kompetenciją.

I1 - Va šitoj vietoj aš drįsčiau nesutikti, nes iš savo patirties galiu pasakyti, kad nu nežinau, kaip yra dabar, bet tuo laikotarpiu, kai aš tuo užsiiminėjau, mes kartais matydavom prasilenkimą. Ateina žmogus į posėdį, ten būdavo, kviečiasi tuos žmones ir taip toliau. Jisai gali labai gražiai papasakoti ir jeigu paklausai atrodo, jo viskas tvarkoj va, kaip gražiai žmogus dirba. O nueini į darbo vietą stebėti pamokų ir tu matai visiškai kitus dalykus. Realiai klasėje, kai atsiduria žmogus, tai čia vėlgi tie vertinimo kriterijai, kas vertina, kaip vertina ir manau, kad nu tikrai kartais žmogus gali save pristatyt labai gražiai ir papasakoti apie save labai gražiai, bet darbo vietoje jisai taip gražiai neatrodo. Ir iš šono tas labai gražiai matosi. Popierius galima labai gražiai sutvarkyti, idealiai sutvarkyti, bet kai tu nueini į pamoką stebėti pamokos, tai matai, kad ten toli gražu taip nėra, kaip yra popieriuose parašyta. Ta prasme, na kažkas toje atestacijoje, mano galva, nesuveikia iki galo taip, kaip turėtų suveikti. Čia iš patirties.

T1 - Taip, tai mes būtent ir kalbame apie patirtį, o ne apie dokumentus, o apie patirtį. Ačiū už tokias gražiai išdėstytas mintis. Kitas teiginys, kuris labai svarbus ir labai įdomu būtų išgirsti jūsų nuomonę. Teiginys skambėtų taip - kad mokytojo materialinis skatinimas turi būti aiškiai siejamas su turima kvalifikacine kategorija. Kaip galėtumėte pakomentuoti tokį teiginį?

I1 - Kadangi sistema yra tokia, kad jeigu mano aukštesnė kvalifikacinė kategorija, tai aš, kaip ir turiu gauti kažkokį priedą prie atlyginimo, taip yra sumąstyta. Ir vienas iš dalykų ir yra ta finansinė paskata. Sakau, mūsų mokykloje to nėra, tai aš apie mus negaliu šnekėti, bet kiek esu girdėjęs, kad kitose mokyklose kartais būna ir negražių dalykų, todėl, kad tada prasideda tokia nesveika konkurencija tarp mokytojų dėl piniginių dalykų. Tai aš nemanyčiau, kad mokytojų darbo užmokestis ir atestacinė kategorija turėtų sietis su darbo užmokesčio padidiniu. Va taip galbūt galima būtų pasakyti.

T1 - Manote, kad neturėtų sietis?

I1 - Aš manau, neturėtų taip.

T1 - Taip, supratau. Daug kartų šio pokalbio metu pakartojate tokią frazę, kad mano mokykloje taip nėra, kaip jūs kalbate apie atestacinę sistemą. Aš šito klausimo nebuvo paruošęs, bet tiesiog labai knieti užduoti. Tai ar jums kartais negaila, kad jūsų mokykloje atestacinė sistema yra šiek tiek, jeigu teisingai supratau, nuvertinama, ar jums nėra gaila, kad taip mokykloje vyksta?

I1 - Man asmeniškai tai tikrai nėra gaila, todėl, kad aš kvalifikacijos kėlimo nesieju su jokia atestacijos kategorija. Tai todėl man tikrai nėra gaila. Mūsų mokykloje dirba daug labai gerų mokytojų. Iš tiesų, kurie ir kelia kvalifikaciją ir mokosi papildomai ir domisi, ir tikrai viskas ten yra gerai, bet jie visiškai, ta prasme, jiems visiškai nesinori tos atestacijos, nes na, kam jina tada reikalinga? Tai, taip ir aš esu įsitikinęs šventai, kad atestacijos, kad kategorija neturėtų sietis su piniginiiais dalykais.

T1 – Supratau. O sakykite, kas jus asmeniškai skatina siekti geresnių jūsų mokinių ugdymosi rezultatų.

I1 - Kas mane skatina siekti geresnių rezultatų?

T1 - Jūsų mokinių ugdymosi geresnių rezultatų...

I1 - Tai, jeigu aš suprantu, kad aš turiu vaikus išmokyti vienų ar kitų dalykų ir jeigu matau, kad jiems ten kažkas labai nesiseka, nu, tai aš tada pati ieškau, pirmiausia, kur mano kažkokie liapsusai yra padaryti ir kur aš kažko galbūt iki galo nepadariau. Galbūt ne taip aš turėjau daryti, kodėl jie nesupranta ir kodėl juos reikia dar papildomai vėl mokyti.

Tai vėl sugrįžti žmogus pats į save pirmiausiai, nes manau, kad nuo mokytojo labai daug kas priklauso. Aišku, vaikų irgi visokių yra, bet manau, kad pirmiausia aš visada bent jau į save atsigręžiu ir galvoju, pirmiausia, ką aš ne taip padariau, kad jie nesupranta ir jie nemoka. Tai, vadinasi, jeigu aš siekiu, kad jie kažko daugiau išmoktų, tai gal man reikia kažką tai keisti. Ir eiti gal pasimokyti, gal iš kolegų pasimokyti, nu įvairių būdų yra. Tai, manau, kad tas klausimas, kurį uždavėt, manau, jis yra susijęs su kasdieniu mokytojo darbu, nes be šito tikriausiai mes negalim eiti pirmyn, nes jeigu tu matai, kad kažkas nesiseka ir jei nori, kad sektųsi, tai tada darai kažkokias tai išvadas ir eini toliau.

T1 - Šiek tiek panašus klausimas, bet gal į pabandytume konkretizuoti, o kas jus labiausiai skatina profesiskai tobulėti, kokios paskatos. Kokie motyvai būtų profesiniam tobulėjimui jūsų pačių?

I1 - Mane tai visą laiką mane skatina eiti į priekį kažkokios tai naujovės. Nu va, atsiranda ta informacija vienokia ar kitokia, vis tiek mus pasiekia visokiausiais kanalais ir jeigu tai pasirodo, man įdomu, tai aš visada dalyvausiu ir mokymuose, ar kažkokius seminarus išklausysiu ar kažkokią knygą perskaitysiu. Tai nu, aš tiesiog tokia esu, kad man turi ta prasme, jeigu man yra įdomu, tai aš tikrai eisiu toliau ir pati mokysiuos, ir pasižiūrėsiu. Tai tokia ir paskata man turi būti įdomu sužinoti.

T1 - Daugiau mažiau jau keliaujame prie pabaigos, bet turiu tokius keletą tokių futuristinių klausimų, kurie skambėtų maždaug taip. Pasvajokim ir pagalvokime, kas būtų, jeigu būtų. Kaip jūs galėtumėte apibūdinti idealią mokytojų atestavimo sistemą, tvarką? Ideali - tai mes turime viską - resursus, galime padaryti viską, viską galime. Kaip atrodytų?

I1 - O, labai geras. Čia labai sudėtingas klausimas, kaip atrodytų? Aš manyčiau, pirmiausia, kad ta atestacija turėtų vykti mokykloje ir niekur neišeiti iš mokyklos. Tu gali kviestis kažkokius tai, sakykim, kolegas, galbūt iš kokių kitų organizacijų, kurie galėtų būti, galbūt kaip vertintojai. Tas pamokų stebėjimas manau, kad jis yra tikrai vertingas ir tu pamatai tada žmogų darbo vietoje. Bet aš manyčiau, kad vis tiek tas neturėtų išeiti už mokyklos ribų. Mokytojas turėtų būti atestuojamas darbo vietoje. Čia vienas dalykas, ką aš galėčiau pasakyti. Kitas dalykas, manyčiau, kad tas begalinių tų popierių pildymas ir tų bylų kaupimas su visais dokumentais ir visą kitą. Manyčiau, kad popieriai ne visada atspindi tai, kas yra iš tiesų daroma ir kokia yra praktika. Tai tų dokumentų turėtų būti, manau, tikrai ne tiek, kiek jų dabar reikia užpildyti. Nu aišku, pačioj mokykloj tu tą žmogų tikrai geriausiai matai, kaip jis dirba, ką jis daro ir tada mokykloje galbūt kažkokios tai tos grupės, kurios galėtų būti atsakingos už tą atestaciją. Ir tada jau tą žmogų ten pasižiūri iš visų pusių. Tada jau nusprendi, kokia ta kategorija. Aš tai manyčiau, kad viskas turėtų vykti mokykloje ir neišeinant. Jeigu tų pamokų stebėjimas galėtų, galbūt ateitų kažkas iš šalies. Kad ne tiktai patys pasižiūrėt, bet pats sprendimas, tai turėtų būti mano mokyklos ir mažiau popierių.

T1 - Tas galutinis sprendimas turėtų būti mokyklos rankose, o ne išorinių žmonių, teisingai suprantu?

I1 - Taip. Taip, aš manau, kad taip, nes dabar taip, nes dabar tai yra tos sakykim, dabar ekspertas. Tai tikrai ne mokyklos sprendimas yra, nusprendžia. Ir manau, kad ir metodininko, na, jeigu nepasikeitė vyr. mokytojas, taip sprendžiama mokykloj, bet čia yra ta pati žemiausia, tada tas kažkas tai ne tas

mokytojas, gal dar tokia kategorija. Aš dabar jau labai seniai su tuo susidurs, tai nelabai galiu, bet aš manyčiau, kad viskas turėtų vykti mokykloje. Nes mokytojas ten dirba ir jis ten yra geriausiai matomas ir jis yra savo aplinkoj su savo vaikais. Ir tada ta pagalba, galbūt atestacija neturėtų būti tikrai, kaip toks baubas, kad nu va čia dabar mes čia ateisim tavęs patikrinti. Bet galėtų būti kartu ir pagalba iš šalies žmogui, jeigu tu matai, kad jis patiria kažkokių sunkumų, tokia kaip ir mentorystė, ne mentorystė truputėlį, galbūt ir su tais dalykais susieti.

T1 - Ir dar pafantazuokime dar toliau, kas pasikeistų švietimo sistemos lauke, jeigu švietimo, mokslo ir sporto ministrė nuo pirmadienio atšauktų Lietuvoje mokytojų atestaciją. Panaikintų savo įsakymu. Kaip jums atrodo, kas pasikeistų?

I1 - Aš nemanau, kad kažkas labai pasikeistų. Manau, kad tose mokyklose, kuriose yra tokių apraiškų, konkurencijos apraiškų tarp mokytojų, susijusių su kvalifikacijos kategorijoms, tai tiesiog neliktų konkurencijos, nes nebebūtų dėl ko kovoti. Visi būtų lygūs. Nu čia apie pinigus aš kalbu. Jeigu nėra tos finansinės paskatos, tai nėra ir konkurencijos. Tai manau, kad valstybinėse mokyklose aišku, gal ne visose, aš nežinau, bet aš kiek buvau su tuo susidūrus, tai tikrai ta konkurencija kai kur yra, bet jinau yra susijusi su finansais, bet kokiu atveju. Nes ir tai dar ypatingai su tom aukštesnėm kategorijom. Tai dargi kvotos kažkokios būdavo, kad negali būti penki ekspertai mokyklai, tik vienas gali būti. Tai na vėl čia tokie dalykai - leidžiama atestuotis, o paskui bac, jau truputį per daug. Tai, ką vienais metais vienas ekspertas, kitais metais kitas ekspertas. Tai manau, kad neliktų konkurencijos ir visiems nereikėtų kovoti už save tokioj plotmėj.

T1 - Taip, ačiū už jūsų pareikštą nuomonę pareikštas mintis. Galbūt norėtumėte kažką papildyti? Iš viso mūsų pokalbio, gal kažką norėtumėte praplėsti dar kažkokių minčių kilo?

I1 - Nežinau, gal praplėsti nieko nenorėčiau. Tik galbūt norėtusi, kad kažkas pajudėtų truputėlį kitaip šita atestacijos linkme. Man taip atrodo, kad man norėtusi gal, kad taip būtų, nes manau, kad taip, kaip yra dabar ta sistema tokia, jinau nėra labai gera. Ir jau aš manau, kad paminėjau, kodėl nėra gera.

T1 - Taip. Pokyčių būtų gerai.

I1 - Taip, aš manyčiau, kad pokyčiai tikrai būtų gerai.

T1 - Ir girdžiu jus, kad jeigu ir būtų panaikinta, galbūt nebūtų ten jau taip labai jau blogai tuo metu.

I1 - Aš manau, kad tikrai, tikrai nebūtų blogai.

T1 - Tai dar kartą labai dėkoju už jūsų mintis.

Priedas D

Hierarchiniai su koduotų prasminių vienetų ir išskirtų kategorijų – subkategorijų modeliai

